

У 214412 (11)

138
5 (B)

+

+

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ॥ श्रीगुरुचरणभ्यो नमः ॥ ॥ श्रीविष्णुलंकारगुणवत्पुत्रोपदेशे पोषमघसंहतिमिंधु
 शोषम् ॥ श्रीरुक्मिणीमतिमुषंपुरुषंपरंतवंदेदुरंतचरितंदृढिसंचरंतं ॥ १ ॥ वंदेप्रतिघ्नंतमघानिशंकं धत्तां समे
 धिदिवा निशंकम् ॥ शिवंचविघ्नेनामयोपितामहंसरस्वतीमाश्रमर्जपितामहं ॥ २ ॥ श्रीलक्ष्मीगण्डं सहस्रत्रिंश
 संप्रद्यन्ममीशंकपिंश्रुसूर्यविधिनामविदुरुक्विछायासुतान्वणमरवं ॥ इन्द्राद्यानूविबुधानुगुह्यजननींत
 तं त्वनंतानिधं नत्वार्यान्वितनोमिमाधवमुरवानुधर्माब्धिसारं मरवं ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा पूर्वनिबंधानिर्णयसिंधुक्रमे
 णसिधार्थान् ॥ प्रायेणमूर्खवचनान्युज्झित्यलिखामिबालबोधाया ॥ ४ ॥ ॥ तत्रकालषड्विधः ॥ ॥ वत्सर
 अयनं ऋतुर्मासः ॥ पक्षोदिवस इति ॥ वत्सरः पंचधा चंद्रः सौरः सावनो नाक्षत्रो बार्हस्पत्य इति ॥ शुक्लप्र
 तिपदादिदर्शित्वे त्रैत्रादिसंज्ञैर्द्वादशभिर्मामैश्वर्यतुः पंचदशाधिकतत्रयदिनैः सति मलमासे त्रयोद

॥ १ ॥

शुभिर्मामैश्वर्यं द्वौ वत्सरः ॥ चंद्रस्येव प्रतयो विभवः शुक्ल इत्यादयः षष्ठिसंज्ञाः ॥ मेषादिषु द्वादशराशिषु विभुक्तेषु
 पंचषष्ट्यधिकतत्रयदिनैः सौरवत्सरसंपद्यते ॥ विष्णुत्तरातत्रयदिनैः सावनः वक्ष्यमाणे द्वादशिनोक्षत्र
 मासे नाक्षत्रो वत्सरः सचचतुर्विंशत्यधिकतत्रयदिनैर्यात ॥ मेषाद्यानूप्रथमरात्रौ बृहस्पतिना तुत्तेवा
 र्हस्पत्यः ॥ सचएकषष्ट्यधिकतत्रयसंख्यादिनैर्भवति ॥ कर्मादौ संकल्पे चंद्रवत्सर एव स्मर्तव्यो नान्यः
 ॥ अयनं द्विविधं ॥ दक्षिणमुत्तरंच ॥ सूर्यस्य कर्कसंक्रांतिमारभ्य षट् राशिभोगानदक्षिणं ॥ मकरसंक्रांति
 मारभ्य षट् राशिभोगेनोत्तरायणं ॥ ऋतुर्द्विविधः ॥ शरैश्चंद्रश्च ॥ मीनारं नो मेषारं नो वा ॥ सूर्यस्य राशि
 द्वयभोगात्सोवसंतादिषट्संज्ञकः ॥ सौरः ऋतुः ॥ चैत्रमारभ्य मासद्वयात्सोवसंतादिषट्संज्ञकश्च
 दः ॥ मलमासे तु किंचिदूननवतिसंख्येदिनैश्चंद्रः ऋतुः ॥ श्रोतस्मान्नोदौ चंद्रः ऋतुस्मरणं प्रशस्तं ॥
 मासश्चतुर्धा ॥ चंद्रः सौरः ॥ सावनो नाक्षत्र इति ॥ शुक्लप्रतिपदादिर्मातः कृष्णप्रतिपदादिपूर्णमा

तो वा चांद्रो मासः ॥ तत्रापि शुक्रदिर्गुरुव्यः ॥ वृश्चादिस्तु विंध्योत्तर एव ग्राह्याः ॥ अयमेव चैत्रादिसंज्ञकः ॥ कर्मा
 दोऽस्मर्तव्यः ॥ किंचिन्म्रीनरात्रिभारन्यसोराणां चैत्रादिसंज्ञामाहुः ॥ अर्कसंक्रांतिमारभ्योत्तरसंक्रात्यवधिः सो
 रो मासः ॥ त्रिंशद्दिनैः सावनः ॥ चंद्रस्याश्विन्यादिसप्तविंशतिनक्षत्रभेदेन नाक्षत्रो मासः ॥ प्रतिपदादि
 पौर्णिमांतः शुक्रपक्षः ॥ प्रतिपदादिदशोत्तराष्ट्रपक्षः ॥ दिवसः षष्टिर्घटिकात्मकः ॥ ॥ इति धर्मसिं
 धुसारे प्रथमोद्देशः ॥ ॥ अथ संक्रांतिनिर्णय उच्यते ॥ ॥ मेषे सूर्यसंक्रांतौ प्रागृर्ध्वपंचदशघटिकाः
 पुण्यकालः ॥ दशदशेत्येकैर्वर्षपूर्वाः षोडश ॥ मिथुने पराः पूर्व षोडश केर्के पूर्वाः त्रिंशत्सिंहे पूर्वाः षो
 डश कन्यायां पराः शोडश ॥ तूलायां प्रागृर्ध्वपंचदशपंचदश दशदशेत्येकैर्वर्षपूर्वाः षोडश मघने
 पि पराः षोडश ॥ मकरे पराश्चत्वारिंशत् ॥ कुंभे पूर्वाः षोडश ॥ घटिद्वयाद्यल्पदिनेषु विप्रियुनकन्यामी
 ने धनुषपि मकरे पि पूर्वा एव पुण्याः ॥ प्रजाते घटिद्वयाद्यल्पकाले वर्षसिंहवृश्चिककुंभे धनुषपि कुंभे पि पराए

प्रथमपरिच्छेदः

138 (B)
5

+

न्यपिदानानिद्रव्यानि॥ अयनसंक्रांतौ मेषतुलासंक्रांतौ च पूर्वत्रिरात्रमेकरात्रं वेपोष्यस्नानदानादिकार्यं॥
चरमेपोषणं संक्रांतिमत्यहोरात्रे पुण्यकालवत्यहोरात्रे वा यथापते तथा कार्यं अयमुपवासः पुत्रवद्गृहस्थ
मित्रेन पापक्षयकार्मेन कार्यं॥ काम्ये न तु नित्यः सर्वसंक्रांतिषु पिंडरहितं श्राद्धकार्यं॥ अयनद्वये तु नि
त्यं यथावत्तत्संक्रांतिषु दानादिकं कर्तव्यं तथैव तान्यः पूर्वमयनांशप्रवृत्तौ तत्तत्संक्रांतिषु तस्मान्
दानादिकं कर्तव्यं॥ अयनांशां ज्योतिःशास्त्रे प्रसिद्धः॥ ते चेदानीं द्वादशाधिकसप्तदशरातसंख्या के
शालिवाहनशुक्ले एकविंशतिरयनांशा इत्येकविंशतितमे दिने पूर्वमयनांशपर्यंतं काल इति पर्यवसितौ
र्थः एवं न्यूनाधिकशुक्ले उक्तं॥ वृषसिंहदृश्विकुंभेषु संक्रांतिषु विष्णुपदसंज्ञा॥ मिथुनकन्याधनुर्मि
त्रेषु संक्रांतिषु षडशीतिषु संज्ञा॥ मेषतुल्योर्विषु वसंज्ञा॥ कर्कमकरयोरयनसंज्ञा॥ एतास्तत्तुर्विधा

स्तत्तरोत्तरं पुण्याधिक्यं॥ मंगलदृश्येषु सर्वसंक्रांतिषु विशेषेण पूर्वतः परतश्च षोडशघटिकाः स्याज्याः॥ चंद्र
दि संक्रांतिषु तु पूर्वत्रयत्रयचर्मिले त्वाक्रमेण द्वेन वद्वे चतुरशीतिः षट्सार्धशतं च घटिका स्याज्याः॥ रात्रौ सं
क्रमणे ग्रहावद्वारा विवस्मानदानादिकं कर्तव्यमिति केचित्॥ रात्रौ संक्रमणे यदि वैवस्मानादिकं न तुरा
त्राविति तु सर्वसंमतं बहुदेशाचारैरेवं॥ यस्य जन्मक्षरवि संक्रमस्तस्य धनक्षयादी पीडा तत्परिहारार्थं
पशुपत्रादियुक्तजलेन स्नानं॥ विषुवायनयोरहि संक्रमणपूर्वापररात्रौ तदहि च अध्यापनाध्ययने च
वर्जयेत्॥ रात्रि संक्रमे पूर्वापरदिनयोस्तद्रात्रौ च वर्जयेत्॥ एवं पक्षिणी संक्रांति द्वादशप्रहरपर्यंतं मनथ्या
यादिकमिति तात्पर्यं॥ अन्योऽपि विशेषोऽयनसंक्रांतौ वक्ष्यते॥ इति संक्रांत्युद्देशो द्वितीयः॥
॥ अथ मासमासः॥ सदि विधिः॥ अधिमासः क्षयमासश्च॥ संक्रांतिरहिमासोऽधिमा
सः॥ संक्रांतिद्वययुक्तो मासः क्षयमासः॥ पूर्वाधिमासादुत्तरोधिमासस्त्रिंशत्तममासमारभ्यात्

सुनवसुवासासैश्चन्यतमोभवति॥क्षयमासस्तएकचत्वारिंशदधिकशतसंख्येर्वर्षैरौनविंशतिसंख्येर्वर्षैर्व
भवतिनचधिकमासवदत्यकालेनक्षयमासः कार्तिकमार्गशीर्षयोषेष्चन्यतमोभवतिनेतर॥यस्मिन्वर्षेक्ष
यमासस्तस्मिन्वर्षेधिकमासद्वयं॥क्षयमासापूर्वमेकोधिकमास॥क्षयमासानंतरमेकोधिकमास
इति॥अथाधिमासोदाहरणं॥चैत्रामावास्यायामेषसंक्रांतिः॥ततःशुक्लप्रतिपदमारभ्यामावास्या
पर्यंतसंक्रांतिर्नास्ति॥ततःशुक्लप्रतिपदिदृष्यनसंक्रांतिरिति॥पूर्वःसंक्रांतिरहितोमासोधिकं चैत्रारव
संज्ञः॥दृष्यनसंक्रांतियुतस्तशुध्वैगारवसंज्ञः॥॥अथक्षयमासोदाहरणं॥भाद्रपदकृष्णा
मावास्यायांकन्यासक्रांतिस्ततःशुक्लप्रतिपदिदृष्यनसंक्रांतिः॥ततोमार्गशीर्षशुक्लप्रतिपदिधनुःसंक्रांतिस्तस्मिन्नेवमासे
मावास्यायामकरसंक्रांतिरितिधनुर्मकरसंक्रांतिद्वयफलेकोमासःक्षयमाससंज्ञकः॥सच

पुण्याःप्रभातेकर्कसंक्रांतौपूर्वदिनेपुण्यमित्येके॥रात्रौसंक्रमेमध्यरात्रादवाक्संक्रांतौपूर्वदिनोत्तरार्धपुण्यमध्य
रात्रापररतःसंक्रांतौपरदिनेस्यपूर्वार्धपुण्यं॥निशीथिमध्यरात्रिसंक्रांतौदिनद्वयेपिपूर्वदिनोत्तरार्धपरदिन
पूर्वार्धचपुण्यं॥इदमकरकर्कतिरिक्तसर्वत्ररात्रिसंक्रमेतेत्यं॥अयनेतुमकरेरात्रिसंक्रमेसर्वत्रपरदि
नेचपुण्यं॥रात्रौकर्कसंक्रांतौपूर्वदिनमेवपुण्यं॥सूर्यास्तोत्तरंघटिकात्रयंसायंसंध्यातत्रमकरसंक्रमे
पूर्वदिनेपुण्यं॥सूर्योदयात्प्राक्घटिकात्रयंप्रातःसंध्यातत्रकर्कसंक्रांतौपरदिनेपुण्यमिति॥संध्याका
लेविशेषोऽप्योतिः॥रास्त्रेप्रसिद्धः॥॥अथदानं॥मेघेमेघदानं॥वृषेगोदानं॥मित्रेनेवस्त्रानादिदानं॥
कर्केघृतधनुः॥घृत्रंसुवर्णचसिंहे॥कन्यायांगहंवस्त्रं॥तुलायांतिलगोरसाश्वदेया॥वृश्चिकेदीपः
॥धनुषिवस्त्रंयानं॥मकरेकाष्ठान्यमिश्रं॥कुंभेगोर्जलंतृणं॥मीनेमृमिर्मालाश्वादेया॥एवमन्या

गस्तानादिनेमित्तिकं कारीर्यादिकं रक्षो गृहीतजीवनार्थराक्षो घ्रेष्यादिकंच काम्यमलमासेपिकार्यं ॥ ज्योतिष्टो
मादिनित्यं जातेष्यादिनेमित्तिकं पुत्रकाम्यादिकाम्यंच मलमासे उत्तरं शुभमासेव कर्तव्यं ॥ आरब्धकाम्यस्य म
लमासेव कर्तव्यं ॥ नूतनारंभः समाप्तिश्च न कर्तव्यः ॥ तथा पूजखिलोयादिनिमित्तकपुनर्मूर्तिप्रतिष्ठागर्जाधा
नाद्यन्तप्राशान्तसंस्कारान्तरप्राप्तकालान् अनन्यगतिकान् ज्वरादिरोगान्तिमलमास्ययोगे आधुन्यतादि
कं नैमित्तिकप्रायश्चित्तं नित्यं आधुन्यमासिकादिआधुनिकनिदर्शनाधुन्यमलमासेपिकुर्यात् ॥ चैत्रादौ मल
मासे मृतानां कदाचिद्दुःकालेन तस्मिन्नेव चैत्रादौ मलमासे प्राप्ते मलमासे एव प्रतिसांवत्सरिकं आधुन्यं कर्तव्यं
॥ चैत्रादौ शुभमासे मृतानां तु प्रत्यादिकं आधुन्यमलमासेन कर्तव्यं शुभमासे कर्तव्यं ॥ शुभमासे मृतानां प्रथ
माद्विकंतु मलमासे एव कार्यं ॥ न शुभे ॥ ॥ द्वितीयाद्विकंतु शुभे एव ॥ एकादशाहंत कर्मसंपिंडीकर
णंच मलेपिकार्यं ॥ द्वितीयमासिकादिआधुन्यं तु मले शुभे चाष्ट्याद्विवारं कर्तव्यं ॥ एवं च यत्र द्वादशमासि

कं अधिकमासे प्राप्तं तस्य मले शुभे च द्विवारं कृत्वा उनाद्विकं च कृत्वा चतुर्दशमासे प्रथमाद्विकं
कार्यं ॥ यस्मिन् वर्षे क्षयमासा व्यवहिते न धिमासः यथा कर्तव्यं को धिमासस्तदुत्तरो मासो वृश्चिकधनुः संक्रांतिय
क्तत्वाक्षयसंज्ञकस्तत्र कर्तव्यं कमासस्तत्र प्रत्याद्विकं पूर्वधिमासे उत्तरे क्षयमासे च कार्यं ॥ तत्रापि क्षयाद्वि
हितपूर्वधिमासे यथाश्विनैर्धिमासे मार्गशीर्षः ॥ क्षयमासस्तत्रापि आश्विनमासगतं ३ आधुन्यं अधिकं शु
भे चाश्विने कार्यं ॥ द्वयोरपि कर्माहंत्वादिति नति ॥ व्यवहितक्षयमासगतं त्वाद्विकं क्षयमासे एव कार्यं ॥
तथा पूर्वोक्तमार्गशीर्षक्षयोदाहरणे मार्गशीर्षगतं पौषगतं चाद्विकमेकस्मिन्नेव मासे तिथिपूर्वार्धादि
मासं विनैव कार्यमिति फलितं ॥ अथ मलमासेवर्ज्यानि ॥ ॥ उपावर्मात्मजने अष्टका आधुनिकं गृह
प्रवेशश्चूडामौजीबंधविवाहस्तीर्थादियात्रावास्तवकर्म अधिकैव वर्ज्यानि ॥ देवप्रतिष्ठाद्विपाराभाद्यनुत्स

र्गः॥ नूतनवस्त्रालंकारधारणं तुलापुरुषादि महादानानियतकर्म धानमपूर्वतीर्थदेवदर्शनं सन्यासः काम्यवृत्ते
स्मर्गः॥ राजाभिषेकैर्व्रतानि सगतिवन्मन्त्रप्राप्तानं समावर्तनमिति क्रांतनामकर्मसंस्काराः पवित्ररेण्यादि
मनार्येण श्रवणाकर्मसर्पवल्यादि पावसंस्थाः शयनपरिवर्तनाद्युत्सवः॥ शययदिव्यादिकर्मतानि मलेवर्ज्याः
नि॥ नैमित्तिकानिरजोदोषशान्तिविधिना धानपुनः प्रतिष्ठादीनियदिनिमित्तानंतरमेव क्रियंते तदानमल
सादिदोषः॥ कालतिथौ तु शुभे एव कर्तव्यानि॥ आश्रयणादुर्ध्वसंस्कृते वमलमासे कार्यं॥ अन्यशुभे ए
व यगादिमन्त्रादिश्राधानां मासद्वये व्यावृत्तिः॥ क्षयौ धिमासः संसर्पः संज्ञकः पूर्वमस्तस्तत्र चूडाकर्मव्रत
बंधविवाहाद्या धानयज्ञोत्सवमहालयराजाभिषेका एव वर्ज्याः॥ ॥ नान्यानि कर्मणि॥ ॥ अपूर्वत्र
तारं नो व्रतसमाप्तिश्च मलमासेन न वर्तते॥ स पूर्वमाघस्नानादेः क्षयमासे व्याहृतसमाप्ती इति मः

मार्गशीर्षपौषाख्यमासद्वयात्मक एको मासो ज्ञेयः॥ तस्य प्रतिपदादितिथीनां पूर्वाश्विर्मार्गशीर्षउत्तरार्धे पौषद्वये
वंसर्वेतिथीनां मासद्वयात्मकत्वात्॥ अत्र तिथिपूर्वार्धे मृतस्य मार्गशीर्षप्रत्यक्षश्राद्धं॥ उत्तरार्धे मृतस्य पौषाख्यं
जननेवर्धापमानादि विधिरपि॥ तत उर्ध्वमाघमावास्यायां कुंभसंक्रांतिः॥ ततः फाल्गुनो धिमासः॥ ३५ फा
ल्गुनशुक्लप्रतिपदि मीनसंक्रांतिः॥ एवं पूर्वापरधिमासद्वययुक्तः॥ क्षयमासो यस्मिन् वर्षे तत्र त्रयोदशमा
सात्मकं किंचिद् न नवत्यधिकं तत्र यदि नैव वर्षं॥ तत्र क्षयमासात् पूर्वो धिमासः॥ सर्वकर्म हस्तकर्मणि तस्या
ज्यः॥ अंहस्पति संज्ञः क्षयमासादुत्तरमाख्यधिमासश्च सर्वकर्मसु वर्ज्यः॥ एवं त्रिवत्सरांतस्थः॥ केवलो
धिकमासोऽपि वर्ज्यः॥ तत्र वर्ज्या वर्ज्या निर्णयः॥ ॥ अनन्यगतिकं नित्यं नैमित्तिकं काम्यं चाधिमास इ
यं मासयोः कर्तव्यं॥ सगतिवन् नित्यं नैमित्तिकं काम्यं च वर्ज्यं॥ ॥ तथा हि॥ ॥ संध्याग्निहोत्रादिनित्यं ग्रह

दामध्यदेशे तु सर्वसिंहस्थे विवाहव्रतबंधयोर्दोषः ॥ अन्यकर्मणि सिंहं गोत्तरं सर्वदेशेषु कर्तव्यम् ॥ मेषस्थे सूर्यस-
र्वदेशेषु सर्वमांगलिककर्मणां ॥ सर्वसिंहस्थे न दोषः ॥ कचिद्वृषस्थे क्वपि दोषो नावउक्तः ॥ अत्र सिंहस्थे गुरो गोदावरी-
स्नानं कन्यागते कृष्णास्नानं महापुण्यं गोदावर्यायात्रिकाणां मुंडने पावसावावृत्त्ये को न तु तर्तारवासितो ॥ गर्जिण्या-
मपि नार्यायां विवाहादिमंगलोत्तरमपि गोदावर्यामुंडने दोषो नास्ति ॥ गयागोदावरीयात्रायां मलसगुरुशुक्रौ दिदोषो-
नास्ति ॥ मलमासे व्रतविशेषो न्यत्र ज्ञेयः ॥ ॥ इति मलमासगुरुशुक्रास्तस्मिंहगुरुवर्ज्यवर्ज्यनिर्णयस्तृतीयोद्देशः ॥
॥ अथ तिथिनिर्णये सामान्ये परिभाषा ॥ ॥ तिथिर्द्विविधा पूर्णा सरवंडा च ॥ ॥ सूर्योदयमारभ्य षष्ठिनाडिकाया-
पूर्णा ॥ एतदन्यासरवंडा ॥ सरवंडापि द्विविधा ॥ शुद्धा विधा च ॥ सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतं विद्यमाना शिवरा-
त्र्यादौ त्रिशीथपर्यंतं विद्यमाना च ॥ धातदन्यविधा ॥ विधौ विद्विचिधः ॥ प्रतिर्वधः ॥ सायंवेधश्च ॥ सूर्योदयोत्तरं
षट्घटिकापरिमिततिथ्यंतरस्य शीतकः प्रातर्वेधः ॥ सूर्यास्तात्पक्षषट्घटिपरिमिततिथ्यंतरस्य शीतः सायंवेधः ॥

स्ता

॥७॥

एकादशीव्रतविषये तु बोधेवक्ष्यते ॥ कचिन्तिथिविशेषे वेधाधिक्यं ॥ पंचमीद्वादशनाडीभिः षष्ठीविधां क-
रोति ॥ ॥ दशमीपंचदशाभिरेकादशीवेधकृत् ॥ चतुर्दशीअष्टादशनाडीभिः पंचदशीविध्यति ॥ वि-
धाश्च तिथयः कचिन्कर्मणि ग्राह्याः कुत्रचित्प्राज्याश्च भवन्ति ॥ तत्र संपूर्णा विधा च तिथिः प्रायेण निर्णयं
नापेक्षते संदेहाभावात् ॥ निषेधविषये सरवंडापि न निर्णयाह ॥ निषेधस्तन्निवृत्त्यात्माकालमात्रमपेक्ष-
ते इति वचनेनाद्यन्यादिपुनारिकेलादिभक्षणनिषेधादेतस्तत्कालमात्रव्याप्ततिथ्यपेक्षाणात् ॥ विहि-
तव्रतादिविषये तु निर्णयउच्यते ॥ तत्र कर्मणो यस्य कालस्तत्कालव्यापिनीतिथिर्ग्राह्या ॥ यथा विनायका-
दिव्रते मध्याह्नादौ पूजाविधानात् ॥ मध्याह्नादिव्यापिनी दिनद्वयेकर्मकालव्याप्तावव्याप्तौ तदेकदेवा

वाप्तौ वायुग्नवाक्यादिना पूर्वविधायाः परविधाया वातिथेर्ग्राह्यत्वं ॥ युग्मवाक्यं तु ॥ युग्मास्त्रियुगनूतानां षण्मुन्योर्वसरंध्राः
 योः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा ॥ प्रतिपद्यथा मावास्या तिथ्यो युग्मं महापुलमिति युग्मं द्वितीया अग्निस्तृतीया
 ॥ द्वितीयास्तृतीया विधा ग्राह्या ॥ द्वितीया तृतीया विधा ग्राह्येत्येवं द्वितीया तृतीया युग्मं चतुर्थी पंचम्यो र्युग्मं षष्ठी स
 प्तम्यो र्युग्मं अष्टमी नवम्यो र्युग्मं एकादशी द्वादशी र्युग्मं चतुर्दशी पूर्णिमा र्युग्मं अमावास्या प्रतिपदो र्युग्मं मित्यर्थः ॥
 केचिच्चतुर्थी गणनायस्यमातृविधा प्रज्ञास्यंते इत्यदि विशेषवाक्ये ग्राह्यत्वं निर्णयः ॥ वचनवशेन ग्राह्या यास्तिथे
 कर्मकाले सत्त्वानां वै साकल्यवचनेः सत्त्वं तावतीयं ॥ तानि च ॥ यातिथिं समनुप्राप्य उदयं यांति सा वस्करः ॥ सा ति
 थिः सकला ज्ञेया स्नानदानजपादिद्वितीयादीनि ॥ यातिथिं समनुप्राप्य यात्यस्तं या मिनीपतिः ॥ सा तिथिः सकला
 ज्ञेया स्नानदानादि कर्मसु ॥ उदयोत्तरं द्विमुहूर्तधिकस्यास्ता आक्रान्तिमुहूर्तधिकस्य प्रायेण यं द्विविधा साकल्य

॥ ८ ॥

करसंक्रांतिकृत्क्षयमासगतपूर्णिमायां माघस्नानमारभ्य कुंभसंक्रांतिकृतमाघपौर्णमास्यां समापनीयं
 एवं कार्तिकेष्टु ॥ यत्र वैशाखादिरधिकस्तत्र वैशाखस्नानादिमासव्रतानां चैत्रपौर्णमास्या रथ्यानां कृत्क्षयं
 शाखपौर्णमास्यां समाप्तिरिति तेषां मासद्वयमनुष्ठानं ॥ यन्मलमासे वज्रमुक्तं तदुरुद्राक्रास्तबाल्यवार्ध
 केष्वपि ज्ञेयं ॥ तत्रास्ता आक्रान्तिमाहं बार्धकं उदयानंतरं समाहं बाल्यमिति मध्यमः पक्षः पंचदशाह दशा
 ह पंचाश्यादिपक्षा अपदनापदादिविषयतया देवाकालविशेषपरतया च योज्याः ॥ अयं वज्रवज्र
 निर्णयः ॥ ॥ सिंहस्थे गुरावपि ज्ञेयः ॥ तत्र विशेष उच्यते ॥ कर्णवेधचौलमौजीबंधविवाहदेवयात्राव्रतवा
 स्तकर्मदेवप्रतिष्ठासत्यासाविशेषतो वज्र्या इति ॥ ॥ अथ सिंहस्थापवादः ॥ ॥ मघानक्षत्रगते सिंहं रागते च
 गुरोः सर्वदेशेषु सर्वमंगलिककर्मणां निषेधः ॥ सिंहं शोचोत्तगोदादक्षिणभागीरथ्युत्तरे सिंहस्तदेवो नास्ति ॥ गंगाया

चतुर्थेपराहः॥ पंचमः सायान्हः॥ सूर्यास्तोत्तरं त्रिमुहूर्तः प्रदोषः॥ तत्रैकमक्षे मध्याह्नव्यापिनीतिरितिर्ग्राह्या
॥ तत्रापिदिवार्धसमयेतीति॥ रत्रिंशत्घटिका मध्यमदिनमानेन षोडशदिघटी त्रयं मुख्या नोजनकालः॥ त
तउर्ध्वं आसायं गौणकालः॥ अत्र पूर्वधुरेव मुख्यकाले व्याप्तिः परधुरेव व्याप्तिः उभयेषु व्याप्तिः॥ उभयत्र
पिव्याप्तौ नावः॥ उभयत्र साम्येनैकदेशे व्याप्तिर्वैषम्येणैकदेशे व्याप्तिरिति षट्पक्षान्न वंति॥ तत्र पूर्वधुरे
व मुख्यकाले ग्राह्यतिथिस्तत्पूर्वैव॥ परत्रैव सत्वे परैवेत्यसंदेहः॥ उभयत्रापि पूर्णव्यापित्वे शुभवा
क्या निर्णयः॥ उभयत्र व्याप्त्यभावे पूर्वगौणकाले व्याप्तिसत्त्वात्॥ साम्येनैकदेशे व्याप्तौ पूर्वा॥ वैषम्ये
णैकदेशे व्याप्तौ दिनद्वयेपि कर्मपर्याप्ततिथित्वात् नैकगमवाक्या निर्णयः॥ कर्मपर्याप्ततिथित्वात् नैक
वेति॥ ॥ इत्येकमक्षं॥ ॥ अथ नक्षत्रं॥ ॥ तत्र सूर्यास्तोत्तरं त्रिमुहूर्तं सवप्रदोषव्यापिनीतिरितिर्नक्षत्रे

ग्राह्या॥ अन्यतरदिने तद्व्याप्तौ तदेकदेशस्यैव वासेव ग्राह्या॥ नोजनं त्वस्तोत्तरं घटिकात्रयसंध्याकालं स
त्वा नोजनं कार्यं॥ संध्याकाले नोजननिद्रामे शुनाध्ययनवर्जनात्॥ यतिभिरपुत्रविधुरैर्विधवन्निश्चनक्षत्रं
सायान्हव्यापिन्यां दिनाष्टमनागे कार्यं॥ रात्रौ तेषां नोजननिषेधात्॥ एवं सौरनक्षत्रमपि सायान्हव्यापिन्यां
दिवैव कार्यम्॥ दिनद्वये प्रदोषो व्याप्तौ परा॥ दिनद्वये प्रदोषो व्याप्त्यभावे परतत्रैव॥ सायान्हदिनाष्टमे
नक्षत्रं कार्यं॥ नतुरात्रौ॥ साम्येनैकदेशे व्याप्तौ परैव॥ वैषम्येण प्रादोषैकदेशे व्याप्तौ तदधिक्यवती पूर्वा
पि ग्राह्या॥ यदि पूजानोजनपर्याप्तं तदधिक्यं न लभ्यते॥ नैवेत्साम्यपक्षवदुत्तरैव न तदधिक्यवशात्
वैवेति॥ नक्षत्रतनोजनं वैधत्वाद्द्विविवासः रसं क्रांत्यादावपि रात्रौ वैव कार्यं॥ रविवारादौ रात्रौ नो
जननिषेधस्य रात्रौ नोजनपरत्वात्॥ एकादश्याद्युषवासप्रत्याम्नायनूतं नक्षत्रं तूषवासनिष्ठं

तदिने एवेति अयाचितस्य च होरात्र साध्यत्वा दुषवासवनिर्णयपि आणापपराणहादिव्यापित्वेन निर्णयस्त-
त्तत्प्रकरणेवक्ष्यते ॥ एकनक्तनक्तयाचितोपवासानां पूर्वतिथाचकृष्टितानां परेद्युस्तिथ्यंते ॥ पाराण ॥ यामत्र
योक्धर्मागमिन्यां तिथौ प्रातः पाराणमिति सर्वत्र ज्ञेयमिति माधवः ॥ इत्येकनक्तदिनिर्णयः पंचमोद्देशः
॥ ॥ अथ व्रतपरिनाषा ॥ ॥ तत्र स्त्रीशूद्राणां द्विरात्राधिकोपवासो नाधिकारः ॥ स्त्रीणां प्रविमर्शनं
रक्षां विना व्रतोपवासो दोषाधिकारः ॥ उपवासदिने श्राद्धदिने च कृष्टेन दंतधावनं न कार्यं ॥ पर्णादिना
द्वादशगंडूषैर्वा कार्यं ॥ जलपूर्णताम्रपात्रं गृहीत्वा दंडमुखः प्रातरुपवासदित्रतं संकल्पयेत् ॥ अप-
र्वव्रतारं नो व्रतोद्यापनं च मलमासे गर्वाद्यस्ते वै धृतिव्यतीपातादिदुर्योगविष्टे क्रूरवारनिषिद्धे
र्षादिति यो न भवति ॥ एवंऽखंडतिथावपि न भवति ॥ उदयस्थानि थिर्यहिनिमवद्दिनमध्यमाह्नः ॥

व्याप्तिर्ज्ञेया ॥ ॥ इति सामान्यनिर्णयश्चतुर्योद्देशः ॥ ॥ कर्मविशेषनिर्णयः ॥ ॥ कर्माणि द्विविधानि ॥ ॥
देवानि च पित्र्याणि च ॥ देवानि षड्विधानि ॥ ॥ एकमक्तनक्तयाचितोपवासव्रतदानारव्यानि ॥ मध्याह्ने एकवारमेका-
ननो जनमेकमक्तं ॥ रात्रौ वैव प्रदोषकाले नो जननं नक्तं ॥ याचनां विना तद्विने लब्धस्या दन्नादेर्नो जनमयाचितं
॥ दिनांतरलब्धस्यापि याचकं स्त्रीपुत्रादिकं प्रतियाचनमंतरा नो जनमयाचितमिति केचित् ॥ अहोरात्रे नो ज-
नान्विउपवासः ॥ पूजाद्यात्मकः कर्मविशेषो व्रतं ॥ स्वत्वनिवृत्तिपूर्वकं परस्वत्वेत्यादनंदानं ॥ तानि च एकमक्त-
दीनि केचिद्भूतांगतया विहितानि केचिदेकादश्याद्युपवासप्रतिनिधितया विहितानि केचित्स्वतंत्राणि इ-
ति त्रिविधानि ॥ तत्रांशानां प्रतिनिधिभूतानां च तत्प्रधानवत्त्वे निर्णयः ॥ ॥ स्वतंत्राणां निर्णयः
यते ॥ ॥ तत्रे दिनं पंचधा विभज्य प्रथमभागः प्रातः कालो ज्ञेयः द्वितीयः संगवः ॥ तृतीयो मध्याह्नः ॥

तिनिधयः पुत्रादिः पित्राद्युद्देशेन श्रतं कुर्वन् स्वयमपि श्रतफलं लभते ॥ असकृज्जलपानाच्च सकृन्तां
बूलचर्वणात् ॥ उपवासः प्रणव्येत दिवा स्वापाच्च मैथुनात् ॥ स्मरणं कीर्तनं केलिः प्रेक्षणं गुह्यभाषणं ॥
संकल्पो ध्यवसायश्च क्रियानिरुत्तिरेव चेत्स एव विधं मैथुनं ॥ प्राणसंकटे त्वसकृज्जलपाने दोषो ना
स्ति ॥ चर्मस्थं जलं गोभिन्नक्षीरं मसूरं जंबीरफलं द्राक्षं किचूर्णमित्यामिषगणो ब्रते वर्ज्यः ॥ अश्रुपात
क्रोधादिना सद्यो ब्रतनाशः ॥ परान्नभोजने चापि यस्यान्नंतस्य तत्फलं ॥ तिलमुद्रभिन्नचणकादि
कोशीधान्यं माषादिकं मूलकं चैव मादिक्षारगणं लवणमधुमांसादिकं च वर्जयेत् ॥ द्रव्यामाका
श्वेव नीवारा गोधूमाश्च ब्रते हिताः ॥ ग्रीहिमुद्रयवतिलकंगुक्तापादिधान्यं रक्तेतरमूलकं सूरणा
दिकंदः सैधवसामुद्रलवणं गव्यदधिसर्पिर्दुग्धानि पुनः सफलमांसाफलं नारीकेलं हरीतकीपि

प्लीजीरकं द्रुं ठीति तिणी कदली लवली धात्री फलानि गुडेतरैश्च विकारद्वये तान्यंते लपक्का
निहविष्णाणि ॥ गव्यंतं मादिपंचृतमपि कुचिन् ॥ अनुक्तब्रतविधिस्तु लेमाषादिपरिमितसर्वण
रजतादिप्रतिमा पूज्या ॥ द्रव्यानुक्ता वाज्यहोमः ॥ देवतानुक्तो प्रजापतिः मंत्रानुक्तो समस्तव्याहृतिः
संख्यानुक्ता वष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरष्टौ बाहो मसरव्या ॥ उपवासे कृते ब्राह्मणं भोजनं तस्यैव
तार्थं उद्यापनानुक्तौ गं सर्वणं वा दद्यात् ॥ विप्रवचनादृतसंगता ॥ विप्रवचनं दक्षिणां दत्तैव ग्राह्यं ॥ स
र्वत्र गृहीतब्रतत्यागे चांडालतुल्यत्वं ॥ विधवाभिर्ब्रतादौ चित्रस्कादिव स्त्र्यनधार्यं ॥ इवेतमेव धार्यं ॥ स्त
नकादौ स्त्रीणां रजो दोषादौ चरादौ च गृहीतब्रतादौ शारीरनियमात्स्वयं कुर्यात् ॥ पूजादिकमन्यद्वा
राकारयेत् ॥ अपूर्वरिभस्तस्तकादौ न भवति ॥ काम्ये प्रतिनिधिर्नास्ति नित्ये नैमिषिके च सः ॥

काम्येषु पञ्चमादूर्ध्वं केचित्प्रतिनिधिं विदुः ॥ न स्यात्प्रतिनिधिर्मन्त्रस्वानिदेवाग्निकर्मसु ॥ नापि प्रतिनि-
ध्यातव्यं निषिद्धं वस्तु कुत्रचित् ॥ व्रतादि सन्निपाते दानहोद्य विरुद्धं क्रमेकार्यं ॥ विरुद्धे तु न कर्तव्यं ज्ञानोप-
वासादावेकं स्वयं कृत्वा न्यं पुत्रभार्यादिना कारयेत् ॥ यत्र चतुर्दश्याष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो व्रतांतर-
पारणाच प्राप्ततत्र भोजनमेव कार्यं ॥ पारणाया विधि प्राप्तत्वात् ॥ निषेधस्तु रागप्राप्त भोजनपरः ॥
एवं रविवारादौ संकष्टचतुर्थ्यादि व्रते रात्रि भोजनमेव कार्यं ॥ यत्राष्टम्यादौ दिवा भोजननिषेधो रात्रौ तु
रविवारादि प्रयुक्त भोजननिषेधस्तत्रार्थ प्राप्त उपवासः ॥ यत्र तु पुत्रवतुर्गृहस्थस्य संक्रांत्वादावुप-
वासोपनिषिद्धो भोजस्याष्टम्यादि प्रयुक्त निषेधस्तत्र किंचिद्दृश्यं प्रकस्योपवास एव कार्यः ॥ चांद्राय-
णादौ एकादश्यादि प्राप्तौ ग्रास संख्या नियमेन भोजनमेव कार्यं ॥ एवं कृष्णादि व्रतेऽपि ॥ एवं एकादश्या

साखंडानव्रतानां स्याद्वारं भश्च समापनमिति सत्यव्रतोक्तेः ॥ क्षमासत्यं दया दानं शौचमिंद्रियनिग्रहः
॥ देवपूजा च हवनं संतोषस्तेष्ववर्जनं ॥ सर्वव्रतेष्वयं धर्मः ॥ अत्र दोषो व्याहृतिभिः काम्यव्रते विदोषो ज्ञे-
यः ॥ यद्देवताया उपोषणव्रतं तद्देवता जपस्तध्यानतत्कथाश्रवणं तदर्थनैतन्नाम कीर्तनश्रवणादिकं
कार्यं ॥ उपवासे अन्नावलोकनगंधादिकमभ्यंगं तांबूलमनुलेपनं च त्यजेत् ॥ स भर्तृकस्त्रीणां सौभा-
ग्यव्रते अभ्यंगं तांबूलादिनवर्जं ॥ अष्टैतान्यव्रतानि आपो मूलं फलं पयः ॥ हविर्ब्राह्मणकाम्या च
गुरोर्वचनमौषधं ॥ प्रमादादिना व्रतभंगे दिनत्रयमुपोष्य श्वैरं कृत्वा पुनर्व्रतं कुर्यात् ॥ अशक्तोपवास-
प्रतिनिधिरेकब्राह्मणभोजनं तावत्थनादि दानं वा सहस्रगायत्रीजपो वा द्वादशाप्राणायामावाप्रायश्चि-
त्तं ॥ स्वीकृतं व्रतं कर्तुमशक्तः प्रतिनिधिना कारयेत् ॥ पुत्रः पत्नी भर्ता भ्राता पुरोहितः सखा चेति प्र

विधाग्राह्या॥ सायान्त्रय्याप्तिसत्वेपि पूर्ववेतिमाधवाचार्याः॥ अन्यथाद्वितीयायुताग्राह्या॥ वृष्णप्रतिपत्तः
 कपिद्वितीयायुतेव॥ उपवासस्तुपक्षद्वयेपिप्रतिपत्पूर्वविधेवग्राह्या॥ अपराण्ड्याप्तिन्यांप्रतिपदिद्वितीया
 यस्योपवासदेः संकल्पं प्रा रतेरवकुर्यात्॥ संकल्पकालेप्रतिपदादितिथ्यभावेपिसंकल्पेप्रतिपदादिति
 थिरेववक्तव्यानल्लभावास्यादिः॥ एवमुपेयद्वादशीशुभस्यादिस्थलेएकादशीव्रतप्रयुक्तपूजासंकल्पादे
 एकादशेयवकीर्तनीया॥ ॥ नतुद्वादशी॥ ॥ संध्याग्निहोत्रादिकर्मोत्तरेषुतुतत्तत्कालव्यापिनीद्वाद
 श्यादिरेवेतिममप्रतिनिति॥ संकल्पश्चसूर्योदयाग्रागुषः कालेसूर्योदयोत्तरं प्रातः कालारव्यत्रिमु
 हूर्तस्याद्यम्हूर्तद्वयेप्रशस्तः॥ तृतीयोमहूर्तस्तुनिषिध्यः॥ ॥ इतिप्रतिपन्निर्णयःसमीक्षेन्॥
 ॥ द्वितीयाश्वकूपक्षेपरविधाग्राह्या॥ वृष्णपक्षेद्वेधाविनेत्तदिनपूर्वनागात्मकपूर्वाण्डप्रविष्टाच

त्पूर्वग्राह्या॥ अन्यथातुवृष्णपक्षेपिपरविधेव॥ ॥ इतिद्वितीयानिर्णयोष्टमउद्देशः॥ ॥ तृतीया
 रंनाव्रतेपूर्वविधाग्राह्या॥ रंनाव्यतिरिक्तव्रतेषुत्रिमुहूर्तद्वितीयाविधांपूर्वात्यक्तापरदिनेत्रिमुहूर्तः
 व्यापिनीग्राह्या॥ पूर्वदिनेत्रिमुहूर्तान्यूनद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तव्याप्त्यभावेपूर्वाग्राह्या॥ पूर्वदिने
 त्रिमुहूर्तद्वितीयावेधेपरदिनेत्रिमुहूर्तान्यूनपिग्राह्या॥ गौरीव्रतेतुक्लाकाष्ठादिपरिमितस्वल्पद्वितीया
 यक्तापिनिषिध्या॥ परदिनेक्लाकाष्ठादिपरिमितास्वल्पापितृतीयापरिग्राह्या॥ यदातुदिनक्षयवः
 शात्परदिनेस्वल्पापिचतुर्थयुतातृतीयानलन्यतेपूर्वदिनेचद्वितीयाविधातदाद्वितीयाविधेव
 ग्राह्या॥ यदाचदिनवृधिवशात्पूर्वदिनेषष्टिघटिकातृतीयापरदिनेचघटिकादिशेषवतीतदापू
 र्वाश्वकूपक्षेपरविधाग्राह्या॥ ॥ इतितृतीयानिर्णयोनवमे

देशः॥ चतुर्थी गणेशव्रतातिरिक्तोपवासकार्ये पंचमीयुताग्राह्या॥ गौरीविनायकव्रतयोस्तमध्याह्न्यापि
नीग्राह्या॥ परदिन एव मध्याह्न्यापि नीचेत्परे च दिनद्वयमध्याह्न्यापि त्वेदिनद्वयमध्याह्न्यापि नावेसांमे
न वेष्टम्याणवेकदेश व्याप्तौ च पूर्ववत् तृतीयायोगात् प्राशस्मात्॥ नागव्रते तु पूर्वदिन एव मध्याह्न्यापि नीः
चेत्पूर्ववत्॥ उनयदिनमध्याह्न्यापि पक्षचतुष्टये पंचमीयुते वग्राह्या॥ संकष्टचतुर्थी तु चंद्रोचदयः
व्यापिनी ग्राह्या॥ परदिने एव चंद्रोदयव्याप्तौ परैव॥ उनयदिने चंद्रोदयव्याप्तित्वे तृतीयायुते वग्राह्या॥ दि
नद्वये चंद्रोदयव्याप्तौ नावे परैव॥ ॥ इति चतुर्थी निर्णयः॥ ॥ पंचमी शुक्लपक्षे रुद्राक्षपक्षे च कर्ममा
त्रे पितृचतुर्थी विधा ग्राह्या॥ स्कंदोपवासे तु पष्ठिका ग्राह्या॥ नागव्रते पंचमी परविधा ग्राह्या॥ परैश्च स्त्रि
मुहूर्त न्यूना पंचमी पूर्वमुहूर्तमुहूर्त नूनचतुर्थी विधा तदा पूर्ववत्॥ त्रिमुहूर्ताधिकचतुर्थी चेधे द्विमुहूर्ता

मेकांतरोपवासादिप्रयुक्तपारणायां प्राप्तायां जलपारणं चोपवसेत्॥ एवं हृदि श्यामा सोमवासश्चाधप्रदोषादिप्र
युक्तपारणा प्रतिबंधे जलपारणं कार्यं॥ एकादश्यादो संक्रमे पुत्रवद्गृहस्थोपवासनिषेधः एकादश्यपवासश्च
प्राप्तस्तत्रापि किंचिदापोमूलं फलं पवानक्ष्यं प्रकल्प्यं॥ द्वयोरुपवासयोर्नक्तयोरेकमक्तयोर्वैकस्मिन्दिने
प्राप्तौ अमकोपवासं चोत्तमं तत्रेण करिष्ये॥ इति संकल्पः॥ सहेव बोपवासपूजा होमाना मनुष्ठानं॥ यत्रो
पवासे कसक्तयोरेकदिने प्राप्तिस्तत्र विधिद्वेधे गोणा कालव्याप्तिमाश्रित्य एवं पूर्वतियो द्वितीयं शेषतियो
कार्यं॥ अरवं इति यावेवं पुत्रादिनाकारयेदित्युक्तं॥ एवं काम्यनित्यस्य बाधकमित्यादिवाक्यैः काम्यनि
त्यादिबलाबलबाधाबाधसंनवासं नवादिविचार्यानुष्ठानमूह्यं॥ ॥ इति सामान्यव्रतपरिनायो
देशः षष्ठः॥ ॥ अथ प्रतिपददिनिर्णयः॥ ॥ शुक्लप्रतिपत्पूजाव्रतादावपराहव्याप्तिसत्त्वे पूर्वः

ध्याह्नव्यापिनीग्राह्या॥ दिनद्वये मध्याह्नव्याप्तौ पूर्वव॥ प्रदोषव्यापिनीति को स्तुते॥ अत उभाय दिने प्रदोषव्याप्तौ
द्विविधा वाक्याविरोधात्परैव॥ पूर्वत्र प्रदोषव्याप्तिरेव परत्र यमध्याह्न एव तदा बहु शिष्टाचारानुरोधात् प्रदोष
गापूर्वव॥ यत्तु अर्कपर्वद्वये रात्रौ चतुर्दश्यष्टमीदिवेति वचनाद्विवाजे जननिषेधमात्रपालनं न तु किंचिद्
तं॥ तत्र निषेधस्तु निवृत्त्यात्मा कालमात्रमपेक्षत इति वचनात्॥ भोजनकालक व्यापिनी मष्टमीत्युक्तानव
म्यां सप्तम्यां वा भोजनं च इति नाति यत्कृतं मयुक्तं वा सद्भिर्विचारणीयं॥ ॥ इत्यमी निर्णयश्चतुर्दशो
द्देशः॥ ॥ नवमीसर्वत्राष्टमीविधौ वग्राह्या॥ ॥ इति नवमी निर्णयः पंचदशोद्देशः॥ ॥ दशमी
तृपवासादौ नवमीकृतैव ग्राह्या॥ ॥ पूर्वविध्यायाः श्रुतिमते उत्तरविध्या ग्राह्या॥ ॥ इति दशमी
निर्णयः षोडशोद्देशः॥ ॥ अथैकादशी निर्णयः॥ ॥ तत्रैकादश्यपवासाद्देशः॥ ॥ भोजन

निषेधपरिपालनात्मको ब्रतात्मकश्च॥ आद्ये पुत्रवद्गृहस्थादीनां कृष्णपक्षेऽपि अधिकारः ब्रतात्मकेऽपवा
सस्तु अपत्ययुक्तगृहस्थेऽपि कृष्णपक्षे न कार्यः॥ किंतु समंत्रवं ब्रतसंकल्पमकृत्वा यथावृत्तिनियमयुक्तं
भोजनवर्जनमेव कार्यं॥ एवं तिथिद्वयेऽप्येकादश्यामपि ज्ञेयं॥ शयनीवेधिनी मध्यवर्ति कृष्णे कादशीपुसा
पत्यगृहस्थादीनां सर्वेषां अधिकारः॥ विष्णुसायक्यकामैरायः कामैः पुत्रकामश्च काः स्युः ब्रतं पक्षद्वये
पिकार्यं॥ तत्र न केपि निषेधः॥ वैष्णवगृहीणां कृष्णे कादश्यपि नित्येऽपि च॥ इदमेकादशी ब्रतं शैववै
ष्णवसौरादीनां सर्वेषां नित्यं॥ अकरणे प्रत्यवायश्रवणात् संपत्त्यादिफलश्रवणात्काम्यं च न वति॥
केचिन्मुहूर्तादिमितदशमीसत्वे दशम्यामेव भोजनं कर्तव्यं॥ सूर्योदयात् पूर्वमेव प्रवृत्तायां श्रद्धाधिक
द्वादशीकायां तु नैरंतर्यणोपवासद्वयं कार्यं इति तिथिपालनमपि वदंति तन्नयुक्तं॥ अष्टमवर्षादूर्ध्वम

श्रीतिलमवर्षपर्यंतं एकादशीव्रतधिकारः ॥ शक्तस्मृत्युश्रीते तृधर्मयधिकारः ॥ सनर्तकाणां स्त्रीणां
मर्त्तनज्ञां पित्राद्यनृणां विनोपवासव्रताद्याचरणव्रतवैकल्यं नर्त्तकः क्षयो नरकश्च ॥ ॥ अंतर्गतं तु ॥
नक्तं हविष्यान्तमनोदनं वायुलंतिलाः क्षीरमथांबुचाज्यं ॥ यत्तंच गव्यं यदि वा पिवायः प्रशस्तमत्रोत्त
रमुत्तरं चेति पक्षेषु शक्तितारम्येनैकपक्षाश्रयणं न त्वेकादशीत्यागः ॥ प्रमाददिनैकादश्याभ्युषणा
द्यचरणे द्वादश्यामपि व्रतं कार्यं ॥ द्वादश्यामभ्युषणं यवमध्यचां द्रायणां प्रायश्चित्तं ॥ नास्ति क्वापि व
रणे पिपीलिकामध्यं द्रायणं अशक्तपतिपुत्राद्युद्देशेन स्त्रीपुत्रमगिनीन्नात्रादिभिरेकादशीव्रताच
रणे कृतुशतजं पुण्यं ॥ ॥ अथ व्रतदिनिर्णयः ॥ ॥ तत्र व्रतधिकारिणो द्विविधाः वैष्णवाश्च ॥
स्मार्ताश्च ॥ यत्र यद्यपि यस्य दीक्षास्ति वैष्णवीत्यादि लक्षणा युक्ता वैष्णवास्तद्विन्नाः स्मार्ता इति

पिपरैव ॥ ॥ इति पंचमीनिर्णय एकादशोद्देशः ॥ ॥ षष्ठीस्कंदव्रते पूर्वविधा ॥ अन्यव्रतेषु परविधिर्न ॥
पूर्वेषु षण्मुहूर्तान्मृतपंचम्यावेधे पूर्वविधिः ॥ षष्ठीसप्तम्योरविवासरयोगे पक्षकयोगः ॥ ॥ इति षष्ठीनि
र्णये द्वादशोद्देशः ॥ ॥ सप्तमीकर्ममात्रे षष्ठीयुते वग्राह्या ॥ यदा पूर्वेषु रस्तमयपर्यंता षष्ठीतिदिवा षष्ठी
विधानलभ्यते परे कृष्णाष्टमीविधा तदा चागत्या परैव एव तिथ्यंतरनिर्णयेष्वप्युक्तं ॥ ॥ इति सप्तमीनि
र्णयस्त्रयोदशोद्देशः ॥ ॥ व्रतमात्रेष्टमीकृष्णपक्षे पराकृष्टपक्षे पूर्वा ॥ मिलितशिवशक्तयो रुक्मवे
कृष्टापि परा ॥ बुधाष्टमीकृष्णपक्षे प्रातः कालमारभ्या परापण्डपर्यंतं यदि ने मुहूर्तमात्रोपि बुधवासरा
योगः साग्राह्या ॥ सायान्काले चैत्रमासे श्रावणादिमासचतुष्टये कृष्टपक्षे च न ग्राह्या ॥ सर्वकृष्टाष्टमी
षु कालभैरवोद्देशेन केचिदुपवसंतितत्र मार्गशीर्षकृष्टाष्टम्यां भैरवजयंती त्वान्तद्वनिर्णयोचित्येन म

सुरसत्त्वं ॥ तत्रोदाहरणं ॥ दशमीनाञ्चः ॥ ५५ ॥ एकादशी ६० द्वादश्याः क्षयः ५८ इयमेकादशीमात्राधिक्यवती
 तीर्वैष्णवेः परोपोष्यास्मार्तगृहस्थैः पूर्वा ॥ अथदशमी ५५ एकादशी ५८ द्वादशी ६० इयं शुद्धाद्वादशीमात्रा
 त्राधिक्यवती अत्रैवैष्णवानां द्वादश्यामुपोषणं ॥ स्मार्तानां पूर्वा ॥ अथदशमी ५५ एकादशी ६० १२ द्वादशी
 ५५ इयं शुद्धा उभयाधिक्यवती ॥ अत्र सर्वे वैष्णवेः स्मार्तैश्च परोपोष्या ॥ अथदशमी ५५ एकादशी
 ५७ द्वादशी ५८ इयमनुभयाधिक्यवती शुद्धां वैष्णवेः स्मार्तैश्च पूर्वोपोष्या ॥ ॥ इति संक्षेपतो वै
 ष्णवनिर्णयः ॥ ॥ अथ स्मार्तनिर्णयः ॥ ॥ तत्र सूर्योदयवेधवती विधालद्रहिताशुधाचेति ॥ द्वि
 विधापि प्रत्येकं चतुर्धा ॥ एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ उभयाधिक्यवती ॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती ॥ अ
 नुभयाधिक्यवतीत्येवं अष्टनेदासवंति ॥ अत्रोदाहरणानि ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० १२ द्वादश्याः क्ष

यः ५८ इयं शुद्धा एकादशीमात्राधिक्यवती ॥ दशमी ४ एकादशी २ द्वादश्याः क्षयः ५८ एवंविधा एकादशी
 मात्राधिक्यवती ॥ अत्रोभयत्रापि स्मार्तानां गृहिणां पूर्वोपोष्या ॥ यतिभिर्निष्कामैर्गृहिभिर्वनस्थैर्विधवाभि
 र्वैष्णवैश्च परोपोष्या ॥ विदुः प्रीतिकामैः स्मार्तैरुपवासद्वयं कार्यमिति केचित् ॥ उभयाधिक्यवती शुद्धा
 यथा ॥ दशमी ५८ एकादशी ६० द्वादशी ४ उभयाधिक्यवती विधायथा ॥ दशमी २ एकादशी २ द्वादशी ४ अ
 नुभयत्रापि स्मार्तैर्वैष्णवैश्च सर्वैश्च वशिष्टा परोवैकादश्यापोष्या ॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती शुद्धायथा ॥
 दशमी ५८ एकादशी ५९ द्वादशी ६० १ अत्र शुद्धत्वात् स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासो न द्वादश्यामिति माध
 वमतं ॥ हेमाद्रिमते तु सर्वैः पराद्वादश्यापोष्या ॥ केचित्तु ॥ मुमुक्षुभिः स्मार्तैः परोपोष्येत्याहुः ॥ द्वादशीमात्रा
 धिकाविधायथा ॥ दशमी १ एकादशी क्षयगामिनी ५८ द्वादश्या वृद्धिः ॥ ६० १ तत्रैकादश्याविधत्वात्तु द्वा

दश्यामेवस्मार्तानामप्यपवासः॥ एवंचोभयाधिक्येद्वादशीमात्राधिक्येचस्मार्तानांविधायस्यागोनान्य
त्र॥ वैष्णवानांतुषड्विधामप्याधिक्यवतीत्यक्ताद्वादश्यपोष्या॥ अनुभयाधिक्यतीक्ष्णायथा॥ दशमी
५७ एकादशी ५८ द्वादशी ५९ स्मार्तानामेकादश्यामेवोपवासोनद्वादश्यां॥ वैष्णवानांतुविधत्वात्॥ द्वाद
श्यामेवोपवासः॥ अनुभयाधिक्यवतीविधायथा॥ दशमीरप्येकादश्याः क्षयः ५६ द्वादशी ५५ अत्रा
पिस्मार्तानामेकादश्यामपवासः॥ वैष्णवानांद्वादश्यामुपवासः॥ अस्मिन्ननुभयाधिक्यवतीविधाच
रमभेदेप्रथमभेदद्वयद्वयतिभिर्मुमुक्षुभिर्विधवादिभिः परोपोष्या॥ विष्णुप्रीतिकामैरुवासद्वयंकार्य
मितितुल्यकृत्ताप्रतिभाति॥ इदानींशिष्टास्तुहेमाद्रिमतंनिकामत्वादिकंचानाहत्यमाधवमतेनैवस
र्वस्मार्तनिर्णयमविशेषेणवदंतिनतुक्चिदुपवासद्वयंशुक्लाधिकद्वादशिकायांसर्वेषामेकंपरोप

महानिबन्धेषूक्तं॥ तथापिस्वपारंपर्यप्रसिद्धमेववैष्णवत्वंस्मार्तत्वंचवृद्धामन्यतरुतिसिंधूत्तमेवसर्वदेशेसर्वशि
ष्टपरिग्रहीतंप्रचरति॥ वेधोपिद्विविधाः अरुणोदयेदशमीवेधः सूर्योदयेतद्वेधश्च॥ सूर्योदयात्प्राक्च
तुर्घटिकात्मके अरुणोदयः॥ सूर्योदयस्तुस्थष्टः तेनषट्पंचानात्तुघटिकानंतरं कलामात्रदशमीप्रवेशे
रुणोदयवेधोवैष्णवविषयः॥ षष्टिघटिकात्मकसूर्योदयात्तरं पलदिमात्रदशमीसत्वेसूर्योदयवेधः स्मार्
तविषयः॥ ज्योतिर्विदादिवादेनवेधादिसंदेहेतुबहुवाक्यविरोधेनब्राह्मणेषुविवदिषुएकदशीपरित्य
ज्यद्वादशीसम्प्रपोष्येत्॥ तथाचएकादशीद्विविधाविधाश्रद्धाच॥ अरुणोदयवेदवतीविधा॥ तांत्य
क्तोवैष्णवेद्वादशेवउपोष्या॥ अरुणोदयवेधरहिताश्रद्धा॥ साचतुर्विधा॥ एकादशीमात्राधिक्यव
ती॥ १॥ द्वादशीमात्राधिक्यवती २॥ अनुभयाधिक्यवती ३॥ अनुभयाधिक्यवती ४॥ अत्राधिक्यं सूर्योदये

दशाष्टमीभिरेदशीदूषितेति तूपवासातिरिक्तव्रते ॥ ॥ अथ व्रतप्रयोगः ॥ ॥ उपवासात्पूर्वदिने प्रातः
कृतनित्यक्रियः ॥ दशमीदिनमारभ्य करिष्ये हं व्रतं तव ॥ त्रिदिनं देवदेवेन निर्विघ्नं कुरु केशवेति संकल्प्य
॥ माध्याह्न एकभक्तं कुर्यात् ॥ ॥ तत्र नियमाः ॥ कांस्थमांसमसूरदिवास्नाप्रातिभोजनात्यंबुपानपुनर्भो
जनमेथुनक्षौक्ताद्रानृतसापणचणककोद्रवशाकपराण्युततैलतिलपिष्टतांबूलवर्जनादयः ॥ एक
भक्तानंतरं काष्ठेन दंतधावनं कुर्यात् ॥ निशिभूतल्येन शयित्वा प्रातरेकादश्यां पूर्णादिना दंतधावनं कार्यं
नतु काष्ठेन ॥ स्नानादिनित्यक्रियां तेषु विप्रपाणि रुदुःसुरवावारिपूर्णताम्रपात्रमादाय संकल्पं कुर्या
त् ॥ एकादश्यां निराहारो भूत्वा हमपरेहनि ॥ भोक्ष्यामि पुंडरीकाक्षशरणं मे भवाच्यतेति ॥ अनेन मंत्रेण
पुष्पांजलिं वाहारौ दद्यात् ॥ अशक्तस्य त्वेकादश्यां जलाहार एकादश्यां क्षीरक्षक्षणमेकादश्यां फ

लाहार एकादश्यां नक्तभोजीत्याद्युहेन शक्यनुसारेण संकल्प्यः ॥ शैवानां रुद्रगायत्र्या संकल्प्यः ॥ सौरा
णां नित्यगायत्र्या नाम्ना वा संकल्प्यः ॥ अयं संकल्प्यः ॥ सूर्योदयोत्तरं दशी सवेस्मा तैरेकादश्यां रात्रौ कार्यः
अर्धरात्रादुपरि दशम्यनुवृत्तौ सर्वेरेकादश्यां मध्याह्नोत्तरं कार्यः ॥ संकल्प्योत्तरमष्टाक्षरमंत्रेण त्रि
रभिमंत्रितं तज्जलं पिबेत् ॥ ततः पुष्पमंडपं कृत्वा तत्र ॥ पुष्पैर्गंधैस्तथा धूपैर्दक्षिणैर्वेद्यकैः परैः ॥ स्तो
त्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्गतिवाद्यैर्मनोहरैः ॥ दंडवत्प्रणिपातैश्च जयशब्देस्तथोत्तमैः ॥ हरिं संपूज्य विधिव
द्वात्रौ कुर्यात्प्रजागरं ॥ एकादश्यां नियमाः ॥ पार्वण्डि संभाषण स्पृश दशनं वर्जनं व्रतं चर्य सत्यभा
षणदिवा स्वापवर्जनादयः परिमाणोक्ताश्च ज्ञेयाः ॥ पार्वण्डि दशना दोतु सूर्यपदयेत्ततः शक्चिः ॥ सं
स्पृशेत्तु बुधः स्नायाच्छुचिरादिन्यदर्शनात् ॥ संभाष्य तान् शक्चिषदं चिंतयेदच्युतं बुध इत्यादिप्राय

श्रितं॥उपवासदिनेश्राद्धप्राप्तौश्राद्धशेषसर्वान्नेनैकपात्रंपरिविध्यतत्सर्वान्नावप्राणंकृत्वापात्रंगवादि
भ्योदेयं॥कंदमूलफलाहाराद्यनुकल्येनोपवासकत्रितुस्वभक्षस्येवफलादेःपितृब्राह्मणपात्रेषुपरि
वेषणपूर्वकतच्छेषभक्षणंकर्यं॥एकादश्यायदाभूपमृताहःस्यात्कदाचन॥तद्विंशतुपरित्यज्यद्वाद
श्यामेवकारायेदित्यादिवचनानियथाचारंवेष्टवपराणि॥वेष्टवैःषोडशमहालयकरणपक्षेएकाद
श्याधिकरणकंद्वादश्याधिकरणंचमहालयंतत्रेणकरिष्ये॥इतिसंकल्प्य॥महालयद्वयंद्वादश्यांका
र्यं॥काम्योपवासेस्तकप्राप्तौद्वारानियमात्त्रयंकृत्वास्तकांतेपूजादानब्राह्मणभोजनादिकंका
र्यं॥नित्योपवासेस्तकादिप्राप्तौस्नात्वाहरिंप्रणम्यनिराहारादिकंस्वयंकृत्वापूजादिकंब्राह्मणद्वारा
कार्यंदानादेर्लोपोनस्तकांतेनुष्ठानावत्रयकत्वं॥एवंरजद्रवलादिदोषेपि॥द्वादश्याप्रातर्नित्यपू

जासंवावदंतीतिसर्वत्रदेवेषुप्रायोमाधवोक्तानुसारएवप्रचारइतिबोध्यं॥एतेनवेष्टवाष्टादशभेदानां
स्मात्पिष्टादशभेदानांचनिर्णयः॥सर्वोपिगताथेभिवतीतिविभावनीयं॥विस्तरस्तमहाग्रंथेषुसंधे
यः॥अत्राष्टादशभेदानांएथकृष्टथगुदाहरणकथनेतान्निर्णयकथनेचबालानांआमोहमात्रंस्यादिति
सनिर्णयः॥एथगेवपट्टेतिस्त्रिंशत्पित्तोनुसंधेयः॥अत्रार्धरात्रोत्तरंदशमीसत्वेकपालवेधोद्विपं
चाशद्वटिकादशमीसत्वेछायावेधस्त्रिपंचाशद्वटित्वेदशम्याग्रस्तारव्योवेधश्चतुःपंचाशत्वेसंपूर्णा
रव्यःपंचपंचाशत्वेतिवेधःषट्पंचाशत्वेमहावेधः॥सप्तपंचाशत्वेप्रलयारव्योष्टपंचाशत्वेमहाप्रल
यएकोनषष्टित्वेधोरारव्यः॥षष्टित्वेराक्षसारव्यइतिवेधभेदानारदेनोक्तामध्यादिमतानुसारिभिःश्वि
कैश्चिदेवकेचिदेवानुसृताः॥माधवाचार्यादिसर्वसंमतस्तुषट्पंचाशद्वटिवेधएवेतिज्ञेयं॥दशमीपंच

पारणं कार्यं ॥ द्वादशी मुख्यस्ते द्वादशी प्रथमपादं हरिवासरं संज्ञकमुल्लंघ्य पारणं कार्यं ॥ कथं लामात्राया अपि द्वाद-
श्या अत्रावेत्रयो द्वादश्या पारणं ॥ द्वादश्या मध्याह्ने धर्मसत्वे प्रातिर्मुहूर्तत्रयमध्याह्नपारणं न मध्याह्ने दोष इति व-
हवः ॥ बहूनां कर्मफलानां बाधाय ते पराणहे एवेति केचित् ॥ द्वादश्या सर्वमासेषु शुक्रायां रुक्म्यायां वाश्रवणये-
ति शक्तेनैकादशी द्वादश्या द्वयोरप्युपवासः कार्यः ॥ अशक्तेनैकादश्या फलाहाराद्यनकल्पं कृत्वा श्रवण-
द्वादश्या उपवासः कार्यः ॥ विष्णुश्चंद्रवलययोगसत्त्वे त्वेकादश्यामेव श्रवणं द्वादशी प्रयत्नमप्युपवासं कृ-
त्वा द्वादश्यां श्रवणयोगरहितायां पारणं कार्यं ॥ द्वादश्याः श्रवणतो न्यूनत्वे श्रवणयत्नात्तायामपि द्वाद-
श्यामेव पारणं ॥ द्वादश्याल्लंघने दोषात् ॥ विष्णुश्चंद्रवलययोगादि निर्णयो मादृषदमासगतश्रवणं द्वा-
दशी प्रकरणे वक्ष्यते ॥ दिवा निद्रापराभं च पुनर्भोजनं मेषुने ॥ क्षौद्रं कांस्यामिषं तैलं द्वादश्यामष्टव-

र्जयेत् ॥ द्यूतक्रोधचणककोट्टवमाषतिलपिष्टमसूरनेऽत्रांजनमिष्यानाषणलोतायासः प्रवास-
रवाहनाध्ययनतांबूलादीनि वर्जयेत् ॥ एते च नियमाः काम्यव्रते आवश्यकाः नित्यव्रते तु ॥ शक्तिमा-
स्तु पुमान् कुर्यान्नियमं सविशेषणं ॥ विशेषनियमा शक्तेः हेरात्रं मुजिवर्जितं ॥ निगृहीतेंद्रियः श्रद्धास-
हायो विष्णुतत्परः ॥ उयोद्येकादशी पापान्मच्यते नात्र संशयः ॥ अन्यं नंदेति यो ब्रूयात्तस्मिन्नेवायः सना-
रकी ॥ एकादशी व्रताद्विष्णुसायज्यं लज्जते श्रियं ॥ ॥ इत्येकादशी व्रतनिर्णयः ॥ ॥ कार्यतरेष्वे-
कादशी द्वादशी यत्तैव ग्राह्या ॥ इत्येकादशी निर्णयोद्देशः सप्तदशः ॥ ॥ द्वादशी त्वेकादशी विधा-
ग्राह्या ॥ अथाष्टौ महाद्वादश्याः ॥ अध्याधिकैकादशी यत्ता द्वादशी उन्मीलनी संज्ञा ॥ द्वादश्यावश्र-
द्धाधिका वर्धते सा बंजली ॥ सूर्योदये एकादशी दत्ततः क्षयगामिनी द्विदशी द्वितीय सूर्योदये त्रयोद-

शी एकमेका होरात्रे तिथित्रयस्य शी त्रिस्य शी संज्ञा द्वादशी ॥ दशैर्योर्गोर्गोर्गो मास्यावायदादिनवृद्धिस्तदाप
क्षवर्धिनी संज्ञा ॥ पुष्यर्क्षयुता जया ॥ श्रवणयुता विजया ॥ पुनर्वसुयुता जयंती ॥ रोहिणी युता पोषनाशि
नी ॥ एताः पापक्षयमृत्तिकाभउपवरोत् ॥ श्रवणयुता त्वेकादशी वृत्तित्या ॥ एतास्वष्टसेकादशी द्वाद
श्योरेकत्वे तंत्रे गोपवासः ॥ पार्थक्ये शक्तस्योपवासद्वयं ॥ यस्वारध्वं व्रतद्वयउपवासद्वयं शक्तश्चत
स्य द्वादशी समुपोषणाल् व्रतद्वयपुण्यलानः ॥ तत्र श्रवणर्क्षयोगे मुहूर्तमात्रे पि ग्राह्यः ॥ पुष्यादियो
गः सूर्योदयमारभ्यास्तमयपर्यंतश्च दुपवासः ॥ पारणंतु तिथिनक्षत्रसंयोगोपोषणे उभयोर्न्यतः
रंते चेति सर्वसामान्यनिर्णयः ॥ ॥ सम्मन्व इति द्वादशी निर्णयोद्देशः ॥ ॥ १८ ॥ त्रयोदशी शुकु
पूर्वाष्टशोत्तरा ॥ शनिवारदि कृत्तां कांचिच्छुक्लत्रयोदशी मारभ्य संवत्सरपर्यंतं प्रतिपदं त्रयोदशी

जां विधाय भगवते व्रतं समर्पयेत् ॥ अज्ञानतिमिरांधस्य व्रते नानेन केन वा ॥ प्रसीद स मुखो नाथ ज्ञान
दष्टि प्रदोभावेति तत्र मंत्रः ॥ दद्राम्यादिषूक्तानां नियमानां भंगे दिवा स्वापे बहु शो जनपाने मिथ्यापुणे
नातन्तानि यमभंगमद्विद्वय नारायणाष्टाक्षरमंत्रजपमष्टोत्तरज्ञातसंख्यया कुर्यात् ॥ अल्पदोषना
मत्रातत्रयजपः ॥ रजवलाचांडालरजकसूतिकादिद्राव्यव्रतमध्ये श्रवणेष्टोत्तरसंज्ञगायत्रीज
पः ॥ ॥ ततो नैवेद्यतुलसीमिश्रितान्नेन पारणं कार्यं ॥ आमलकीफलस्य पारणायां भक्षणे संभाष्यभा
षणादिदोषनाशः ॥ पारणं च द्वादशकलं चने महादोषात् द्वादशी मध्यएव कार्यं ॥ स्वल्पद्वादशी स
त्वे रात्रिष्वेष्टे आमध्याह्नाताः क्रियाः सर्वश्रपकृष्टकार्याः ॥ अग्निहोत्रहोमस्य नापकर्ष इति केचि
त् ॥ एवं श्राद्धस्यापि नापकर्षो रात्रौ श्राद्धनिषेधात् ॥ अतिसंकटे श्राद्धे प्रदोषादि व्रते च तीर्थजलेन

यावत्तेतन्नो जनकालव्यापिनी चतुर्दशी त्यक्त्वा त्रयोदश्यापंचदश्यां भोक्तव्यं ॥ शिवरात्रि त्रितितिरुक्तचतुर्दश्यामेव पारणाश्विनवर्तया ॥ न तत्र चतुर्दश्यष्टमी दिवेदिति सो जननिषेधप्राप्तिः ॥ विधिप्राप्ते निषेधा प्रवेशात् ॥ ॥ इति चतुर्दशी निर्णयोद्देशः ॥ ॥ २० ॥ ॥ पूर्णमास्यामावास्या तु सर्वा वित्री ज्ञतं विना परे ग्राह्या ॥ यत्तु कश्चिच्छ्रावणादुत्ताराणी पूर्णमास्योः कुलधर्मादौ पूर्वविधयो ग्राह्यत्वे तैः सर्वा यैर्णमासी कुलधर्मादौ पूर्वा ग्राह्यते ॥ तत्र मूलं मृग्या अष्टादशनाडिकातो मूनं चतुर्दशी सत्वे तादृश चतुर्दशी विधस्य मृतो अष्टादशनाडी निरिति वचनाद्वक्त्वप्रतीतेरस्तुवा तादृशस्थले कुलधर्मे पूर्वत्र ग्राह्यत्वं ॥ अष्टादशनाडिकाधिक चतुर्दशी वेधे तु पूर्वविधा यैर्णमासी न ग्राह्येति मे प्रतिनाति ॥ अमावास्या यौमत्तमो मवासरयुता स्नानदानादौ महापुण्या ॥ एवं भानुयुता सप्तपूजाद्यात्मिकं सोमवर्ती व्रतमनुष्ठायते ॥ तत्रापराणपर्यंतं ॥

मुहूर्तमात्रयोगेऽपि त्रतं कार्यं ॥ दिनांत्यषट्घटिकात्मकसायाने योगे रात्रियोगे च न कार्यमिति शिष्टाचारः ॥ यतीनां क्षौरादा उदये त्रिमुहूर्तव्यापिनी यैर्णमासी ग्राह्या ॥ तृतीयमुहूर्तस्य ग्रीवावे चतुर्दशी युता ॥ ॥ इति पंचदशो निर्णयोद्देशः ॥ ॥ अष्टौ घटिका लः ॥ ॥ पक्षांता उपवस्तव्याः पक्षाद्या यष्टव्याः उपवासो न्वाधाः नारयं कर्म ॥ तत्र पर्वप्रतिपदाः पूर्णत्वे संदेहानावः ॥ पर्वण्यन्वाधानस्योत्तरदिने यागस्य यथोक्तकाललाभान्तरपर्वणः खंडते तु पूर्वापेक्षया प्रतिपदोद्गासवृद्धिघटिकागणयित्वा तदर्थं द्वासे पर्वणिवियोज्येष्टौ संयोज्यसंधिकालं ज्ञात्वा न्वाधानादिकाले निर्णयतं ॥ तत्राह्वासवृद्धी नस्तत्र यथस्थितस्य यष्ट एव संधिः ॥ तत्र संधिश्चतुर्विधा ॥ पूर्वाह्नसंधि मध्याह्नसंधि रपराह्नसंधि रात्रिसंधिश्चेति ॥ द्वेधा विभक्तं दिनस्य पूर्वार्धं पूर्वाह्नः अपरार्धं मपराह्नः ॥ पूर्वाह्नापरराह्नसंधि मृतो घटिकाद्यात्मको

गृहर्तृमध्याह्न आचर्त नोपरपर्याय इति कोस्तमे ३। उभयसंधिरेकपलात्मक एव मध्याह्नो न तु घटिकाद्वयाः।
 त्वक इति प्रायेण दानीं शिष्टाचारः। तत्रोक्तरीत्या ह्यसमृद्धयर्थवियोजनसंयोजनेन निणरितः पर्वप्रतिपदोः संधि-
 र्यदि पूर्वाह्णे मध्याह्ने पर्वति संधिदिना पूर्वदिने न्वाधानं संधिदिने यागः। यद्यपराह्णे रात्रौ वा संधिस्त-
 दा संधिदिनेऽन्वाधानं परदिने यागः। अथोदाहरणं ॥ ॥ पर्वद्वितीयादि मितं प्रतिपदेकादशी घटिमि-
 ता तत्र षट् घटी मितः प्रतियक्षयः। तदधं घटी त्रयं पर्वणि वियोजितं। जातः संधिश्चतुर्दशी घटिमिति।
 अयं त्रिंशद्घटिमिते दिनमाने पूर्वाह्णसंधिः। अष्टविंशति घटिमिते तु दिनमाने ह्यमेव मध्याह्नस-
 धिः। अत्र संधिने यागः पूर्वदिनेऽन्वाधानं। पर्व १४ प्रतिपत् १९ अत्र पंचघटिकाद्वयः। तदधं सार्धं
 घटी द्वयं पर्वणि संयोजितं जातः संधिः सार्धं षोडशी घटी मितः। अयमपराह्णसंधिः। अत्र संधि-

शुनिवारयुक्ता खेव चतुर्विंशति शुक्लत्रयोदशी पुष्यावर्तव्यं ॥ यत्प्रदोषसमये शिवपूजान्नक्तो जनात्मकं प्रदो-
 षत्रतं तत्र सूर्यास्तमनो नरं त्रिमुहूर्तात्मकं प्रदोषव्यापिनी त्रयोदशी ग्राह्या ॥ दिनद्वये प्रदोषव्याप्तौ साम्येऽ-
 नतदेकदेशस्यैर्वा उत्तरा ॥ वेधस्यैर्वा देवाः स्यैर्वा तदधिक्यवती पूर्वपि ग्राह्या ॥ यदि देवपूजनं नो ज-
 नपर्याप्तं तदधिक्यं लभ्यते नो चेत्साम्यपक्षवदुत्तरैव ॥ उभयत्र सर्वथा व्याप्तो वेधियैरेव ॥ अत्र पक्षदि-
 नाष्टमनां नो जनं कर्तव्यमिति तत्तु निर्णये उक्तं ॥ ॥ इति त्रयोदशी निर्णयोद्देशः ॥ १९ ॥ चतुर्द-
 शी शुक्लापरा। वृश्चापूर्वा ॥ यत्तु प्रतिमासे वृश्चा चतुर्दश्यां शिवरात्रिं त्रतं काम्यमनुष्ठीयते तत्र महा-
 शिवरात्रीवत् ॥ निशीथव्यापिनेव ग्राह्या ॥ उभयत्र निशीथव्याप्तौ परा। प्रदोषव्याप्तेराधिक्यात् ॥ के-
 श्वित्प्रदोषमात्रव्यापिनी ग्राह्येते ॥ तत्र मूलं चिंत्यं यत्तु चतुर्दश्यां दिवा नो जननिषेधावनेत्यत्वा-

दीपवर्णविवेजिता जातः संधिसार्ध षोडशानाड्यः। अथमपराणहसंधिः। प्रथममते तत्र पूर्वाणहसंधिः
स्थितिः। तथा चतुर्दशी २४ पर्व १७ पूर्वगतनाड्यः ३६ एष्ययोगे जाताः। ५३ प्रतिपत् ११ गतेष्वयोगे जाताः
। ५४ अत्र पूर्वोत्तरीत्याक्षयोदाहरणे ऐवैकाद्यदी वृद्धिस्तदर्थं संयोजने सार्धं सप्तदशानाडीमितोऽम
पराणहसंधिः। एवं च। पूर्वमते तन्मलयोरत्यंतविरोधः। वृद्धिस्तथादि सर्ववैपरीत्यात्। अत्रमते य
दीदृयाधिका वृद्धिः। क्षयोवानसं नवतीति परे हि धटिकान्यूनाः तेष्वभाष्यधिकाश्च यादृतिबहुव
चनमसंगत इति दूषणं। ॥ पुरुषार्थचिंतामणोद्दिष्टं ॥ ॥ अथ पौर्णमास्यां विशेषः ॥ ॥ सं
गवकालादूर्ध्वं त्रयोदशादि घाटीमारभ्या धांहात् पूर्वसंधौ संधः स्कालो पौर्णमासी तस्यां सं
धिदिने चाधानं यथागश्च सद्यो नुष्ठेयं ४ इदं पौर्णमास्यां सद्यस्काल त्वं वैकल्पिकं मिति केचित् ॥

अमावास्यां सर्वत्र ह कालतैव न वेदाच्चिदपि सद्यः स्कालो पौर्णमास्यां प्रमायां चापराणहसंधौ प्रतिय
चतुर्थपादे यागे न दोषाय अमावास्यायामपराणहसंधावपि प्रतिपदिः त्रिमुहूर्तधिक द्वितीयाप्र
वेशे चंद्रदर्शनं न संज्ञेन चंद्रदर्शने यागनिषेधादमावास्यायामेवेष्टिं चतुर्दश्यामन्वाधानं बोधा
यनादीनां। अमावास्यायां सप्तघटिमितप्रतिपदनावे चंद्रदर्शनेपि प्रतिपद्येव बोधायने रितिः का
र्या। आश्वलायनापस्तम्बादीनां तु चंद्रदर्शने निषेधो नास्तीति प्रतिपद्येवेष्टिः। यत्र संधिदिनेष्टि
स्तत्र सा प्रतिपद्येव समापनीया। न तु पर्वणि पर्वणियागसमाप्तौ पुनर्यागः कर्तव्यः। एवमेव स्मार्ते
पार्वणस्यालीपाकनिर्णयः ॥ ॥ केचित्तु स्मार्ते स्थालीपाकः प्रतिपद्येव समापनीय इति
नियमो नास्ति। पूर्वा एहे एव स्थालीपाकं समाप्य संधेर्दूर्ध्वं प्रतिपदि ब्राह्मणो जनमात्रं कार्यं ज

यंतोपिसंधिसन्निष्ठे प्रातः काले एव स्थालीपाकमाहेति विशेषमाहुः। श्रौते ब्राह्मणे नो जनमात्रं प्रति
पदिकार्यं। अन्यतंत्रं पूर्वाह्णे एव समापनीयं न प्रतिपदपेक्षेति पुरुषार्थचिंतामणौ उक्तं। कात्यायनाऽ
नां पूर्णमासेष्टिनिर्णयः निर्णयः पूर्वोक्तः। सर्वसाधारणा एव न तत्र कश्चिद्विशेषः। इति सिंध्यादि बहु
ग्रंथे संमतं। अन्ये तु पूर्वाह्णे संधौ संधिदिनेऽन्वाधानं परे हियाग इति पूर्णमासीविषये कर्त्तव्यानां
विशेषमाहुः। अथामावास्यायां कर्त्तव्यानां विशेषः॥ ॥ अमाविषये त्रेधा विभक्त्युद्दिनस्य प्रथ
मो नागः पूर्वाह्णः द्वितीयो नागः मध्याह्नस्तृतीयो नागो पराह्णः। तत्र रात्रि संधौ प्रतिपदिने च
दृदर्शने सत्यपि परेषामिव कर्त्तव्यानामपि संधिदिने पिंडपित्तयज्ञे संधिदिने चेष्टिः। तदाऽ
चतुर्दशीदिने मावास्यायादिनस्तृतीयनागारव्यापराह्यदि पूर्णव्याप्तिस्तर्हि अमावास्यायां प्रा

दिनेऽन्वाधानं। परे चर्यागः। अथात्र बालबोधार्थं प्रकारांतरं। सूर्योदयोत्तरं विद्यमानाः। पर्वनाडिकाः प्र
तिपन्नाडिकाश्चैकीकृताः सत्ये। यदि न दिनमानतो न्यूनास्तदा पूर्वाह्णसंधिः। यदि दिनमानसमास्तदा
मध्याह्नसंधिः। यदि दिनमानादधिकास्तदा पराह्णसंधिरिति। इयं सूर्योदयोत्तरमनुवर्तमानपर्वप्र
तिपदोः क्षयवृद्धिभ्यामेव संध्यावलोकमिदीनां सर्वत्रिष्टाचारेषु प्रसिद्धी। कौस्तुभोदे चतुर्दशीदिन
स्थाः उदयात् पूर्वपर्वणो गतघटिका उदयादेव घटिकाश्चैकीकृत्यैवं प्रतिपदः पूर्वदिनस्थाः उत्तर
दिनस्थाश्च घटिका एकीकृत्य पर्वणेषु क्षयाप्रतिपदो वृद्धि क्षयो ज्ञेयो॥ ॥ तद्यथा॥ ॥ चतुर्दशी
पर्व १७ चतुर्दशीदिनस्थाः पर्वनाडिकाः ३८ उत्तरदिनस्थाः १२७ एकीकृत्य जाताः ७५ पर्वदिनस्थाः
प्रतिपन्नाडयः ४३ उत्तरदिनस्थाः ११ एकीकृत्य जाताः ७४ अत्रैकाघटी प्रतिपद्यस्तदर्थमर्थघ

हरणं। चतुर्दशी १८ अमा १८ प्रतिपत् १९ दिनमानं २० अत्र प्रतिपदिने प्रातः पादत्रयावस्थि न्नयाग काला
मावात्संधिदिने एव सर्वमते कात्यायनात्तमिष्टिः। पूर्वदिने पिंडपित्तयज्ञोपवासौ। अथ दिनद्वये सा
म्येनैवैषम्येणैवैकदेशाव्याप्तिरिति तृतीयः पक्षः। यथा चतुर्दशी २५ अमा २५ प्रतिपत् २४ दिनं ३० इयं सा
म्येनापराह व्याप्तिः। अत्रैकोऽस्त्वममतोक्तरीत्या द्वे धानिर्णयः॥ ॥ यथावा॥ ॥ चतुर्दशी २५ अ
मा २० प्रतिपत् २७ दिनं ३० इयमपि साम्येनैकदेशाव्याप्तिः। अत्र सर्वत्र मते संधिदिने एव कार्त्तिकेष्टिः
पूर्वदिने च पिंडपित्तयज्ञोपवासौ। अथैवैषम्येणैकदेशाव्याप्तिः। चतुर्दशी २५ अमा २३ प्रतिपत् २३
दिनं ३० अत्रापि पूर्वाक्तमतद्वयेन द्वे धानिर्णयो ज्ञेयः॥ ॥ यथावा॥ ॥ चतुर्दशी २५ अमा २२
प्रतिपत् २८ दिनं ३० इयमपि वैषम्येणैकदेशाव्याप्तिः। अत्रापि सर्वमते संधिदिने कार्त्तिकेष्टिश्चतुर्द

श्यामुपवासपिंडपित्तयज्ञौ॥ यथावा चतुर्दशी २५ अमा २७ प्रतिपत् २९ दिनं ३० अत्र संधिदिनेऽन्वा
धानयागौ प्रतिपदिष्टिः संधिदिनैवैकदेशाव्याप्तिरिति चतुर्थः पक्षोवा॥ यथा चतुर्दशी ३१ अमा
२६ प्रतिपत् २३ दिनं ३० यथावा चतुर्दशी २६ अमा २२ प्रतिपत् १७ दिनं २७ अत्रोभयत्रापि संधि
दिने एव पिंडपित्तयज्ञान्वाधाने यागस्तपरेहि प्रतिपदि एव च कात्यायनमतेऽपि सर्वत्रोदाह
रणे चंद्रदर्शननिषेधप्रतिपादनं न संभवति॥ किंतु कुत्रचिन्निषेधादरात्पूर्वत्रयागादिकं क्वचित्तु
चंद्रदर्शनवत्येव दिने॥ एवं पिंडपित्तयज्ञोपीति ध्येयं॥ दर्शआध्याथममावास्यानिर्णयः सर्वसाधा
रणो ग्रेष्ठथगेव वक्ष्यते॥ ॥ अथ सामगानामिष्टिनिर्णयः॥ ॥ तत्र चोर्णमासी सर्वसाधारणात्पूर्
वैकैव॥ अमावास्यायांतु रात्रिसंधौ प्रतिपद्येव चंद्रदर्शनेऽपि यागः॥ अपराह संधौ तु प्रातः षट्

घटिकात्मकप्रतिपदाद्यपादत्रयवृत्त्या काललाभे प्रदिचंद्रदशनिपाष्टिः संधिदिनेचोपवासपितृयज्ञो
 उक्तयागकाललाभे संधिदिनेचतुर्दश्यापितृयज्ञोपवासो ॥ एवं सामगैरपि चंद्रदशनि निषेधः कात्याय
 नवदेवयथासंभवं पालनीय इति सामगनिर्णयः ॥ ॥ इति यागकालनिर्णयोद्देशः ॥२२॥ ॥ अथपि
 तृयज्ञकालः ॥ ॥ तत्राश्वलायनानां यस्मिन्नहोरात्रेऽमावास्याप्रतिपदोः संधिस्तदिनापराणहेपंच
 धाविभक्तदिनचतुर्थभागवृत्ते पिंडपितृयज्ञः सचापराणहसंधावन्वाधानदिनेभवति ॥ मध्याह्ने पूर्वा
 णहेवासंधोयागदिनेयागोत्तरमपराणहेभवति ॥ यदाहोरात्रसंधोतिथिसंधिस्तदन्वाधानदिनएवपि
 ण्डपितृयज्ञः एवमायस्तंबहिरण्यकेशिमत्तानुसारिणामपिसंधिदिनेएवपितृयज्ञः सचापराणहेधिबृ
 क्षसूर्येवाकार्यः ॥ अपराणहश्चपंचधाविभक्तदिनचतुर्थभागोनवधाभक्तदिनसप्तमभागोवा ॥ शां

सायां पिंडपितृयज्ञेन चतुर्दश्यामित्येकः पक्षः ॥ चतुर्दश्यात्यजापिंडपितृयज्ञश्चंद्रस्य परमक्षीणत्वाऽ
 दित्यपरः पक्षः ॥ अथापराणहसंधौ चत्वारः पक्षाः संधिदिने एवं तृतीयजागार्यापराणहेमायाः पूर्णव्या
 प्तिरिति प्रथमः पक्षः ॥ यथा चतुर्दशी २९ अमा ३० प्रतिपत् २१ दिनमानं च त्रिंशत् ३० अत्र संधिदिने च
 धानं पितृयज्ञोपरदिने यागः संधिपूर्वदिने एवोक्तापराणहेमायाः पूर्णव्याप्तिरिति द्वितीयः पक्षः ॥ य
 था चतुर्दशी २० अमा २२ प्रतिपत् २४ दिनमानं ३० अत्र संधिनापरदिने त्रिमुहूर्तात्मकप्रातः काले प्र
 तिपत्पादत्रयावच्छिन्नयागकाललाभे संधिदिनेऽन्वाधानं पितृयागो प्रतिपदि चेष्टिरितिकौस्तुभम
 तं ॥ ॥ त्रिमुहूर्तद्वितीयाचे प्रतिपच्चापराणहेहकी ॥ अन्वाधानं चतुर्दश्यापरतः सोमदर्शना
 दिति वचनाच्चतुर्दश्यापिंडपितृयज्ञोपवासो संधिदिने चेष्टिरिति परमतं ॥ अथापरद्वितीयपक्षोदा

रायेष्टि प्रायश्चित्तं ॥ इष्टि स्थाने सप्त होतारं होष्यामीति संकल्प्य तन्मंत्रेण चतुर्गृहीता ज्येन पूर्णाहुतिः
 वा कार्या ॥ ॥ इति पिंडु पितृ यज्ञो देवाः ॥ २३ ॥ ॥ अथ अध्ये अनावास्या निश्चयते ॥ पंचधा विभक्त
 दिन चतुर्थ भागार व्यापराण्य व्यापिन्य नावास्या दक्षिणाधे ग्राह्या ॥ पूर्वे करे वपरे करे ववापराण्ये कात्स्न्ये
 नैक देशे नवा व्यापित्वे सैव ग्राह्या ॥ उभय दिने च पराण्ये वैषम्ये नैक देशे व्यापित्वे याधिक व्यापिनी सा
 ग्राह्या ॥ दिन द्वये साम्ये नैक देशे व्याप्यौ तिथि क्षये पूर्वा तिथि वृद्धौ तिथि साम्ये च परा ॥ तत्र सम व्याः
 सौ तिथि क्षय वृद्धि साम्यो दाहरणानि ॥ चतुर्दशी १९ अमा २३ दिन ३० अत्र दिन द्वये पिसमा पंच षट्
 कैक देशे व्यापि चतुर्दश्य पेक्षया चतुर्षट्काभिरमाया वृद्धि सत्त्वा दुत्तरा ग्राह्या ॥ तथा चतुर्दशी
 २३ अमा १९ अत्रैका षट्का समा व्यापि षट्का चतुष्टयेन तिथि क्षया सूर्या ग्राह्या ॥ अथ चतुर्दशी

२१ अमा २१ अत्र षट्त्रयेण दिन द्वयं शितः समा व्यापि स्थित्ये स्तु वृद्धि स्याभावेन समत्वात् परा ग्राह्या ॥
 दिन द्वये पूर्णा परा ग्राह्या सौ तिथि वृद्धि त्वात् परा ग्राह्या ॥ यदा दिन द्वये च परा ग्राह्यं न विस्तदा ग्राह्या मिमं द्विः
 श्रौत मिमं द्विश्च मिमं निवालि संज्ञिका चतुर्दशी मिमं पूर्वा ग्राह्या ॥ निरग्नि वैस्त्री श्रुदि मिमं कुहू संज्ञिकाः
 प्रतिप मिमं परा ग्राह्या इति ॥ माध्याचार्य संमतो दर्श निर्णयः प्रायः सर्वत्र निष्ठे राद्रियते पुरुषार्थ चिंतामः
 णो तु वक्तुं चेत्तेतिरीत्यैव साग्नि वै परा ग्राह्या सत्त्वे पि रूष्टि दिना पूर्व दिना एव दर्श आधं कार्यं ॥ तथाऽ
 च ॥ ॥ दिन द्वये कात्स्न्ये नापरा ग्राह्या सौ परत्रैव दर्शः ॥ एक देशे नापरा ग्राह्य द्वय व्याप्तौ प्रतिपद्व्या प्रः
 ति दीष्टा उत्तरत्रैव दर्शः ॥ द्वितीये दिने एवापरा ग्राह्या सौ तु यदि प्रतिपद्व्या वरा दर्श दिन एवेष्टि प्राप्तिस्तदा
 बहु चानां सिनीवाली तैत्तरीयाणां कुहू ग्राह्या ॥ कालीयानां पिंडु पितृ यज्ञे दिन एव दर्श आधं मिति वक्ष्यते

市

रत्नायनकात्यायनसामगानामन्वाधानदिनेएवपिंडपितृयज्ञःपूर्वमेवोक्तःसचत्रेधाविभंदिनतृतीय
भागद्वपेऽपराण्हेकार्यः॥गृह्याग्निमतांवरुचानांदर्शश्राद्धपिंडपितृयज्ञयोरेकस्मिन्दिनेप्राप्तोव्यति
पंगेणानुष्ठानं॥व्यतिपंगोनामोभयोःसहप्रयोगः॥खंडपर्वणितुपूर्वेद्युःकेवलददर्शश्राद्धमन्तरे
हिकेवलपिंडपितृयज्ञःश्रोताग्निमतांतुकेवलःपिंडपितृयज्ञसंबदक्षिणाग्नौकार्योनव्यतिपंगे
णश्रोताग्निमतांसंपूर्णेद्वेद्विथंक्रमः॥आदावन्वाधानंततोवैश्वदेवः॥ततःपिंडपितृयज्ञःत
तोददर्शश्राद्धमिति॥अस्मिन्नेवकालेजीव-स्यत्केणसाग्निकेनहोमांतंवापितुःपित्रादित्रयोदे
वोनपिंडसहितोवापिंडपितृयज्ञःकार्यः॥यद्वापिंडपितृयज्ञोनेवारध्वयः॥इष्टिलोपेपादकृष्णं
प्रायश्चित्तंइष्टिद्वयलोपेधकृष्णंइष्टित्रयलोपेग्निनाद्वात्युनराधानं॥पिंडपितृयज्ञलोपेवैश्वान

पर्वणामन्वतेषु पर्वणि दक्षिणायनदिने उत्तरायणदिने वा कार्यः ॥ तत्र खंडपर्वणि विवृत्तिसामान्योक्तपर्वनिर्णयः ॥ ॥ इति पशुयोगोद्देशः ॥ ॥ २९ ॥ अथ चतुर्मास्यकालः ॥ ॥ तत्र योगे चत्वारः पक्षाः ॥ फाल्गुन्यां चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां देवैश्च देवपर्वश्चतुर्षु मासेषु आषाढ्यादिष्वेकैकपर्वस्त्येकं यावज्जीवमनूयानमितिः यावज्जीवपक्षः ॥ उत्तरीत्या संवत्सरपर्यंतं मनुष्याय सवने श्यापशुयोगेन वा सोमयोगेन वा समापनं सांवत्सरः पक्षः ॥ प्रथमे हनि वैश्वदेवपर्वश्चतुर्थदिने वरुणप्रद्यासपर्वः ॥ अष्टमनवमयोः साक्रमेषपर्वद्वौ द्वौ श्रुता सीरीयपर्वेति द्वादशाहपक्षः ॥ पंचमिर्दिनैः समाप्तो यथा प्रयोगपक्षाद्वादशाहयथा प्रयोगपक्षयो रुरुदगयने शुक्लपक्षे देवनक्षत्रे धारम्य शुक्लपक्षे वसमप्तिरिति बहवः ॥ दृष्ट्या पक्षे वा समप्तिरिति केचित् ॥ द्वादशाहपंचाहपक्षयोरपि सवने श्यादिना समापने कृते सकृत्करणं ॥ तदनावे प्रति संवत्सर

पशुयानां कचिदैहिकप्रयोगपक्षयोस्तुक्तः ॥ स च चैत्रादिषु चतुर्षु पौर्णमासी वैकस्यां चिद्भवति ॥ केचित्तु सत्याहपक्षः ॥ ॥ सयथा ॥ ॥ अहो वैश्वदेवपर्वतृतीयदिने वरुणप्रसाधः ॥ चतुर्थे गृहमेधीया ॥ पंचमे महाहवींषि ॥ षष्ठे पितृयज्ञादि साधकमेधपर्वः ॥ सप्तमेश्रुता सीरीयपर्वेति ॥ अत्र शुक्लपक्षादिः पंचाहपंचोक्तः कालः ॥ ॥ इति चतुर्मास्यकालनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ ३० ॥ ॥ काम्येष्टानां विवृत्तिसामान्यनिर्णयान्नसारेण पर्वण्यनूयानं शुक्लपक्षस्य देवनक्षत्रे वा ॥ जातेष्टिस्तपत्या विंशतिरात्रात्मकं मूर्धन्यकारारम्यजननाशौचनिवृत्तौ सत्यां पर्वणिकार्या ॥ गृहदाहे श्यादिने मित्तिवेष्टीनां निमित्तानंतरमनुष्ठाने पर्वद्यपेक्षानास्ति ॥ तदसंनवे पर्वद्यपेक्षानास्ति ॥ तदसंनवे पर्वद्यपेक्षा ॥ ऋत्विजां नित्यानां ऋतुना सहैवानुष्ठानं न तत्रैककालोपेक्षा ॥ हविर्दाषो देशादिनैमित्तिकत्वे श्यस्तस्मिन्नुत्तरं

समिष्टयज्ञः प्रदिष्टमिच्छास्मरणेन दानीमेव तदीयतं त्रयोपजीवनेन निर्वप्य प्रवृत्तिकार्यं । तदनंतरं स्मरणेन
 त्रयोपजीवनेन पुनरन्वाधानादि विधिना कार्यः ॥ इति काम्यनैमित्तिकादीनां निर्णयोद्देशः ॥ ३१ ॥
 आधानं तु पर्वणि नक्षत्रे चोक्तं ॥ तत्र संवत्स्रप्रवृत्तिपूर्णाहुतिपर्यंतं प्रयोगपर्याप्तं पर्वग्राह्यं । तदसंन-
 वेगार्हं पत्याधानाद्याहवनीयाधानपर्यंतं विद्यमानं ग्राह्यं ॥ एवं नक्षत्रस्यपि निर्णयः ॥ ३२ ॥ दिनद्वये कर्मका-
 लस्यापि पर्वसत्वे यत्रोक्तं नक्षत्रयोगस्तद्ग्राह्यं ॥ वसंत ऋतुपर्व नक्षत्रे त्येतत् ॥ त्रितयसंनिपाते प्रज्ञास्तत-
 मं ऋतुत्वेनावे मध्यमं ॥ केवलपर्वणि नक्षत्रे वाधमं ॥ नक्षत्राणि तु वृत्तिकारे हिणी विज्ञापूर्व फाल्गु-
 न्युत्तराफाल्गुनी मृगशिरा नक्षत्राणि सप्तम्या च लायन रस्तुत्रोक्तानि । वृत्तिकारे हिणी अक्षरा मृगशिरा पुनर्व-
 स्र पुष्य पूर्व फाल्गुनी पूर्वाषाढा हस्त चित्रा विज्ञा रवानुराधा श्रवण धनिष्ठेरेवर्तते तिस्रस्तरोक्तानि ॥ सो

दिप्रतीक्षेत्येव । सर्वथा भूधकाले एवार्चन इत्यपरे । इति इत्यादि प्रारंभ निर्णयोद्देशः ॥ ३३ ॥ अथ विवृत्तिका-
 लः ॥ तस्मिन् विधानित्या आश्रयणाः चतुर्मासाद्याः । नैमित्तिका जालेष्ट्यादयः । काम्याः सौर्यादयः । एताः
 पुरुषार्थाः ॥ एवं ऋतुगमूना अपि द्विविधाः ॥ नित्या नैमित्तिकाश्च ॥ अत्र विवृत्तिषु सद्यस्कालत्वव्य-
 हकालत्वव्योर्विकल्पः ॥ एवं पर्वणि भूकूपक्षगते देवेन नक्षत्रेषु कर्तव्या इति विकल्पः । तत्र पर्वणि करणपक्ष-
 अयराणहदि संधौ संधिदिने सद्यस्काला व्यहकालं वा विवृत्तिं कृत्वा प्रवृत्तेरन्वाधानं । मध्याह्ने पूर्वा-
 णेह वा संधौ संधिदिने प्रवृत्तिं समाप्य । सद्यस्काले वा विवृत्तिः कार्यः । वृत्तिकादीनि विज्ञा रवातनि चतुर्दश-
 नक्षत्राणि देवेन नक्षत्राणीत्युच्यते । अत्रायणे विज्ञा रवातनि चतुर्दशे वक्ष्यते । अन्वारं नणी येष्टुश्चतु-
 र्दश्यां कार्यः इति विवृत्तिसामान्यनिर्णयोद्देशः ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ पशुयागस्तु वर्षतौ श्रावण्यदि चतुर्णां

पुण्यतमो बुधितरिति ॥ ग्रहणे स्नानं च सचैलं कार्यं ॥ सचैलं त्वं मुक्तिस्नानपरमिति केचित् ॥ मुक्तिस्ना-
ना नो वेस्तकत्वा न पगमः ॥ ॥ ग्रहणे स्नानममंत्रकं ॥ ॥ सुवासिनीतिः ॥ स्त्रीभिर्निरस्नानं कार्यं ॥
त्रिष्टुप्त्रियस्तु ग्रहणेषु शिरः स्नानं कुर्वेति ॥ जातो शौचे मृता शौचे च ग्रहणनिमित्तं स्नानदाना आधा-
दिकं कार्यमेव ॥ स्नानेनैमिति के प्राप्तेनारीयदि रजश्चला ॥ पात्रांतरिततो येन स्नानं कृत्वा ॥ अतं चरेत् ॥
न वस्त्रपीडनं कुर्यान्नान्यद्वा सश्वधारयेत् ॥ त्रिरात्रमेक रात्रं वा समुपोष्य ग्रहणे स्नानदानाद्यनृष-
ने महाफलं ॥ एकरात्रपक्षे ग्रहणदिनपूर्वदिने उपवासस्ति इति केचित् ॥ ग्रहणसंबंधा होरात्र उप-
वास इत्यपरे ॥ पुत्रवद्बृंहिणो ग्रहणसंक्रांता दोनोपवासः ॥ पुत्रवत्पञ्चदेन कन्यावानपि ग्राह्य इ-
ति केचित् ॥ ग्रहणे देवपितृतर्पणं कार्यमिति केचित् ॥ सर्वेषामेव वर्णानां स्नानं ब्रह्मदर्शने ॥ तेन ग्रह-

णकाले स्पृष्टवस्त्रादेः क्षालनादिना शुद्धिः कार्यं ॥ अत्र गोमूहिरण्यधान्यादिदानं महाफलं ॥ तपो विद्यो नय-
युक्तं भूयः दानपात्रं ॥ सत्यात्रे दाना सुण्यातिशयः ॥ सर्वगंगा समंतोयं सर्वव्यासमाऽद्विजाः ॥ सर्वभू-
मिसमं दानं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोरित्युक्तिः ॥ पुण्यसामान्यानि प्रायः ॥ अतएव समत्रास्त्रे दानं द्विगु-
णं ब्राह्मणभुवे ॥ श्रोत्रिये शतसहस्रं पात्रे त्वानंतमश्रुत इति तारतम्यमुक्तं ॥ अत्रास्त्रेण संकस्कारा-
दिरहिते जातमात्र ब्राह्मणे दातव्यं यथोक्तं फलं ॥ गर्नाधानादि संस्कारयुक्तो वेदाध्ययनाध्यपरनय-
तो ब्राह्मणः क्व वस्तत्र दानमुक्तं द्विगुणफलं ॥ वेदाध्ययनादियुक्ते श्रोत्रियसहस्रफलं ॥ विद्यासदाचर-
णादियुक्ते पात्रे नंत फलमित्यर्थः ॥ ग्रहणे आध्यामानेन हेम्ना वा कार्यं ॥ संपन्नश्चेत्यत्कान्तेन कुर्या-
त् ॥ सूर्यग्रहणे तीर्थसेनां ग्राह्यवत् ॥ घृतप्रधानेन आधुं कार्यं ॥ ग्रहणे आध्यामानेन कुर्यात् ॥ ॥

ग्रहणे तुलादा नादिवं संपन्नेन चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे महापर्वदिक्के तथा ॥ मंत्रदीक्षां प्रवृत्तौ मासर्क्षदिन
शोधयेत् ॥ मंत्रदीक्षाप्रकारस्तत्रेदृश्यः ॥ दीक्षाग्रहणमुपदेशस्याप्युपलक्षणं ॥ युगेयुगे दीक्षानुपदे
शः ॥ कलौ युगे चंद्रसूर्यग्रहे तीर्थे सिद्धे त्रेत्रिवा लये ॥ मंत्रमात्रप्रवृत्तनमुपदेशः स उच्यते ॥ मंत्रग्र
हणे सूर्यग्रहणमभ्यस्य ॥ चंद्रग्रहणे दारिद्र्यादि दोषोक्तै रितिकेचित् ॥ चंद्रसूर्यापरागे च स्नात्वा पूर्वमुपो
षितः ॥ स्पर्शादिमोक्षपर्यंतं जपेन्मंत्रं समाहितः ॥ जपादशांसतो होमस्तथा माहोच्चतर्पणं ॥ होमात्
क्तौ जपं कुर्याद्गोमं संख्या चतुर्गुणं ॥ मूलमंत्रं समुच्चार्य तदंते द्वितीयां तं मंत्रं देवता नामोच्चार्य मु
क्तां देवतामहं तर्पयामि नमस्ति यवादि फलं जलांजलिभिस्तर्पणं होमदशां श्रेयकार्यं ॥ एवं तमे
तं मूलमंत्रं मुक्त्वा मुक्ते देवतामहमभिषिंचाम्यनेनेत्युच्चार्य जलेन स्वमूर्ध्नाभिषिंचेदिति मार्जनं त

मपूर्वावधाने तु नर्तुं शुभं नक्षत्रमिति वचनात्सोमकालानुरोधे नैवाधानं ॥ न तत्र शृङ्खलविचारः ॥
॥ इत्याधानकालोद्देशः ॥ ॥ २५ ॥ अथ ग्रहणनिर्णयः ॥ चंद्रसूर्यग्रहणं यावच्चक्षुषदर्शनयोग्यं
तावान्पुण्याकालः ॥ अतोऽस्तास्तस्य हेनः ॥ अस्तोत्तरं द्वीपांतरेऽप्यहणसत्वेऽपि दर्शनयोग्यत्वाभावा
न्पुण्यकालः ॥ एवं अस्तोदयाउदयात्पूर्वं न पुण्यकालः ॥ मेघादिप्रतिबंधेन चाक्षुषदर्शनासंभवेऽप्यस्त्रा
दिना स्पृशामोक्षकालो ज्ञात्वा स्नानदानाद्याचरेत् ॥ रविवारे सूर्यग्रहश्चंद्रवारे चंद्रग्रहश्चूडामणिसं
ज्ञस्तत्र स्नानदानादिकं मंत्रतत्फलं ॥ ग्रहस्पृशकाले स्नानसंध्यहोमः ॥ सूर्यार्चनं प्राध्वं च ॥ मध्यमाने दानं
मुक्तेः स्नानमिति क्रमः ॥ तत्र स्नाने जलेषु तारतम्यं ॥ शीतमृद्वोदकात्पुण्यं मयरेक्यं परोदकात् नृनि
शुद्धतात्पुण्यं ततः ॥ प्रश्रवणोदकं ॥ ततोऽपि सारसं पुण्यं ततः नदीजलं ॥ ततस्तीर्थं नदीगंगापुण्यापु

कालिका मकर संख्या कपुर श्वरण जप सांगता र्थत दशांश हो मत दशांश तर्पण त दशांश
 मार्जन त दशांश ब्राह्मण भोजनानि करिष्ये इति संकल्प्य ॥ होमादिकं तत्त चतुर्गुण द्विगुणा
 न्यतरजपं वा कुर्यात् ॥ ग्रहण काले च तत्प्रेरितः पुत्रादिरमुक शर्मणो मुक गोत्र स्यात्ककग्रह
 ण स्पृशस्नान जनित श्रेयः प्राप्स्यर्थं स्नानं करिष्ये ॥ इत्यादि संकल्प्य पूर्व कंत दी य स्नान दाना
 दिकं कुर्यात् ॥ पुनश्चरण मकुर्वद्भिरपि गुह्य पदिष्टः स्वस्वै देवता मंत्र जपोगायत्री जपश्चाव
 श्याग्रहणे कार्ये न्यथा मंत्र मालि न्यग्रहण काले शयने कते रागो मूत्रे दारिद्र्यं पुरीषे रुमि मे
 धने ग्राम सूकरो भ्यंगे कुष्ठि भोजने नर क इति ॥ पूर्व पक्व मन्त्र ग्रहणोत्तरं त्याज्यं ॥ एकं ग्रहण
 काले स्निग्ध जल पाने पाद कृच्छ्राभिधानाज्जल मपित्याज्यं ॥ कांजिकंत कं घृत तैल पाचित म

॥ ३५ ॥

नक्षीरं च पूर्व सिद्धं ग्रहणोत्तरं ग्राह्यं ॥ घृते संधिते गोर सेषु ग्रहण काले कुशां न रायं कुर्यात् ॥
 अथ वेध विचारः ॥ ॥ सूर्यग्रहे ग्रहण प्रहरा दवग्याम चतुष्टयं वेधः ॥ चंद्रग्रहे तु प्रहर
 त्रयं ॥ तथा च दिन प्रथम प्रहरे सूर्यग्रहे पूर्व रात्रि प्रहर चतुष्टये न भोक्तव्यं ॥ द्वि ययामे ग्रहणे रा
 त्रि द्वितीय यामादौ न भोक्तव्यं ॥ एवं रात्रि प्रथम प्रहरे चंद्रग्रहे दिन द्वितीय यामादौ भंजीत रात्रि
 द्वितीय यामादौ ग्रहणे दिन तृतीय यामादौ न भंजीत ॥ बाल वृद्धातुर विषये तु सार्धं प्रहरात्म
 कोक्त कृत त्रि यात्म को वा वेधः ॥ शक्त स्य वेध काले भोजने त्रि दिन मुपोषणं प्रायश्चित्तं ग्रहण का
 ले भोज प्रातः १ जाप त्र्य प्रायश्चित्तं ॥ चंद्रस्य ग्रस्तोदये तु याम चतुष्टय वेधात् पूर्व दिवा न भंजी

ती

त॥ केचिच्चंद्रस्य पूर्णमंडलं ग्रासेयामचतुष्टयेध॥ एकदेशग्रासेयामत्रयमत्याहुः॥ ग्रस्तास्ते तु ग्रः
स्तावेवास्तमानंतुरवांदु प्राप्नुतो यदि॥ परेष्करुदये स्नात्वा श्रद्धां च हरेन्नरः॥ अत्र स्नात्वा शुद्धरत्न
त्वा श्रद्धां मंडलदर्शनं कलिकस्नानात् पूर्वमशुधिं प्रतिपादनाज्जलाहरणपाकदिक्कंधीविबोदयका
लिकस्नानात् पूर्वमकार्यमिति नति॥ सूर्यग्रस्तास्तौ पुत्रवद्ब्रह्मण उपवासनिवेधानेन षण्मुहूर्तमर्त
मकं वेधंत्य त्वाग्रहणात् पूर्वमोक्तव्यमिति केचित्॥ पुत्रवद्ब्रह्मणमपि तत्रोपवास एव कार्य इति माध
वमतमेव शिष्टाचारानुसृतं युक्तं॥ सूर्यग्रस्तास्ते चंद्रग्रस्तादयं चाहिताग्निना न्वाधानं विधाय तज्जले
न त्रतं कार्यं॥ न तु भोजनं॥ चंद्रग्रस्तास्ते उत्तरदिने संध्या होमादौ न दोषः॥ तत्राल्य कालेन शास्त्र
तो मुक्तिनिश्चये प्रवृत्त्यनंतरं स्नात्वा होमदिक्कंधीव्यं॥ चिरकालेन मुक्तौ होमकलातिशयप्रसंगा

र्पणदशं श्रेयं॥ मार्जनदशं श्रेयं ब्राह्मणभोजनं॥ एवं जपहोम तर्पणमार्जनविप्रभोजनात्मकं च प्र
कारं पुरश्चरणं॥ तर्पणाद्यसंभवे तत्संख्या चतुर्गुणो जप एव कार्यः॥ अयं च ग्रहणपुरश्चरणप्रका
रो ग्रस्तादये ग्रस्तास्तेवानसंभवेति॥ पुरश्चरणं गोपवासः पुत्रवद्ब्रह्मणापि कार्यः॥ पुनश्चरणकर्तुः
स्नात्नदानादिनेमिचित्कर्मलोपे प्रत्यवायप्रसंगात् नेमिचित्कर्मस्नानदानादिक्कंधीव्यं पुत्रादिप्रतिनि
धिनिधिद्वारा कार्यं॥ अत्रैयमिति कर्तव्यता स्पर्शकालात् पूर्वमस्नात्वा मुकुटं त्राभूषणं माहं राहुग्रस्ते
दिवा करे वा निशा करे वा मुकुटं त्राभूषणं माहं राहुग्रस्ते दिवा करे वा निशा करे वा मुकुटं त्राभूषणं माहं राहुग्रस्ते
श्रवणं करिष्यति॥ संकल्पं च कृत्वा॥ सनबंधनन्यासदिक्कंधीव्यं तत्संमुखं त्रयं जपं पुर
मोक्षपर्यंतं मूलमंत्रजपं कुर्यात्॥ ततः परदिने स्नानादिनित्यं विधायामुकुटं त्रयं कृते तद्ब्रह्मणः

०॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीपांडुरंगाय नमः ॥ ॥ श्रीपांडुरंगविबुधांतरंगं नमो दिवां माधवमंदिरं च ॥ सताम
नंतं हि तमानमंतं गुरुं गरिष्ठं जननीं वरिष्ठं ॥ १ ॥ काशीनाथानिवेनात्रानंतोपाध्यायसूनुता ॥ सामान्यं निर्णयं प्रो
क्तं विशेषेण विनिर्णयः ॥ २ ॥ संगृह्यते धर्मसिंधुसाराम्बेकालगोचरे ॥ ग्रंथे प्रस्फुटबोधाय पुनरुक्तिर्न दोषः
॥ ३ ॥ प्रथमपरिच्छेदे मासविशेषानपेक्षं सामान्यस्तिथ्यादिनिर्णयमभिधाय स्मिन् द्वितीयपरिच्छेदे चैत्रादि
मासविशेषोपादानेन प्रतिपदि तिथिषु विहितसंवत्सरकृत्यनिर्णयसारंगृहीतः ॥ अत्र ऋतुप्रतिपदाः
रमांत एवमासः प्रायेण दाक्षिणात्ये रात्रियत इति तमेवाश्रित्य निर्णय उच्यते ॥ ॥ अत्र किंचित्पूर्वपरिच्छे
दोक्तमपि पुनर्विशेषोक्तिर्निर्दृष्टा क्रियत इति पुनरुक्तिर्न दोषाय ॥ तत्र मेषसंक्रांतौ पूर्वाः पराश्वदशद
शनाड्याः पुण्यकालः ॥ रात्रौ त्वर्धरात्रात् ऋतुसंक्रमे पूर्वदिनोत्तरार्धपुण्यं ॥ अर्धरात्रात् परतः संक्रमे उत्त

रदिनस्य पूर्वार्धपुण्यं ॥ अर्धरात्रे संक्रमे दिनद्वयपुण्यं ॥ ॥ अथ तिथिनिर्णयः ॥ ॥ तत्र चैत्रशुक्ल
प्रतिपदि वत्सरारंभः ॥ तत्रौदधिकी प्रतिपदा ह्य ॥ दिनद्वयउदयव्यसिर्नोच्यौ वा पूर्वा ॥ अत्र चैत्रमलमा
सत्वे वत्सरारंभनिमित्तकं तैलान्यंगं संकल्प्योद्भूतनवत्सरनामकीर्तनाद्यारंभं च मलमासप्रतिपद्येव कुर
यात् ॥ प्रतिग्रहंध्वजारोपणं निंबपत्राशनं वत्सरदिप्लवणं नवरात्रारंभो नवरात्रोत्सवादि निमित्तान्यं
गादिशुभशुद्धिमासप्रतिपदि कार्यः ॥ वत्सरारंभनिमित्तकोपितैलान्यंगः शुद्धप्रतिपद्येवेति मयूरेव उ
क्तं ॥ अस्यां तैलान्यंगो नित्यः ॥ अकरणे प्रत्यवायोक्तेः ॥ अस्यामेव प्रतिपदि देवी नवरात्रारंभः ॥ अ
त्र पर्ययतामुहूर्तमात्रापि प्रतिपदा ह्य ॥ ॥ अत्र ऋतुपरिमाणं ॥ ॥ ऋतुहर्तमन्त्रो रात्रेश्च त्रा
तुः ॥ पंचदशलवमित्युक्तं सर्वत्र ज्ञेयं ॥ पारणादिविशेषनिर्णयः ॥ शारदानवरात्रो वद्वोध्यः ॥ ॥ ॥

अत्रैव प्रपादनं ॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ प्रयेयं सर्वसामान्यामृतेभ्यः प्रतिपादिता ॥ अस्याः प्रदानादितरस्तंभं तु
हि पितामहाः ॥ अनिर्वार्यं ततो देयं जलमास चतुष्टयं ॥ प्रपादात्तु मन्त्रात्तेन प्रत्यहमुदकुम्भो द्विजो गृहे देयाः
॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ एष धर्मघटो दत्तो ब्रह्माविष्णुशिवात्मकः ॥ अस्य प्रदानात्सकलाममसंतु मनोरथाः
॥ इयमेव प्रतिपत्कल्यादि रपि ॥ एवं वै शारवशु कुत्ततीयाया फालगुण नक्षत्रात्ततीया शुक्ल चैत्रेयं च मीमांसा
योदशी कार्तिके सप्तमी मार्गशीर्षे नवमी इत्यदिकल्यादये बोध्याः ॥ आसुष्मा ध्यायितुं हृदि ॥ चैत्र शुक्ल
कु प्रतिपत्तस्य जयंतीत्येके ॥ चैत्रे दधि क्षीरघृते मधुवर्जनं दंपती पूजनात्मकं गौरी व्रतं कार्यं ॥ चैत्र
शुक्ल द्वितीयायां निशा मुखे बालेन्दु पूजनाद्यात्मकं चंद्रं व्रतं कार्यं ॥ अस्यैव दशमनेन गौरी शिवपू
जनं ॥ चैत्र शुक्ल तृतीयायां गौरी शिव युतां संपूज्यां दोल व्रतं मासपर्यंतं कार्यं ॥ अत्र तृतीया मुहूर्ते

द्वितीय परिधि

वीणहे। आधाद्यनुष्ठानासंनवेपराणहव्यापिनीग्राह्या॥ दिनपूर्वार्धेपराणहेवाआधाद्यनुष्ठानासंनवेतुः
दिनेत्तरार्धगतमध्याह्ननागे इति तात्पर्यं॥ दृष्ट्यापक्षस्तु देवेपि येन कर्मणि पंचधविमत्तदिनच
तुर्थभागाख्यापराणहव्यापिन्योग्राह्या॥ ॥ मन्वादिषु पिंडरहितप्राधंकार्यं॥ अत्रप्राधेर्द्विसहस्रः
वर्षपितृणां तृप्तिः॥ मन्वादिप्राधंननियं॥ अतएतदकरणेत्वंतवः प्रतिमानमिति ऋजुमंत्रस्य
शतवारं लजलेजपः॥ प्रायश्चित्तं कार्यं॥ ॥ एवंषणवतिप्राधान्यपिनित्यनि॥ ॥ तानिच॥ ॥
अमा१२ युग१४ मनु१४ क्रांति१२ धृति१२ पात१२ माहात्म्याः १५ अन्वष्टका ५५ अष्टका ५५ पूर्व
धृः ५ प्राधेर्नवतिश्रवणितित्तयेयानि॥ ॥ अथदशावतारजयंत्य४॥ ॥ चैत्रशुक्लतृतीया
यायामपराणहमत्स्योत्पत्तिः॥ १॥ वैशाखवैष्णवीमायां सायंकूर्मोत्पत्तिः॥ २॥ माद्रपदशुक्ल

॥३॥

तृतीयायामपराणहेवराहोत्पत्तिः॥ ३॥ वैशाखशुक्लचतुर्दश्यां सायंनरसिंहावतारः॥ ४॥ माद्रपदशुक्लद
श्यामाध्याह्नेवामनावतारः॥ ५॥ वैशाखशुक्लतृतीयायामध्याह्नेपशुरामोद्भवः॥ ६॥ प्रदोषे इति बह
वः॥ चैत्रशुक्लनवम्यामध्याह्नेदाशरथीरामाभि व्यत्तिः॥ ७॥ श्रावणशुक्लाष्टम्यां निग्रीथेश्रीरुष्णाष्टमि
र्भावः॥ ८॥ आश्विनशुक्लदशम्यां सायंबुधोन्मत्तः॥ ९॥ श्रावणशुक्लषष्ठ्यां सायंककुर्जातः॥ १०॥ ॥ ॥
इतितत्तत्कालव्यापिन्योग्राह्याः॥ अत्रमत्स्यवृषवराहबुधकृत्तिनामाषाढादिमासांतराणि एकदश्या
दितिथ्यंतराणि प्रातरादिकालांतराणि च वचनांतरानुसारेण क्तनिकल्पने देन व्यवस्थापनीयानि स्व
स्वगृहीतपक्षानुसारेण तत्तदुपासकैरुपाध्याणि॥ श्रीरामरुष्णादसिंहजयंत्य एव नित्याः सर्वैरुपा
ध्याः॥ चैत्रशुक्लचतुर्थ्यामध्याह्नव्यापिन्यां लड्डुकदिनिः श्रीगोत्रेण मन्त्रयित्वा दमनं करोपणं कुर्यात्

त॥ विघ्ननाशं सर्वान् कामान्ब्रूयात् ॥ चैत्रशुक्लपंचम्यामनंतदिनागान् पूजयित्वा क्षीरसर्पिर्नैवेद्यं दद्यात् ॥ अस्यामेव पंचम्यां लक्ष्मीं पूजनं ॥ अत्रैव चैत्रवादिपूजनात्मकं हयव्रतमुक्तं ॥ अत्र सर्वत्रपंचमी सामान्यनिर्णयानुसारेण ग्राह्या ॥ एवमत्रेपि ॥ यत्र विशेषनिर्णयो नोच्यते तत्र प्रभयमपरिहृतं दत्तं एव निर्णयानुसंधेयः ॥ षष्ठांस्कंदस्य दमनकारोपणं ॥ सप्तम्यां नास्करस्य दमनकूपूजनं नवम्यां देव्यः सर्वदेवानां पूर्णिमास्यामित्यन्यत्र विस्तरः ॥ चैत्रशुक्लशुभ्यां नवान्या उत्पत्तिः ॥ तत्र नवमी युक्ता ग्राह्या ॥ अत्र पुनर्वसुयुक्ता शुभ्यां मष्टाशौकिकलिका प्राज्ञानं ॥ ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ त्वामशोकनरा नीष्टमधुमाससमद्भव ॥ पिबामिश्रोक्संतमोममिश्रोक्वं सदा कुर्विति ॥ अत्रैव योगविशेषे कृत्यं ॥ पुनर्वसुवधोपेता चैत्रा मासि सितशुभे ॥ प्रातस्तु विधिवत्स्नात्वा वाजपेथफलं लब्धेदिति ॥ चैत्रशुक्लनवमी राम

मात्रापि परा ग्राह्या ॥ द्वितीया युक्तान कुर्यात् ॥ चतुर्थयुक्तायां वैधत्यदियोगेपि सेवाकार्यं ॥ द्वितीया योगनिषेधस्य बलवत्ता ॥ अस्यामेव तृतीयायां श्रीरामचंद्रस्य दोहोत्सवमारन्यमासपर्यंतं पूजा पूर्वकमं दोहनं कार्यं ॥ एवं देवतांतराणामपि ॥ इयमेव तृतीया मन्वादिरेपि ॥ अत्रैव सर्वमन्वादिनिर्णय उच्यते ॥ ॥ तत्र मन्वादयश्चैत्रशुक्लतृतीया पौर्णमासी च ॥ ज्येष्ठपूर्णिमा ॥ अषाढस्य शुक्लदशमी पौर्णमासी च ॥ श्रावणस्य शुक्लपक्षे ॥ माघपक्षस्य शुक्लतृतीया ॥ अश्विनस्य शुक्लनवमी ॥ कार्तिकस्य शुक्लदशमी पौर्णमासी च ॥ पौषे शुक्लदशमी ॥ माघे शुक्लसप्तमी ॥ फाल्गुनस्य पौर्णमासी ॥ वास्येति चतुर्दश ज्ञेयाः ॥ एतास्तु मन्वादयः ॥ शुक्लपक्षस्याः देवेषु ज्येष्ठमणिपूर्वा णह व्यापिन्यो ग्राह्या ॥ पूर्वा णहोत्रद्वेधा विमक्तदिनपूर्वमागस्तत्रैव प्राध्यादिविधानात् ॥ देवन्मानुषाद्वयपराधीत्यु

र्था॥ नवम्यासंगभूतेन एकमत्तेन राघव॥ इक्ष्वाकुवंशतिलकप्रीतो नवनवप्रिये हत्येकमत्तसंकल्पसाचार्यो ह
 विष्णुं जीत॥ पूजामंदपंतत्रवेदीं चकृत् नवम्याप्रति॥ उपोष्य नवमीं त्वद्यथा मेघशराघव॥ तेन प्रीतो न
 वंतं मे संसारात्ताहिमां हरे॥ इत्येषां संकल्प्य॥ इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां स्वांप्रयत्नतः॥ श्रीरामप्रीत
 येदास्ये रामनक्ताय धीमते इति मादानसंकल्पयेत्॥ श्रीरामनवमी त्रतांगभूतां षोडशोपचारैः श्रीराम
 पूजां करिष्य इति संकल्प्य॥ केदिकायां सर्वतो नद्रे कलशं संस्थाप्य तत्र पूर्णतत्र पूजे सवस्त्रे श्युत्तरणा
 दिविधिना प्रतिमायां श्रीरामं प्रतिष्ठाप्य पुरुषसूक्तेन षोडशोपचारैः संपूज्यामुष्य पूजां ते॥ रामस्य ज
 ननी चासिरामात्मकमिदं जगत्॥ अतस्त्वां पूजयिष्यामि लोकमातर्नमोऽस्तुते इति कोसल्यां संपूज्यां॥
 ओं नमो दत्तात्रेयाय इति दत्तात्रेयं संपूज्य सर्वपूजां समाप्य मध्याह्ने फलपुष्पजलदिपूर्ये नशं खेना
 र्थं दद्यात्॥ ॥ तत्र मंत्रः॥ ॥ दशाननवद्यार्थाय धर्मसंस्थापनाय च॥ दानवानां विनाशाय देव्या

नां निधनाय च॥ परित्राणाय स्मृधूनां जातो रामः स्वयं हरिः॥ ग्रहाणार्घ्यं भयादत्तं भ्रातृभिः सहितो न
 घेति॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातिर्नश्य पूजां विधाय मूलमंत्रेण पायसाष्टोत्तरशतद्विती दुर्त्वा॥ पूजां विष्ट
 ज्याचार्याय प्रतिमां दद्यात्॥ इमां स्वर्णमयीं रामप्रतिमां समलंकृतां॥ शुचिवस्त्रयुगलनां रामो हं राघव
 यति॥ श्रीरामप्रीतयेदास्येतुष्टो नवतुराघवं॥ ॥ इति मंत्रः॥ ॥ तव प्रसादं स्वीकृत्य क्रियते पारणा
 माया॥ त्रतेनानेन संतुष्टः स्वामिन्नृत्तिं प्रयच्छ मे॥ इति प्रार्थ्य॥ ॥ नवम्यं ते पारणं कुर्यात्॥ इदं व्रतं
 भलमासेन कार्यं॥ एवं जन्माष्टम्यादित्रयमपि न कार्यं॥ अस्यामेव नवम्यां देवी नवरात्रा समाप्तिः॥
 कार्यं॥ एवं निर्णय आश्विनवरात्रिनिर्वाहवत्॥ चैत्रशुक्लैकादश्यां श्रीकृष्णस्यांदोलनोत्सवः॥ दो
 लारूं प्रपश्यंतिकृष्णकलमलापहं॥ अपराधसहस्रेस्तमुक्तास्ते धूनेन कृते॥ तावत्तिष्ठंति पापाः

निजमकोटिद्वितान्यपि॥ श्रीं तैविष्णुनासार्धं वैकुण्ठे देवपूजिता॥ इत्यादिकस्तनमहिमा॥ चैत्रशुक्लद्वादश्यां विष्णोर्दमनोत्सवः॥ स च पारणा हे॥ पारणाहेनलभ्येतद्वादशीघटिकपि चेत॥ तदात्रयोदशीग्राह्यापवित्रदमनार्पण इत्युक्तेः॥ शिवस्य चतुर्दश्यां ग्राह्याः॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ ॥ उपवासदिनेनित्यपूजां कृत्वा दमनकृत्वा नंगत्वा क्रमेण तमादाय चंदनैः संपूज्य श्रीकृष्णपूजां र्थं तानेष्टे इति प्रार्थ्य प्रणमेत्॥ अन्यदेवतासु यथा देवतमुहुः॥ ततो दमनकं ग्रहमानीय पंचगव्येन शृंगोदकेन च प्रक्षाल्य देवाग्रे स्थापयित्वा तस्मिन्नेव दमनकेः॥ अशोककालवसंतकामानुकाममात्रं वागंधादिभिः पूजयेत्॥ ॥ तत्र॥ नमोस्तु पुष्पवाणाय जगदाह्लादकारिणे॥ मन्मथाय जगन्नेत्रे रतिप्रीतिप्रियाय ते॥ इति काममावाहनमंत्रः॥ ॥ काममस्मसमद्भूतरतिवाप्यपरिप्लुत॥ ऋषिगंधर्वदेवादि विमोहकनमोस्तु ते॥ ॥ इति दमनकमुपस्थाय॥ ॥ ॐ कामाय नम इति मंत्रेण सपरिवाराय कामः

नवमी॥ चैत्रशुक्लनवम्यां पुनर्वसुयुतायां मध्याह्नैर्कलत्रे मेषस्थे सूर्ये उच्चस्थे ग्रहपंचके श्रीरामजन्मश्रवणात्॥ अस्यां मध्याह्नव्यापिन्यामुषोषणं कार्यं॥ पूर्वैर्दशैव मध्याह्नैः सत्वे सैव ग्राह्याः॥ दिनद्वये मध्याह्नव्याप्तौ वा व्याप्तौ वा मरा॥ अष्टमीविधा विधेधात्॥ अतः पूर्वैर्दशैः सकलमध्याह्नव्यापिनी मपित्यक्त्वा मध्याह्नैर्कदशव्यापिन्यपि परैव ग्राह्याः॥ केचित्तु अष्टमीविधामध्याह्नव्यापिनी पुनर्वयतामपित्यक्त्वा॥ परैर्दशैस्त्रिंशुहर्तानवमीसर्वैरप्युपोष्या॥ यदि तु दशम्याहासवत्रेन पारणदिने स्मार्तानामेकादशीव्रतप्राप्तिस्तदा स्मार्तैरष्टमीविधोपोष्या॥ वैष्णवैर्मुहूर्तत्रयनूनत्वे वा सर्वैरप्यष्टमीविधोपोष्येत्याहुः॥ इदं व्रतं नित्यं काम्यं च॥ ॥ अथ व्रतप्रयोगः॥ ॥ अष्टम्यां स्वाचार्यं संपूज्य॥ श्रीरामप्रतिमादानं करिष्ये करिष्ये हं द्विजोत्तम॥ तत्राचार्यो नवप्रीतः श्रीरामो सितत्वमेव मे॥ ॥ इति प्राः

नमोस्तु पुष्पु बाणयेति पूर्वोक्तमावाहनमंत्रेणानमेत् ॥ क्षीरोदधिमहानागनाय्यावस्थितविग्रह ॥ प्रातस्त्वांऽ
 पूजदृष्ट्यामिसन्निधौ नवतेनमः ॥ इति देवं प्रार्थ्य ॥ पुष्पांजलिंदत्वात्तस्याभेकादत्र्यंगत्रौ जागरणं कुर्यात् ॥
 प्रातर्नित्यपूजां कृत्वा पुनर्देवं संपूज्य दूर्वागंधाक्षतयुक्तांदमनकमंजरीमादाय मूलमंत्रं पठित्वा ॥ देवदेव
 जगन्नाथ वांछितार्थप्रदायक ॥ हृस्मान् पूरय मे विष्णो कामान् कामेश्वरी प्रिय ॥ इदं दमनकं देवग्रहाणां
 मदनुग्रहात् ॥ इमां सांवत्सरीं पूजां नगवनपरिपूरय ॥ पुनर्मूलं जप्त्वा देवे दमनमर्पयेत् ॥ ततो यथा
 शोभंदत्वांगदेवतान्योदत्वा देवं प्रार्थयेत् ॥ मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः ॥ इयं सांवत्सी
 पूजा तवास्त्वारुद्धध्वज ॥ वनमालां यथा देवकोस्तु मंसलतंहृदि ॥ तद्दमनकं मालां पूजां च हृद
 ये बह ॥ जानता जानता वापि न कृतं यत्तवार्चनं ॥ तत्सर्वं पूर्णतां यांतु त्वत्प्रसादाद्रमापते ॥ जितं ते पुं

॥७॥

उरीकाक्षनमस्ते विश्वनाभन ॥ हृषीकेशनमस्ते स्तुमहापुरुषपूर्वज ॥ मंत्रहीन-क्रियाहीनमित्यादिवऽ
 संप्रार्थयं चोपचारैर्देवं संपूज्य नीराज्यत्वात्सगोन्यो दमनंदत्वा स्वयं शेषं संधार्य स्तुतः पारणं कुर्या
 त् ॥ मंत्रदीक्षारहितैर्नान्तर्याणीयं ॥ अस्य गौणकालः श्रावणमासावधिः तदंमलमोसेनवति ॥ शुक्रा
 स्तादौ तु कर्तव्यं ॥ इति दमनारोपणविधिः ॥ ॥ अस्यामेव प्रारते ॥ ॥ अहोरात्रेण द्वादश्यां चै
 त्रे विष्णुरिति स्मरन् ॥ योऽउरीकमवाप्नोति देवलोकां स गच्छति ॥ इति ॥ चैत्रशुक्लत्रयोदश्यां मन्तां पू
 जनं ॥ तत्र त्रयोदशी पूर्वविध्या ग्राह्या ॥ अथ चतुर्दश्यां श्रीनृसिंहस्य दोहोत्सवः ॥ अत्रैव शिवऽ
 स्यैकरवीराय नैरवस्य च दमनकैः पूजनं ॥ अत्र चतुर्दशी पूर्वविध्या पराहव्यपिनी ग्राह्या ॥ अपरा
 एहव्यास्य नावे परा एहस्पर्शिन्यपि पूर्वा ग्राह्या ॥ तदनावे परा ग्राह्या ॥ चैत्रपौर्णमासी सामान्यनिऽ

र्णया खराग्रात्या ॥ पूर्वेक्षत्तत्तितियोदमनपूजनाकरणेऽस्यामेव सर्वदेवतानां दमनकपूजनं ॥ चैत्र्यां चित्रायु
तायां चित्रवस्त्रदानं सौभाग्यदं ॥ रविरगुरुमंदवारयुतचैत्र्यां स्नानश्राद्धादिभिरश्वमेधपुण्यं ॥ चैत्रस्य
शुक्लैकादश्यां पौर्णमास्यां वामेषसंक्रान्तिमारभ्य च वैशाखवस्त्रानारंभः ॥ तत्र मंत्रः ॥ वैशाखवसकृतं मास
मेषसंक्रमेणे रवेः ॥ प्रातः सनियमः स्नास्ये प्रियतां मधुसूदनः ॥ मधुहंतु प्रसादेन ब्राह्मणाय मनःग्रहात्
॥ निर्विघ्नमस्तु मे पुण्यं वैशाखवस्त्रानमन्वहं ॥ माधवे मेषगेनानौ मुरारे मधुसूदन ॥ प्रातः स्नानेन मेनाऽ
थ फलदो न वपापहं निति ॥ अत्र हविष्यान्नं त्रैलोक्यादयो नियमाः ॥ एवं संपूर्णस्नानाश्चोत्रयोदश्या
दिदिनत्रयमंते स्नायात् ॥ इयं पौर्णमासी मन्वादिः पूर्वमक्ष्ण ॥ चैत्रकृष्णत्रयोदशी शततारकान
क्षत्रयुता वारुणी संज्ञका स्नानादिना ग्रहणादिपर्वतुल्यफलप्रदा ॥ शनिवारयुता महावारुणी शु

रूपिणे दमनकाय गंधाक्षपचारानुदद्यात् ॥ ततो रात्रौ देवं संपूज्याधिवासनं कुर्यात् ॥ तदिदं ॥ देवाग्नेस
र्वतो नदं संपाद्य तत्र कलशं संस्थाप्य तत्र धौतवस्त्राच्छनं दमनकं वैणवपटले स्थापितं निधाय ॥ पूजार्थं देवः
देवस्य विष्णोर्लक्ष्मीयतेः प्रणो ॥ दमनकमिहागच्छ सान्निध्यं कुरु ते नम इति दमनकदेवतामावाह्य प्रागा
द्यष्टदिक्षु ॥ कुंभे देवाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ कुंभे स्मरारीराय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ २ ॥ कुंभे अनंगाय नमो
ह्रीं रत्ये नमः ॥ ३ ॥ कुंभे मन्मथाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ४ ॥ कुंभे वसंत सरवाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ५ ॥ कुंभे
स्मराय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ६ ॥ कुंभे इक्षुवापाय नमो ह्रीं रत्ये नमः ॥ ७ ॥ कुंभे पुष्पवागाय नमो ह्रीं रत्ये नमः
ह्रीं रत्ये नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् ॥ तत्पुरुषाय विष्णवे कामदेवाय धीमहि ॥ तन्नो नंगः प्रचो
दयात् ॥ इति गायत्र्या दमनमष्टोत्तरशतमभिर्मन्त्र्य गंधादिभिः संपूज्या ॥ ह्रीं नम इति पुष्पांजलिदत्वा ॥

तेन तीर्थोदकेन गृहद्वारद्विगतमात्मानं पावयेत् ॥ एतच्च द्वादश्यां दिवान् कार्यं ॥ रात्रौ चित्कालं जलस्य पूज
रत्वा स्वस्थाने स्थापयेत् ॥ अत्र मासे वृष्णा गौराख्यतुलसीभिर्विष्णुं त्रिकालमर्चयेत् शुक्तिपुलं ॥ प्रातः
स्नात्वा बहुतोयेनाश्वयम्बूलं सिंचेत् ॥ प्रदक्षिणाश्च कुर्यात् ॥ अनेककुलतारणपुलं एवं गवां कुंडय
नेपि ॥ अत्र मासे एकं चतुर्नक्षत्रं यच्चितं वा सर्वं स्मितपुलं ॥ अत्र मासे प्रपादानं देवाकालं तिक्ताबंधनं
व्यजनं च त्रोपानं चंदनादिदानं महापुलं ॥ यदोवेशारवो मलमासे न कति तदा काम्यानां तत्र समा
प्तिनिष्ठेधात् ॥ मासद्वयं वैशाखस्नानं हविष्यानां दिनयमा अनुष्ठेयाः ॥ चांद्रायणादिवंतु मलमा
सेपि समापनीयं ॥ वैशाखशुक्लतीयायां गंगास्नानं यवहोमो यवदानं यवान्नानं च सर्वपापपह
॥ यः कुरेति तृतीयायां वृष्णानंदनशुषितं ॥ वैशाखस्य सिते पक्षे सयात्यं न्तमंदिरं ॥ इयमक्षयः

तृतीया संज्ञका ॥ अस्यां यत्किंचिज्जप होम पितृ तर्पणं दानादि क्रियते तत्सर्वं मक्षयं ॥ इयं रोहिणी बुध
योगे महापुण्या ॥ अस्याः जप होदि कृत्येपि वक्ष्यमाण युगादिव निर्णयः ॥ इयं चतुर्गुणस्यादिः ॥ अत्र यु
गादिश्राद्धं पिंडं कर्मनुष्ठेयं श्राद्धासंनवेति तत्तर्पणमप्यत्र कार्यं ॥ अत्रैयुगादि कृत्यं पूर्वाहेकार्यं ॥ त
त्रासंनवेऽपराहेपि वृष्णयुगादि कार्यं ॥ त्वपराहे इत्यादि मन्वादि प्रकरणोक्ते निर्णयः ॥ द्वैविनः
क्वादिन पूर्वार्धे कृद्देशायापिनीदिनद्वये चतुर्त्रिंशद्दूर्तार्धे कृद्देशायापि सत्वे परा ॥ त्रिंशद्दूर्त न्यूनत्वे पूर्वा
॥ मन्वादौ च युगादौ च ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ व्यतीपाते वैधृतौ च तत्कालायापिनी क्रियेति वचने
न सा कृत्यव्याप्तिश्च कस्यानामपचादौ धादि वंतृतीया मध्ये एव कर्तव्यं ॥ पुरुषार्थादि चिंतामणौ
तु सप्तमाश्च मनवमभूद्दूर्तानां गंधर्वकुतुपरोहिणसंज्ञकानां युगादिश्राद्धाकालत्वात् ॥ शुक्लमध्य

मदिनमाने त्रयोदश्यादिपंचदश्यांत घटी त्रयव्यपिन्यां आधुं रुष्टे तु चोडशीमारन्यघटी त्रये ॥ उभय
 तलादुशघटी त्रयव्या प्रौसत्यामसत्यां वा शुक्लापरा ॥ यदा तु परे द्युस्त्रयोदशी घटी पूर्वसमाप्ता पूर्व
 द्युस्त्रयोदश्यादिघटी त्रये तदेकदेशे वा विद्यते तदा कर्म कालशास्त्रावल्यात पूर्ववग्राह्ये त्यक्तं ॥ इ
 दमेव युक्तिमिति ज्ञाति ॥ अत्र देवतोदेशेन पित्रुदेशेन चोदकुंभदानमुक्तं तत्र श्रीरामेश्वर प्रीतिहृ
 राउदकुंभदानकृत्योक्तफलावाप्त्यर्थं ब्राह्मणा ये दकुंभदानं कुरिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ सूत्रवेष्टितं गंधं
 फलयवाद्यपे लंकलशंपं चोपचारे ब्राह्मणं च संपूज्य ॥ तदंगकुंभपूजनं ब्राह्मणपूजनं च कुरिष्ये ॥
 एष धर्मघटोदितो ब्रह्मविष्णु शिवात्मकः ॥ अस्य प्रदनात्सकलाममसंतु मनोरायाः ॥ इति मंत्रेण द
 ध्यात् ॥ पितृदेशेन तु पितृणामक्षय्य तर्पणं मुदकुंभदानं कुरिष्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ पूर्ववत्कुंभं ब्राह्मणं

२०

मयोगशनिवारशततारकायुक्तामहामहावारुणी ॥ वारुणी योगेरुष्टादिः योर्णमास्यं च तोमासस्तेनाऽ
 मांतमासे फाल्गुणरुष्टा त्रयोदश्यात्तेति बोध्यं ॥ चैत्ररुष्टा च तुर्दश्यां शिवसन्निधौ स्नानेन भोमवारय
 तायां गंगायां स्नानेन पिशाचत्वाभावप्लवं ॥ ॥ इति श्रीमदनंतोपाध्यायसूनु कौशीनाथोपाध्याय
 विरचिते धर्मसिंधुसारे चैत्रमासकृत्यनिर्णयोद्देशः समाप्तः ॥ ॥ अथ वैशाखमासः ॥ ॥ अत्र च
 षष्ठसंक्रमे पूर्वाः चोडशानादिकाः पुण्यकालः ॥ रात्रौ च प्रागुक्तं ॥ अत्र प्रातः स्नानं तिलैः पितृ तर्पणं धर्म
 घटदानं च कुरिष्ये ॥ अत्र ब्राह्मणानां गंधमात्यपानं कुक्कुदह्रीं फलादिभिः वंसंतपूजाकार्यं ॥ वैशाख
 रवेज्येष्ठे वा च त्रयोदश्यां वा शुक्लं तत्र प्रातर्नित्यपूजां कृत्वा गंधोदकपूर्णपात्रे विष्णुसंस्मृत्यपंचोप
 चारैः संपूज्य तत्रैव जले सूर्यास्तपयंतं भूधिवास्यात्रौ स्वस्थाने स्थापयत्वा ॥ पंचोपचारे संपूजये

परा ॥ अत्र प्रहोषे पशुं रामं संपूज्यार्घ्यं दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ जमदग्निस्तुतो वीरक्षत्रियां न कुरप्रनो ॥ ग्रहाणां
 र्घ्यं मया दत्तं कृपया परमेश्वरेति ॥ वैशाख शुक्ल सप्तम्यां गंगोत्पत्तिस्तु ॥ स्यामध्याह्नव्यापिन्यां गंगा पूजनं कार्यं
 ॥ दिनद्वये तद्व्याप्तौ पूर्वा ॥ वैशाख मासे द्वादश्यां पूजयेन्मधुसूदनं ॥ अग्निष्टोममवाप्तेति सोमलोचनं
 च गच्छति ॥ अथ वैशाख शुक्ल चतुर्दशी नृसिंहजयंती ॥ सा सूर्यास्तमयकालव्यापिनी ग्राह्या ॥ दिनद्वये
 तद्व्याप्तौ तद्व्याप्तौ वापरे वा ॥ स्वाती नक्षत्रशुक्लनिवारदियोगे वती प्रशस्ता ॥ ॥ अथ ब्रतप्रयोगः
 ॥ ॥ त्रयोदश्यां कृतैकनक्तः चतुर्दश्यामध्याह्ने तिलामलैः स्नात्वा ॥ उपोष्येहं नारसिंहमूर्तिं
 मुक्तिफलदं ॥ शरणं त्वं प्रपन्नोऽस्मि नक्तिं मे नृहरेदिदं प्रतिमंत्रेण ब्रतं संकल्प्य चार्थं वत्वा ॥ सायंक
 ले धान्यस्रोतं दत्तुं मे पूर्णपात्रे सौवर्णे प्रतिमायां वेङ्गोपचारैर्देवं संपूज्यार्घ्यं दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥

परित्राणाय साधूनां जाते विष्णोर्नृकेसरी ॥ ग्रहाणां र्घ्यं मया दत्तं सलक्ष्मीर्नृहरिः स्वयं ॥ राज्ञो जागरं
 णं रुचा प्रातर्देवं संपूज्य विरुज्या चार्थं धेनुयुतां प्रतिमां दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ ॥ नृसिंहायुत
 गोविंद लक्ष्मीकान्तजगत्पते ॥ अनेनार्चाप्रदानेन सपूजास्य मर्नोरथाः ॥ अथ प्रार्थना ॥ ॥ मद्भूते
 येन राजा तायेजनिष्यंति चापरे ॥ तांस्तु मद्भूतदेवेशादुःसहाद्भिवसागरात् ॥ पालकाणां वमप्रस्य
 व्याधिदुःखं बुवारिधिः ॥ नीचैश्च परिभूतस्य महादुःखगलस्य मे ॥ कुरावलंबनं देहि शेषशायिज
 गत्पते ॥ श्रीनृसिंहरमाकान्तनक्तानां जयनाश ॥ क्षीरांबुधिनिवासस्त्वं चक्रणजेनार्दन ॥ प्र
 तेनानेन देवेश भक्तिभक्तिप्रदो नवेति ॥ ततो ब्राह्मणेः सहतिथ्यंते पारणं कार्यं ॥ यामत्रयोर्ध्व
 गामिन्यां चतुर्दश्यां तु पूर्वा एह एव पारणं ॥ पौर्णमास्यां शूलान्नसहितो दत्तुं मदाने गोदानफलं ॥

स्वर्गतिलमुक्तद्वन्द्वोदकुम्भदानेन ब्रह्महत्यापापान्मुक्तिः ॥ अत्र यथाविधिरुष्णाजिनदानेष्टस्त्रीदानफलं
 ॥ स्वर्गतिलमधुसर्पिर्कृतं रुष्णाजिनदाने सर्वपापनाशः ॥ अत्र तिलस्नानं तिलहोमास्तिलपात्रदानं तिल
 तैलेन दीपदानं तिलैः पितृतर्पणं मधुकृतं तिलदानं च महाफलं ॥ तत्र तिलपात्रदानमंत्रः ॥ तिल
 लावसो मे देवत्याः स्तौः स्तुता स्तुतो सवे ॥ स्वर्गप्रदाः स्वतंत्रश्च ते मां रक्षंतु नित्यशः ॥ वैशाखशुक्ल
 दश्यां योर्णमास्यां वा चैशाख स्नानोद्यापनं ॥ एकदश्यां योर्णमास्यां वा योष्यकलत्रे सुवर्णप्रतिमायां
 सलक्ष्मीकं विष्णुं संपूज्य रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातर्ग्रहपूजनपूर्वकं पायसनतिलोज्येर्वायवेर्वा
 द्वात्तरात्रं होमः प्रतद्विष्णुरिति इदं विष्णुरिति वामंत्रेण कार्यं ॥ सांगतार्थे गोदानं पादुकोपानह
 छत्रव्यजनोदकुम्भदानं शय्यादिदानं च कार्यं ॥ अशुक्लेन रुसराद्येनैदं श्राद्धं नैजनेन कार्यं ॥

संपूज्योदकुम्भे गंधतिलफलादिप्रक्षिप्य ॥ एष धर्मघटोदत्तो दत्तस्तु विष्णुश्चैवात्मकः ॥ अस्य प्रदानात्
 यंतु पितरोऽपि पितामहाः ॥ गंधोदकतिलैर्मिश्रं स्नानं कुनं फलान्वितं ॥ पितृभ्यः संप्रदास्यामि अ
 क्षय्य भूपतिष्ठतु ॥ इति मंत्रेण दद्यात् ॥ युगादौ समुद्रस्नानं महाफलं ॥ वैशाखस्याधिमासत्वे युगा
 दिश्राधमासद्वयेऽपि कार्यं ॥ युगादिषूपवासो महाफलः ॥ युगादिमन्वादे रात्रौ जने अग्निस्वरुष्टिः
 मिति मंत्रजपः ॥ युगादिश्राधलेपे युगादिश्राधलेपजन्य प्रत्यवायपरिहारार्थं विधानेनैकप्रा
 यश्चि संकरिष्य इति संकल्प्य ॥ नद्याविति क्रूचं शतवारं जपेत् ॥ अयं निर्णयः ॥ सर्वयुगादौ
 ज्ञेयः ॥ इत्यक्षय्यतृतीयनिर्णयः ॥ इयमेव तृतीयापशुरामजयंती ॥ इयं रात्रिप्रथमया मया पिनी
 ग्राह्या ॥ पूर्वद्वारे व प्रथमया मया पौर्वा ॥ दिनद्वये रात्रिप्रथमया मया मया नैवैष्येण वेददेशाया पौ

हर्तृदयात् न्यूनत्वं परेद्यश्चास्तमयात्मा कस्यमाप्तं तदपि परैव ग्राह्या ॥ एवं सर्वत्रोत्थं ॥ रंभात्रते पंच
 गितपनपरा स्त्रीपुमान्वा नवानीं स्वर्गं प्रतिमायां संपूज्य यथा कृत्विधि होमादिकृत्वा सपत्नीकाय
 ग्रहं सोपस्कारं दद्यात् ॥ दंपत्यानि त्रोजयेत् ॥ विशेषविधिं त्रतग्रंथे ज्ञेयः ॥ चतुर्थ्यां पुनारवतारस्त
 त्रोमापूतत्रतं ॥ अष्टम्यां कूदेवी पूज्या ॥ नवम्यां कपोलदेवीं पूजयेत् ॥ ज्येष्ठशुक्लदशम्यां गं
 गावतारः ॥ इयंदहशहरसं इका ॥ अत्र दशयोगा उक्ताः ॥ ज्येष्ठमासि १ सिते पक्षे २ दशम्यां ३ बु
 धहस्तयोः ४ ॥ व्यतीपाते ५ गारा ७ नंदे ८ कन्या चंद्रे ९ वृषे रवौ १० ॥ इति गदाकव्यकरणंबुधवार
 हस्तयोगे आनंदारव्ययोगः ॥ अत्र दशमी व्यतीपातयोर्मुख्यत्वं ॥ तेन यस्मिन् दिने कृतिपय
 योगवती दशमी पूर्वां गेहे लभ्यते ॥ तत्र दशहरात्रितं कार्यं ॥ दिनद्वये पूर्वां गेहे तत्सत्वे यत्र बहू

नां योगः साग्राह्या ॥ ज्येष्ठमासमासे सिते तत्रैव दशहराकार्यं मनुष्ये ॥ दशहरासु नोत्कर्षश्च चतु
 र्विधपि यगादिधितिहेमाद्रौ कूयशृंगोक्तेः ॥ अत्र काशीवासिनिर्दशाश्च मेधतीर्थे स्नात्वा गंगा पूजनं का
 र्यं ॥ इतरे देशे स्वसन्निहिते नद्यां स्नात्वा गंगा पूजादिवं कार्यं ॥ अथ व्रतविधिः ॥ ॥ देशकाले
 संकार्यं मेधेत जन्मजन्मान्तरसमुद्भूतत्रिविधकार्यं चतुर्विधं चाचिक्रत्रिविधं मानसेति स्कांदो
 क्तदशविधपापनिरासत्रयं स्निग्धतपि त्रुधारब्रह्मलोकावासादिफलप्राप्त्यर्थं ज्येष्ठमाससित
 पक्षदशमी बुधवारहस्ततारकागारकरणव्यतीपातानंदयोगकन्यास्थचंद्रवृषस्तूर्येति दशयो
 ग ४ पर्वणि अस्यां महानद्यां स्नानं तीर्थपूजनं प्रतिमायां जाह्नवीपूजां तिलदिदानं मूलमंत्रं ज
 पमाज्यहोमं च यथाशक्ति कुरिये ॥ यथाविधिस्नानं दशवारं कृत्वा जले स्थितो दशवारं सकृद्व

वक्ष्यमाणं स्तोत्रं ॥ ७ ॥ दिवा वासः परिधानादिपितृ तर्पणं तं नित्यं विधाय तीर्थ पूजां विधाय सर्पिर्निशान्तरं दश
 प्रसूति कृष्णतिलान् तीर्थं जलिनं प्रक्षिप्य गुडमिश्रान् सक्तुपिण्डान् दश प्रक्षिपेत् ॥ ततो गंगा तटे तां मम
 मये वास्थापिते कलशे सौवर्णादिप्रतिमायां गंगामावाहयेत् ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो नगवत्ये दशपाह
 राये दक्षाये रेवत्ये शिवाये गंगायै नरायै मृतायै विश्वरूपिणे नन्दिन्ये ते नमो नमः ॥ अयं स्मृतिः
 धारणः ॥ द्विजमात्रविषयो विंशत्यक्षरो यथा ॥ ॐ नमः शिवाये नारायणे दशहराये गंगायै स्वाहेति
 ॥ एवं गंगामावाह्य ॥ नारायणं रुद्रं ब्रह्माणं सूर्यं भगीरथं हिमाचलं च नाम मंत्रेण तत्रैवावाह्य ॥ उ
 क्तमूलमंत्रं चार्च्य श्रीगंगायै नारायणं रुद्रं ब्रह्म सूर्यं भगीरथं हिमवत्सहितायै आसनं समर्पय
 मीत्येवमासनाद्युपचारेः पूजयेत् ॥ दशविधैः पुष्पैः संपूज्य दशांगंधूपं दत्वा दशविधैः वेद्यांते

॥१४॥

एतत्सौर्गमासीमारभ्य ज्येष्ठशुक्लैकादशीपर्यंतं जलस्थविष्णुपूजा सवः कार्यः ॥ चैशारवामावा
 स्यात्तु कारव्यदिनं तत्परं करि संतु कदिनं च शुभेषु वर्ज्यं ॥ इति श्री ० ॥ चैशारवमासकृत्योद्देशः
 ॥ अथ ज्येष्ठकृत्यं ॥ मिथुनसंक्रांतौ पराः षोडश तादयः पुण्यकालः ॥ रात्रौ तु प्रागुक्तं ॥ ज्येष्ठ
 मासपिष्टेन पिष्टेन ब्रह्मवर्चिस्तृत्वा वस्त्राद्यैः पूजयेत् सूर्यलोकप्राप्तिः ॥ अत्र मासे जलधेने मुक्तं ॥
 ज्येष्ठवशुक्लप्रतिपदि करवीरं त्रैलोक्यं ॥ ज्येष्ठशुक्लतीयायां रत्नात्रयं ॥ सा पूर्वविधा ग्राह्या ॥
 यत्र पूर्वविधा ग्राह्या तयो च्यते तत्रा सा पूर्व द्विमाहूर्तं धिकाया ग्राह्या त्वं ज्ञेयं न न्यूनायाः ॥ तत्रा
 पियदिपरेः चः सूर्यास्तमयपर्यंतं पूर्वविधाया स्थितेः सत्वं तदा सत्यपि पूर्वविधाया ग्राह्या त्वव
 चने पूर्वविधाया त्वा अरवं उवाचुः प्रह्लादः त्वरेव ग्राह्या ॥ यदनु ग्राह्यायाः पूर्वविधायाः पूर्वैकमु

दान

॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नमः शिवायै गंगायै शिवदायै नमो नमः ॥ नमस्ते रुद्र रूपिण्यै शांकर्यै तेनमो नमः ॥
 ॥ नमस्ते विश्वरूपिण्यै ब्रह्ममूर्त्यै नमो नमः ॥ सर्वदेवस्वरूपिण्यै नमो नमो जषजमूर्त्यै ॥ सर्वस्य सर्वव्याध
 नां मिषकृश्रेष्ठ्यै नमो स्तुते ॥ स्थाणुजंगमसंभूतविषहं त्रेनमो नमः ॥ मंदकिन्यै नमस्ते स्तुः भोगोयः
 भोगदायि न्यै भोगवत्यै नमः ॥ मंदकिन्यै नमस्ते स्तुः स्वर्गदायै नमः सदा ॥ नमस्ते लोक्यभूषायै जग
 धायै नमो नमः ॥ नमस्ते शुक्रसंस्थायै तेजोवत्यै नमो नमः ॥ नंदायै लिंगधारिण्यै नारायण्यै
 नमो नमः ॥ नमस्ते विश्वभरण्यायै रवत्यै तेनमो नमः ॥ बृहत्यै तेनमस्ते स्तुः लोकधात्र्यै नमो नमः
 मः ॥ नमस्ते विश्वभिन्नायै नंदिन्यै तेनमो नमः ॥ धृष्ट्यै शिवभूतायै चक्रवृषायै नमो नमः ॥ शां
 तायै च वरिष्ठायै चरदायै नमो नमः ॥ उस्त्रायै स्फुरदग्ने च संजीविन्यै नमो नमः ॥ ब्रह्मिष्ठायै

ये ब्रह्मदायै वुरितेष्ट्यै नमो नमः ॥ प्रणतार्तिप्रतिजिन्यै जगन्मात्रेणमो स्तुते ॥ सर्वायत्प्रतिपक्षा
 ये मंगलायै नमो नमः ॥ शरणागतदीनातं परित्राणपरायणे ॥ सर्वः स्यार्तिहरे देवि नारायणि
 नमो स्तुते ॥ निर्लेपायै दुर्गहं त्रैदसायै तेनमो नमः ॥ परात्परतरे तुभ्यं नमस्ते मोक्षदे सदा ॥ गंगे म
 माग्रतो नूया गंगे मे देवि पृष्ठतः ॥ गंगे मे पार्श्वतो रे धित्वयि गंगे स्तुभे स्थितिः ॥ आदौ त्वमं ते मध्ये च स
 र्वत्वं गंगे ते शिवे ॥ त्वमेव मूलप्रवृत्तिस्त्वं हि नारायणः प्रियः ॥ गंगे त्वं परमात्मा च शिवस्तुभ्यं नमः
 शिवे ॥ यद्ददं पठति स्तोत्रं नमस्य नित्यं नरोपियः ॥ शृणुयाद् ध्यायत्कृतः कायवाक्चित्तसंनवेः ॥
 दशधा संस्थितैर्दक्षैः सर्वैरेव प्रकृत्यते ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति त्रेत्यब्रह्मणि लीयते ॥
 ज्येष्ठमासिते पक्षे दशमी हस्तसंयुता ॥ तस्यां दशम्यां मे नमस्तु त्रे गंगे जले स्थिता ॥ यः प

देहशरत्त्वस्तु हरिद्रो वापि चाक्षमः॥ सेवितस्तुलना प्रोतिगंगासंपूज्ययत्नतः॥ अदत्तानामुपादानं हिंसा चै
 वाविधानतः॥ परदारोपसेवा च कथिवं त्रिविधं स्मृतं॥ पारुष्यमनृतं चैव पेक्ष्यं वापि सर्वशः॥ असंबधप्र
 लापश्च बाहुमयं स्याच्चतुर्विधं॥ परद्रव्यमिध्यानं मनसानिष्टचिंतनं॥ वितथानि निवेशश्च मानसं त्रिवि
 धं स्मृतं॥ एतानि दशापापानि हरत्वं मम जाह्नवी॥ दशापापहराय स्मात्तस्माद्दशहरा स्मृता॥ त्रयत्रिंश
 पूषतं पूर्वा नूपितु नयपितामहानू॥ उधरत्येव संसारान् मंत्रेणानेन पूजिता॥ नमो नागवत्ये दशापापह
 रायै गंगाये नारायण्यै रेवत्यै शिवाये दक्षायै अमृताये विश्वरूपिण्यै नंदिन्यै तेनमो नमः॥ सितमरु
 त्रिषण्णां श्रवणं त्रिनेत्रं करधृतकलशोद्यत्सेपलामत्यनीष्टं॥ विधिहरिहररूपां संदुकोटीरुज
 ष्ठां कलितसितदुकूलं जाह्नवी तानमामि॥ आदावादिपितामहस्य नियमव्यापारपात्रे जलं पश्चात्पुन

॥१६॥

तांबूलदक्षिणां दत्त्वा दशाफलान्यर्पयेत्॥ दशदीपां दत्त्वा पूजां समापयेत्॥ दशविप्रैः प्रत्येकं षोडश
 षोडशमृष्टितिलान् स दक्षिणां दद्यात्॥ एवं यवानपि॥ ततो दशगा एकां वागां दद्यात्॥ मत्स्यकच्छपमंड
 कान् सोवर्णान् रजतात्नूपिष्टमयान् चासंपूज्यतीर्थक्षिपेत्॥ एवं दीपान् प्रवाहयेत्॥ जयहोमचिकीर्षी
 यां पूर्वोक्तमूलमंत्रस्य पंचमहस्र संख्योजयेद्दशान् शोभनहोमः यथाशक्तिं वा जयहोमो॥ तत्र दशहरा
 त्रतां गत्वेन होमं कुरिष्ये॥ इति संकल्प्य॥ स्तुतिर्लेखितं प्रतिष्ठाप्यान्वाधाने च हस्तौ आज्येन संते श्रीगं
 गामुक् संख्यया ज्येन नारायण्यादिषु देवता एके काज्या दुत्या शेषेण सिद्धं तमित्यादि प्राक्षण्या
 दिषु दद्यात्प्राण्या साद्याज्य संस्कृत्य यथान्वाधानं जुहुयात्॥ दशब्राह्मणान् सुवासिनीं च नोज
 येत्॥ प्रतिपदि नमस्कारं स्नानादि पूजांते विधिः कार्यः इति वेचित्॥ ॥ स्तोत्रं यथासंभवे ॥ ॥

तिलदानादश्वमेधफलं ॥ ज्येष्ठनक्षत्रकृतायां ज्येष्ठां षष्ठोपानहक्षान्तराधिपत्यप्राप्तिः ॥ ज्येष्ठयौर्णिम
यां बिल्वत्रिरत्रिंशत्तमं ॥ अत्रपरविधायग्राह्या ॥ ॥ अस्यामेव वदसावित्रिंशत्तमं ॥ ॥ अत्रत्रेतेत्र
योदश्यादिदिनत्रयमुपवासः ॥ अशक्तैस्तु त्रयोदश्यां नक्तं चतुर्दश्यामयाचितं यौर्णिमास्यामुपोषणं
॥ अत्रयौर्णिमासीर्निर्णयानुसारेण यथात्रिरात्रं न वेत्तया त्रयोदश्यादिदिनत्रयंग्राह्यं ॥ तत्र यौर्णिम
मास्तूर्यास्तमयात्पूर्वत्रिमुहूर्ताधिक्यापि नीचतुर्दशी विधायग्राह्या ॥ त्रिमुहूर्ता न्यूनत्वे परैरेव ॥ मृ
तोष्टादशनाडीप्रदूषयंस्तत्तरांतिथिमिति वचनं सावित्री त्रैताति-रिक्तं ज्ञेयं ॥ सावित्री त्रैतोपवास
ष्टादशनाडी विधायान्नपि ग्राह्यत्वात् ॥ यत्तु केवलं पूजनात्मकं न यवासरहितं सावित्री त्रैतं
सर्वत्र स्त्रियो नुष्ठंति ॥ तत्र नूतोष्टादशैतिव धात्रतदानादियरो न तूपवासपर इति निर्णयसिंधुः

लिरिव तमाधवाश्वानुसारेणाष्टादशनाडी चतुर्दशसत्वे परैरेव पूजा त्रैते ग्राह्या ॥ उपवास त्रैते तु पूर्वति
मम प्रतिनाति ॥ अत्रयारणं पूर्णिमातिवर्तयं ॥ अत्र रजश्च लदिदोषं पूजादि ब्राह्मणाद्वारा कार्यं ॥ स्वयमु
पवासदिवं कार्यमित्यादयः स्त्री त्रैतेषु विशेषः प्रथमपरिच्छेदे ज्ञेयः ॥ अत्र पूजाद्यापनदिविधिर्ब्रतग्रं
थे प्रसिद्धः ॥ अत्र ज्येष्ठपूर्णिमायां ज्येष्ठानक्षत्रहृत्पतिश्चंद्रश्च रोहिणी नक्षत्रे तु सूर्यस्तदा महाज्ये
ष्ठेति योगस्तत्र स्नानदानादिवं कार्यं ॥ अस्यां यौर्णिमास्यां मन्वादि त्वादत्र पिंडरहितश्चाधुमुक्तं ॥ ए
तन्निर्णयश्चैत्रे उक्तः ॥ ॥ अत्र मासे विप्रैर्न्यश्चंदनव्यजनोदकुंसादिवं त्रिविक्रमप्रीतये देयं ॥ ॥
॥ इति श्री १० ज्येष्ठमासनिर्णयोद्देशः ॥ ॥ अथाष्टादश्यायनसंज्ञावर्कसंक्रांतिः ॥ वर्कसंक्रां
तौ पूर्वत्रिंशन्नाड्यः पुण्यतमा ॥ रात्रावर्धरात्रात्परातनुचसंक्रमेपि पूर्वदिने पुण्यकालः ॥

तत्रापि मध्याह्नापरतः पुण्यतमत्वं ॥ सूर्योदयोत्तरं घटीद्वयात्प्राक् संक्रमेपरत एव पुण्यं ॥ ज्येतिर्ग्रथेनु ॥
 सूर्योदयात्प्राक् घटीत्रयात्प्राक् संध्यासमयेपि कर्क संक्रमेपरदिन एव पुण्यमित्युक्तं ॥ अत्र दानोपवास
 द्विप्रथमपरिच्छेदे उक्तं ॥ कर्क कन्या धनुः कुंभ रेवत्यो केतु कर्तनादिकं निषिद्धं ॥ आषाढमासमेव नक्त
 व्रते कृते बहु धनधान्यपुत्रप्राप्तिः ॥ अत्र मासे उपानक्षत्रलवणामलका निवामनप्रीत्येदेयानि
 ॥ आषाढशुद्धतीयायां पुष्यनक्षत्रयुक्तायां केतुलायां वा श्रीरामस्य रथोत्सवः ॥ आषाढशुद्ध
 पक्षे दशमीयोर्णमासी चमन्नादिः ॥ एतन्निर्णयस्तु ॥ ॥ अथैकादश्यां विष्णुनाथनोत्सवः
 ॥ तत्र सोपकारे मन्त्रे सुप्तां श्रीविष्णुप्रतिमां शंखं चतुरायुधं लक्ष्मीसंवाहितचरणं
 नानाविधोपचारैः पूजयेत् ॥ सप्तैतन्निजगन्नाथिजगत्सुप्तं भवेदिदं ॥ विबुधैस्त्वयि बुध्येतः

गणयितो भगवतः पादोदकं पावनं ॥ द्रव्यः शंखजटाविनूषणमणिर्जहोर्महर्षरियं देवीकृत्यधनाशनी
 भगवती नागीरथी दृश्यते ॥ गंगागंगेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि ॥ उच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलो
 कं स गच्छति ॥ इति स्तोत्रेण स्तुत्वा होमांते प्रतिमोत्तरपूजां कृत्वा विष्णुज्याचार्या यमूलमंत्रेण दद्यात् ॥
 ॥ इति दशहरविधिः ॥ ॥ ज्येष्ठशुक्लैकादशी निर्जला ॥ अस्यां नित्याचमनादिव्यतिरिक्तज
 लपानवर्ज्यं नेनोपवासं कृते द्वादशैकादश्यापवासं फलं ॥ द्वादश्यां च निर्जलोपोषितैकादशी त्रि
 तांगत्वेन सहिरण्यसंशर्करोदकुंभदानं करिष्यति संवत्स्य ॥ देवदेवहृषीकेशा संसारार्णवतारः
 कः ॥ उदकुंभप्रदानेन यास्यांति परमां गतिं ॥ इति मंत्रेण शंखं राफतं सहिरण्यमुदकुंभं दद्यात् ॥ ज्येष्ठ
 माससितद्वादश्यामहोरात्रं त्रिविक्रमपूजनाद्भवामय नारव्यक्रतुफलसिद्धिः ॥ ज्येष्ठयोर्णमास्यां

प्रथमं नो गुरुमुक्तास्तादावाशौचादौ च न भवति ॥ द्वितीयाद्यां न स्नानं स्तोत्रावाशौचादौ च न भवेत् ॥ चतुर्मा
 स्य व्रतं नैव दिभिरपि कार्यं ॥ ॥ व्रतग्रहणप्रकारस्तु ॥ ॥ भगवतो जाती पुण्यादिभिर्महापूजां कृत्वा ॥ स्न
 त्वयि जगन्नाथ जगत्सुखं न वेदितुं ॥ विबुधैस्त्वयि बुध्येत प्रसन्नो भवेन्नवाच्यते ॥ इति प्रार्थ्या ग्रेरुतं जलिः
 ॥ चतुरो वार्षिकान् मासान् देवस्योत्पत्तावधि ॥ श्रावणे वर्ज्ये च छारं दर्शनाद्विपदे तथा ॥ दुग्धमात्रं
 युजे मासिकं कर्तुं केद्विदं तथा ॥ इमं कुर्यान्नियमं निर्विघ्नं कुरु मे सुत ॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं पुरत
 स्तव ॥ निर्विघ्नं सिद्धिमायातु प्रसादात्तेरमापते ॥ गृहीते स्मिन् व्रते देव पंचत्वं यदि मे न वेत् ॥ तदा
 भवतु संपूर्ण प्रसादात्ते जनार्दन ॥ इति संप्रार्थ्य देवा यशं रे नार्थं निवेदयेत् ॥ एतानि व्रतानि नि
 त्यानि ॥ हविष्यभक्षणादि व्रतांतरविकीर्षायां श्रावणे वर्ज्ये छारं कर्मिणि श्लोकस्थाने हविष्यान्

सक्षयिष्ये ॥ देवाहं प्रीतयेत वेत्सूहः कार्यः ॥ शाकव्रते व्रतांतरे च समुच्चयेन कर्तव्यं तं श्लोकं पठित्वा
 व्रतांतरं मंत्रं वदेत् ॥ एवं गुडं वर्जनादिधारणापारणादि व्रतेषु ॥ वर्जयिष्ये गुडं देवमधुरस्वरसिद्धये
 ॥ ॥ वर्जयिष्ये तैलं महं सुंदरं गन्धसिद्धये ॥ योगान्यासिर्नियमि प्राप्नुं ब्रह्मपदं परं ॥ मौनव्रती
 नविष्यमि स्वाज्ञां पालनसिद्धये ॥ एकांतरेण वा सश्राप्राप्नुं ब्रह्मपुरं परमि त्यादिरीत्योहः कार्यः ॥
 निषिद्धमात्रं वर्जने छायां चं ताकादि निषेधानि हरेः सर्वाणि वर्जयेदिति संबल्यः ॥ नानि च चा
 तुर्मास्य निषिद्धानि ॥ प्राण्यं चूर्णं चर्म स्त्रोदकं जंबीरबीजपूरं यत्तत्रोषनिर्भविष्णो रनिवेदि
 तान्दं धान्नं मसूरं मांसं चेत्यष्टविधमपि वर्जयेत् ॥ पावटे च वल्यविष्यावराजमाषधा
 न्ये लवणं शाकं चं ताकं कलिंगफलं अनेकबीजफलं निर्वर्जं मूलं करं च मूलं कूं कूं माडं इक्षुदंडं

नूतवदरीधात्रीफलनिचिंचामंचकदिशयनमरुतुकालेनार्यागमनंपरानंमधुपटोलंमाषकुलि
थसितसर्षपांश्ववर्जयेत्॥ वृंताकबिल्वौदुंबरकलिंगनिःसटास्तवेष्टावैःसर्वमासेषुवर्ज्याः॥ अन्य
त्रतुगोष्ठागीमहिष्यन्यदुग्धंपर्युषितानंदिजेन्यःक्रीतारसमूलवर्णंतांमयात्रसुगव्यंयत्नलज्जलं
स्वार्थपक्वमंनंत्रित्यामिषागाणउक्तः॥ चतुर्थपिहिमासेषुहविष्यान्निपापनाकू॥ ॥ हविष्याणितु
॥ ॥ त्रीहिमद्देयवतिलकंगुकालापत्र्यामाकूगोधूमधान्यनि॥ रक्तभित्तमूलकंसूरणादिकंदः
संधवसामद्रलवणं॥ जव्यनिर्दधिसर्षपदुग्धनि॥ यनसंमनारिकेलफलानिहरीतकीपिप्पली
जीरकंशं॥ ठीचिंताकदलीलवलीधात्रीफलनि॥ गुडेतेरेक्षविकारइत्येतानिअतैलपक्वानि॥ ग
अंतत्रंमाहिषघृतंक्वचित्॥ ॥ अथकाम्यव्रतानि॥ ॥ गुडवर्जनान्मधुरस्वरता॥ तैलवर्ज

तत्सर्वं सचराचरमिति॥ प्रार्थ्यउपोष्यजागरणं च त्वाद्वादश्यांपुनः संपूज्यत्रयोदश्यां गीतनृत्यवाद्यदिवं
निवेदयेत्॥ एवमिदं त्रिदिनसाध्यव्रतं॥ तत्रस्मार्तैर्वैष्णवैश्चस्ववैकादशीव्रतदिनेशायनीव्रतमार
ध्यं॥ रात्रौशयनोत्सवः॥ दिवाप्रबोधोत्सवः॥ द्वादश्यांपारणाहेशयनप्रबोधोत्सवावित्तिकेचित्॥
अत्रदेशाचारावस्था॥ नेदंमलमासेकार्यं॥ आषाढशुक्लद्वादश्यामनूराधायोगरहितायांपारणा
कार्यं॥ तत्राप्यनूराधाप्रथमपादयोगएववर्ज्यः॥ यदातुद्वादशीस्वल्याचर्ज्यनक्षत्रभागेद्वादशी
मतिःक्रम्यविद्युतेतदनिषेधमनादृत्यद्वादश्यामेवपारणं॥ कार्यमिति कोस्तमेउक्तं॥ संगवकलि
भागंत्यक्वाप्रातर्मध्याह्नभागेवात्रोक्तव्यमितिपुरुषार्थचिंतामणौ॥ द्वादश्यांपारणोत्तरंसायंपू
जां चत्वाचातुर्मास्यव्रतसंकल्पंकुर्यादितिस्तमे॥ एकादश्यामैतिनिर्णयसिधुः॥ चातुर्मास्यव्रत

दश्यां वा दृष्ट्वा प्रावणमासत्रतविशेषसंकल्पदेहेवकार्यः ॥ अहं शाकवर्जयिष्ये प्रावणमासि माधवेति ॥
 अत्र शाकशदेन लोकप्रसिद्धाः फलमूलपुष्पपात्रां चुरकां उलगादिद्रूपावर्ज्याः ॥ नतु व्यंजनमात्रं ॥ शुंठ्ठी
 हरिद्रा जीरकदिक्कमपि वर्ज्यं ॥ तत्र तत्कालोद्भवानां मातृपादि नोपितकालांतरोद्भवानां च सर्वशाकानां व
 र्जनं कार्यं ॥ अन्येषां चालुर्मास्यत्रतानां समाप्तौ कर्तव्यमिति नित्यं तत्रैव द्रव्यं ॥ शयनीवेधि न्येस्तप्र
 मुद्राधारणमुत्तरामाचनचंद्रिकायां ॥ अत्र तत्र मुद्राधारणे विधाय कनिचप्रशंसावचनानि
 निषेधकनिनिंदावचनानि च बहुतरण्युपलभ्यंते ॥ तेषां शिष्टाचारा व्यवस्था ॥ येषां कुले पितृपि
 तामहादिभिस्तत्प्रमुद्रादिधारणादिधर्मे नृष्टितस्ते स्तेष्वेवानुष्ठेयं यः ॥ येषां तु कुलेषु नैव नाप्य
 नुष्ठितस्ते न स्वमतिविलसितश्रद्धया तद्धर्मे नुष्ठेयो दोषश्चावणादिति तात्पर्यं ॥ आषाढशुक्लदश

दश्यां चामनपूजनेन नरमेधफलं ॥ पूर्वाषाढयुक्तायां योर्णमास्यामन्नयानादिदानादयश्च अन्नदिप्रा
 पिः ॥ अस्यामेव योर्णमास्यां प्रदोषव्यापिन्यां श्रीशिवस्पर्शयनोत्सवः ॥ अस्यामेव केविलात्रतं ॥
 तत्र स्नानं कुरिष्ये नियतां ब्रह्मचार्यं स्थितासती ॥ मोक्षयामिनत्तं मृश्यां कुरिष्ये न प्राणिनां दयामिति
 मासं ब्रतं संकल्प्य ॥ केविलां शृण्वीति वा प्रत्यहं संपूज्य नक्तमोजनं ॥ यस्मिन् वर्षे ध्रुवाष्टतस्मि
 न्नेव वर्षे आषाढव्रतं कार्यमित्याचारः सनिर्मूलः ॥ आषाढस्य प्रावणस्य वा योर्णमास्यां चतुर्द
 श्यामष्टम्यां वा शिवपवित्रारोपणमृत्तं ॥ अस्यां योर्णमास्यां सन्यासिनां चातुर्मास्यवाससंकल्पा
 गत्वेन क्षौरव्यासपूजादि कं विहितं ॥ अत्र कर्मणि औदकी त्रिभूदूर्ता योर्णमासी ग्राह्या ॥ चातु
 र्मासस्य मध्ये तु वपनं वर्जयेद्यतिः ॥ चातुर्मासं द्विमासं वा सदैव त्रैव संवसेत् ॥ तत्रादौ क्षौरवि

धायद्वादशमृत्तिकास्नाननिप्राणायामादिविधिं च कृत्वा व्यासपूजां कुर्यात् ॥ अथ सक्षेपणतद्विधिः ॥ देशकाले
संकीर्त्य चतुर्मास्यवाससंकल्पं कर्तुं श्रीकृष्णव्यासनाथ्यकारणां सपरिवासाणां पूजनं करिष्ये इति संकल्प्य ॥
मध्ये श्रीकृष्णं तत्पूर्णतः प्रादक्षिण्येन वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुध्नानावाल्या ॥ श्रीकृष्णपंचकदक्षिणमा
गे व्यासं तत्पूर्वतः प्रादक्षिण्येन सभंतुजैमिनिवैशंपायनपैलातितिव्यासपंचकमावात्य श्रीकृष्णादिवामे
माथ्यकारं श्रीशंकरं तत्पूर्वतः प्रादक्षिण्येन श्रपादिविश्वरूपत्रोटकहस्तामलकाचार्यानावात्य श्रीकृष्ण
पंचके श्रीकृष्णपार्श्वयोर्ब्रह्मरुद्रौ पूर्वादिचतुर्दिक्षु सनकादीन् ॥ श्रीकृष्णपंचकासुरतः गुरुपरमगुरु
परमेष्ठिगुरुपरात्परगुरुर्ब्रह्मावशिष्टशक्तिपराशरव्यासशुक्लगोडपादगोविंदपादशंकराचार्यान्

नात्मंदरंगता ॥ योगाभ्यासी ब्रह्मपदमाप्नोति ॥ सांख्यलत्यागा द्वेगीमधरकंठश्च घृतत्यागी स्निग्धत
तुः शाकत्यागी पक्वान्नभुक् ॥ पादान्गत्यागा दूधुः सौगंध्यं दधिदुग्धतक्रत्यागा द्विष्णुलोकः ॥ स्थ
लीपाकचित्तान्नत्यागा दीर्घसंततिः ॥ मूत्रमौदर्नशायी विष्णुदासः ॥ मूत्रमोजनान्द्रव्यत्वं ॥ मधुमा
सत्यागा मुनिः ॥ एकांतरोपवासा दुस्मलोकः ॥ नखकेशधारणाद्विनेदिने गंगास्नानं ॥ मोनादस्फ
लिताज्ञा ॥ विष्णुवंदनाद्देवानफलं ॥ विष्णुपादस्पर्शनात्तत्तत्फलं ॥ हरेरालये संमार्जनादिः
तान्द्रव्यत्वं ॥ शतप्रदक्षिणाकरणाद्विष्णुलोकः ॥ एकमक्ता नानादग्निहोत्रफलं ॥ अयाचितेन
वापीकूपोत्सर्गादिपूर्तफलं ॥ षष्ठाहः कालनोजनच्चिरस्वर्गः ॥ पर्णेषु नोजनात्तुरक्षेत्रे वास
फलं ॥ शिलानोजनात्प्रयागस्नानफलं ॥ एवं मासचतुष्टयसाध्यानां ब्रातानां संकल्प्यैवादर्श्या

अथ यनव्रतं ॥ अत्र लक्ष्मीकृतं विष्णुपर्यवेसं पूज्य ॥ पत्नीनर्तुवियोगं च नर्तनार्थं समुद्रव ॥ नाभुवंति यथादुरवं च दंप
 त्यानितथा कुर्वन्त्यादिनिदां पत्न्यामंगं प्रार्थयन्तः प्रार्थयेत् ॥ ततश्चंद्रायार्घ्यं दत्त्वा नक्तमोजनं कार्यं ॥ एवं मास च
 तुष्टये रुष्णद्वितीयायां संपूज्य सपत्नीकृत्याया दानं कृत्वा तां प्रतिमं च सौपस्कारं दद्यात् ॥ अस्मिन् व्रते अस्
 थंदां पत्युः स्वरं पुत्रधनाद्यवियोगो गार्हस्थ्या वियोगः सप्तजन्मनि भवति ॥ अत्र व्रते चंद्रोदयव्यापिनीतिथिः
 ग्रीष्मा चंद्रोदये पूजा कर्तव्या ॥ दिनद्वये सत्वे उ सत्वे वा परैव ॥ ॥ इति श्री ॥ आषाढमास निर्णयोद्देशः ॥
 ॥ अथ श्रावणमासः ॥ ॥ सिंहे पराः षोडशनाड्यः पुण्यकालः ॥ रात्रौ नृत्तं ॥ अत्र मासे एकमन्त्रव्रतं नक्त
 व्रतं ॥ विष्णुः शिवाद्यनिषेधश्चोक्तः ॥ सिंह रात्रिगते सूर्ये यस्य गोः प्रसूयते ॥ तेन व्याहृतिनिघृतात्
 युतसंख्या सर्वपहोमं कृत्वा सगो ब्राह्मणाय देयात् ॥ एवं निगूयि गोः ऋदने मृत्युं जयमंत्रेण हादिरूपशोः

तिः कार्यं ॥ एवं श्रावणमासे दिवा श्विनी प्रसवे पिनि विधुः ॥ माघे बुधे च महिषी श्रावणे वउवादिवा ॥ सिंहे गावः प्र
 सूयंते स्वामिनो मृत्युदायका इति उक्तेः रात्रिपि शांतिः शांतिग्रंथे ज्ञेया ॥ सोमवारव्रतं कार्यं श्रावणे वैयथाविधि ॥
 शक्तेनोपोषणं कार्यं मथवा निशि नोजनं ॥ एवं श्रावणे नौमवासरे गौरी पूज्या ॥ श्रावणशुक्लचतुर्थी मध्याह्न्या
 पिनी पूर्वयुता ग्राह्या ॥ श्रावणशुक्लपंचमी नागपंचमी इयमहदये त्रिमुहूर्तव्यापि परविध्या ग्राह्या ॥ पौर्णमासी
 मुहूर्तं न्यूना पंचमी पूर्वैश्च स्निग्धहर्तं नूनचतुर्थ्या विधाय तदा पूर्वे कत्रिमुहूर्तार्थि कुचतुर्थी वेधे द्विमुहूर्तं पिप
 रैव ॥ मुहूर्तमात्रा तु न ग्राह्येति मम प्रतिभाति ॥ अस्यां नित्यादिलिखिताः मृगमया वायया चारं नागाः पूज्याः ॥
 श्रावणशुक्लद्वादश्यां मासकृतस्य शाकवर्जनव्रतस्य सांगतार्थं ब्राह्मणाय शाकदानं करिष्य इति संकल्प्य
 ॥ ब्राह्मणं संपूज्य ॥ उपायनमिदं देवव्रतं संपूर्णं हेतवे ॥ शाकं तु द्विजवर्याय सहिरं ग्ण्याददाम्यहं ॥ इत्या

दिमंत्रेण पञ्चमं वा शाकं दद्यात् ॥ ततो ह्यधिमाद्वपदमासे वर्जयिष्ये सदा हरे इति दधि त्रतं सकल्पयेत् ॥ अत्र दधिमा
त्रं वर्ज्यं तक्रादीनामनिषेधः ॥ अथ पारणाहेद्वा दस्यं विष्णोः पवित्रारोपणी ॥ पारणाहेद्वा दस्यं सत्वे त्रयोदश्याया
रणाहेत् तत्रासं न वेष्टवर्क्षं पूर्णिमायां वा कार्यं ॥ त्रिष्यवित्रं चतुर्दश्यामष्टम्यां वा पौर्णमास्यां वा कार्यं ॥ एवं देवी
शुद्धादीनां चतुर्दशी चतुर्थी तृतीयानवम्यादयो यथा कुलाचारं तिथयः ॥ तत्तिथिष्वसंभवे सर्वे देवानां आ
वणपौर्णमास्यां वा कार्यं ॥ तत्राप्यसंभवे कार्तिक्यावधि गौणकालः ॥ इदं नित्यं ॥ अर्कुर्यात् गोत्रजत्यधः ॥ त
स्य सांवत्सरी पूजा निष्कले स्याच्छुक्तेः ॥ गौणकालेष्वकरणे तदायत्तं जपे नमंत्रं स्तोत्रं वापि समाहित
इत्युक्तेरयत्तसंख्या कतद्देवतामूलमंत्रजपः प्रायश्चित्तं ॥ तत्र पूर्व-छरधिवासनं परे हि पवित्रारोप
णं ॥ अहकालासंभवे सद्यो धिवासनपूर्वकं कार्यं ॥ अथ संक्षेपतः प्रयोगः ॥ कार्पासस्तुत्रस्य नवस्तु

ब्रह्मनिष्ठांश्चावाह्य ॥ पंचवक्त्रयस्याग्नेये गणे रुद्रं ईशाने क्षेत्रपालं वायवे दुर्गायै नैऋत्ये सरस्वती प्रागाद्यष्टदिक्षु रुद्रादि
लोकेपालांश्चावाह्य पूजयेत् ॥ तत्र नारायणाष्टाक्षरेण श्रीरुक्मिणीपूजा अन्येषां प्रणवादिनामैते स्तनाममंत्रैः पूजा
कार्या ॥ पूजा अस्मति प्रतिबंधे चतुरो वार्षिकान्मासानि हवसा मीति मनसा संकल्प ॥ अहंता विनिवर्त्या मिस
र्वभूतहितायैवे ॥ प्रायेण प्रावृषिप्राणि संकुलं वर्त्महस्यते ॥ अतस्तेषां मीहं सार्थं पक्षान्ने श्रुतिसंश्रयान् ॥
स्यस्यामश्नन्ति मासान् तत्रैवास्मति बाधके ॥ इति वन्निवृत्तं संकल्पं कुर्यात् ॥ ततो गृहस्थाः प्रन्ति च्युः ॥ निवसंतु स
खेनात्र गमिष्यामः कृतार्थतां ॥ यथा शक्तिवशं श्रुत्वां वरिष्यामो वयं मुदेति ॥ ततो वृधान्क्रमेण यती नृगृहस्था
यतश्चो न्योन्यं नमस्कुर्युः ॥ एतद्विधिः पौर्णमास्यामसंभवे द्वादश्यां कार्यः ॥ आषाढरुक्मिणी द्वितीयाया मश्रु

स्पर्धममकदेवताप्रीत्यर्थमधिवासनपूर्वकंपवित्रारोपणंचक्रियेति संकल्प्य ॥ देवपुरतः सर्वतोमद्रेजलकुंभं
 संस्थाप्य कुंभे वंशपात्रे तत्र तानि पवित्राणि निधाय तेषु ॥ संवत्सरस्य यागस्य पवित्रीकरणाय नो ॥ विष्णुलोकात्
 चित्राद्यजागृहे हं नमो स्तुते ॥ इति मंत्रेण मूलमंत्रेण चावात्यत्रिस्तुत्रं ॥ ब्रह्माविष्णुरुद्रा नमस्तुभ्यं ॥ ॐ कारसे
 मवेहि ब्रह्मनागेश सूर्यविश्वेदेवानुत्तममध्यमकनिष्ठपवित्रेषु विष्णुब्रह्मस्तुतानुसत्वरजस्तमांस्यावात्य
 वनमालायां प्रकृतिं चावात्य मूलमंत्रेण श्रीपवित्राद्यावात्यहितदेवतान्योनमस्तुत्यंते नगंधाद्यपचारेः पूज
 येत् ॥ ततः पूर्वसंपादितं वितस्तिमात्रं द्वादशग्रंथिकं गंधं पवित्रमादाय ॥ विष्णुतेजोद्भवं सर्वपातक
 नाशनं ॥ सर्वकामप्रदं देवतवांगेधारयाम्यहं ॥ इति मंत्रेण मूलसंपुष्टितेन देवपादयोः समर्पयेत् ॥
 देवस्य करे बध्नीयादित्यन्ये ॥ ततो देवंपचोपचारेः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ आमंत्रितो सिदेवेश पुराणपुरो

॥२७॥

तम ॥ प्रातस्त्वा पूजयिष्यामि सांनिध्यं कुरु केशव ॥ क्षीरोदधि महानागशय्यावस्थितविग्रह ॥ प्रातस्त्वा पूजयिष्यामि सं
 निधो नवतेनमः ॥ ततः सांष्टांगं प्रणम्य पुष्पांजलिं दधात् ॥ इत्यधिवासनं ॥ अत्र सर्वत्र मूलमंत्रे गुरुपदिष्ट
 स्तां त्रिकैर्वेदिकैर्वदेवगायत्रीरूपोवाग्रात्यः ॥ रततो रत्रिं सत्कृष्या जागरेणातिवात्य ॥ प्रातः काले सद्योधिवासने
 गेहांतरिते वा काले पवित्रारोपणां गमूतं देवपूजनं पवित्रपूजनं च क्रियेति संकल्प्य ॥ देवपवित्राणि च फ
 ५ ला ५ छयने वेद्यां तं गंधाद्यपचारेः संपूज्य गंधदूर्वाक्षतयुक्तं कृत्वा निष्ठं पवित्रमादाय ॥ देवदेवनमस्तुभ्यं
 गृह्णोदं पवित्रं ॥ पवित्रीकरणार्थं यवपूजाफलप्रदं ॥ पवित्रं कुरुष्याद्ययन्मया दुकृतं कृतं ॥ श्रु
 मवाप्त्यहं देव त्वत्सादा त्स्मरेष्वरेदिति मंत्रेण मूलसंपुष्टितेन दत्त्वा मध्यमोत्तमपवित्रे वनमालां चैव मेवै
 तमंत्रादित्यादधात् ॥ अंगदेवताभ्यो नाम्नां समर्थं महानैवेद्यं दत्त्वा नीराज्यं प्रार्थयेत् ॥ मणिविदुमलाभि

मंदारकुसुमादिभिः ॥ इयं सा वत्सरी पूजा तवास्तु गरुड ध्वज ॥ वनमालां यथा देव कोऽस्तु स सततं हृदि ॥ तद्वत्पवित्रं तं त्वं
 त्वं पूजां च हृदये व ह ॥ जानता जानता वापि यत्कृतं न तवा चर्चनी ॥ केन चेद्विद्मद्देवेण परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ मंत्रहीनं त्रिः
 याहीनं नक्तिहीनं सुरेश्वर ॥ यत्सृजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ अपराधसहस्राणि क्रियंते हर्निशं मया ॥ दासो ह
 मिति मां न तस्याक्षेपस्व परमेश्वरेति ॥ अत्रिवा दौ गरुड ध्वजे त्या दौ र्ष वा हने त्सृ हः ॥ वनमाला मिति श्लोकस्य
 तु लोपः ॥ देव्यां तु ॥ देवदेव सुरेश्वर त्या दौ देवि देवि सुरेश्वरी ॥ त्यादि स्त्री प्रत्ययां तप दो हः कार्यः ॥ ॥ शेषं समानं
 ॥ ॥ ततो गुरुं संपूज्य पवित्रं दत्त्वा न्यत्रात्मणे दत्त्वा स्यः सुवासिनीं स्य स्वा न्यानि दत्त्वा स्वायमपि सकुटुबोधा
 रयेत् ॥ ततो ब्राह्मणेः सहस्रं कृत्वा त्रिरात्रिं त्रिं च र्यादि नियमान् देवेषु वित्राणि धारयेत् ॥ देवस्य स्मनादि को
 पचो रान्यः पवित्राण्युत्तार्य कारयेत् ॥ त्रिरात्रां ते देवं संपूज्य पवित्राणि विसर्जयेत् ॥ अवशिवादि पवित्राः

त्रीविधायाष्टोत्तरशतनवस्तुत्या देवजानुपर्यंतं चतुर्विंशतिग्रंथिकं फलमपवित्रं ॥ चतुःपंचशतनवस्तुत्या उक्तं वि
 द्वादशग्रंथि मध्यमं ॥ सप्तविंशतिनवस्तुत्या अष्टग्रंथिकं नानिपर्यंतं कनिकं पवित्रं चत्वारिंशत्तरशतनवस्तुत्या
 वानवस्तुत्या पादलंबिनी वनमाला मष्टोत्तरशतचतुर्विंशत्यन्यतरग्रंथिकां चत्वारिंशदनवस्तुत्या द्वादशग्रंथिकं
 गंधपवित्रं सप्तविंशतिनवस्तुत्या गुरुपवित्रं त्रिस्तुत्यां गदेवतापवित्राणि कुर्यात् ॥ शिवपवित्राणि लिंगविस्तारानु
 सारेण कुर्यात् ॥ सर्वाणि पवित्राणि पंचगव्येन प्रोक्ष्य प्रणवेन प्रक्षाल्य मूलेनाष्टोत्तरशतमभि मंत्रग्रंथान् कुंकु
 मेन रंजयित्वा सर्वपवित्राणि वंशपात्रे संस्थाप्य वस्त्रेणापि धाय देवस्य पुरतो न्यस्य ॥ क्रिया लोपविधानार्थं य
 त्वया विहितं प्रजो ॥ मये ते क्रियते देव तव तुष्टे पवित्रं ॥ न मे विघ्ने न वे देव कुरु नाथ दयां मयि ॥ सर्वथा सर्व
 दा विष्णो मम त्वं परमां गतिरिति प्रार्थयिष्यामि ॥ तत्र देव कालो संकीर्त्य संवत्सररुत पूजा फलावा

विधितदापंचम्यादिकालो ग्राह्यः ॥ पंचमीहस्त इति कालद्वयं तु औदयिकं मुहूर्तद्वयव्यपि मुख्यं ॥ तदलाभे पूर्वविधमपि ॥ ए
वं नाद्रपदं केपसेपि ॥ श्रावणपंचमीहस्तकालत्रयो ज्ञेयः ॥ एतद्वैः पूर्वाण्ये कार्यं ॥ ॥ अथ यजुर्वेदनिर्णयः ॥ ॥
तत्र बह्वचानां श्रावणवत्सयजुर्वेदिनां श्रावणयोर्णमासी तु मुख्यकालः ॥ योर्णमास्याः खंडत्वे यदा पूर्णमा पूर्वं दिने मु
हूर्तं घनंतरं प्रवृत्ता द्वितीयदिनेषु मुहूर्तव्यापिनी तदा सर्वयजुषाणां मुत्तरेव ॥ यदा रूधादिकृतया दिनद्वयेपि स्तेर्य
दयव्यापिनी तदा सर्वयजुषाणां पूर्ववत् ॥ पूर्णदिने मुहूर्तं घनंतरं प्रवृत्ता द्वितीयदिने मुहूर्तद्वयत्रयादिव्यापिनीष
ुमुहूर्तान् नूना तदा तैत्तिरीयेरुत्तरा ग्राह्या ॥ तैत्तिरीयजिन्याजुषेः पूर्वा ग्राह्या ॥ यदा पूर्वदिने मुहूर्तं घनंतरं प्रवृ
त्ता द्वितीयदिने मुहूर्तद्वयं नूना नवति ॥ सयवज्ञानां सेववा तदा सर्वयजुषाणां पूर्ववत् ॥ हिरण्यकेशी तैत्तिरी
याणां श्रावणी पूर्णमासी मुख्यकालस्तदस्मिन् श्रावणे हस्तः ॥ श्रावणशुक्लपंचमी तु तत्सूत्रेणुक्तेर्न ग्राह्या ॥ एतदे

वयमाद्रपदेपि कालद्वयमिति विशेषः ॥ खंडतिथित्वे निर्णयः ॥ पूर्वोक्त एव ॥ हस्तनक्षत्रमपि औदयिकं संगवस्पर्शि ग्राह्य
पुर्णमा न्यथा पूर्वविधमेव ॥ आपस्तंबानां श्रावणी योर्णमासी मुख्यतदभावे नाद्रपदमिति विशेषः ॥ बोधायनानां श्रावणी
योर्णमासी मुख्यदोषसंज्ञावेन या तदभावे आषाढमिति विशेषः ॥ एतेषामपि खंडतिथित्वे पूर्वोक्त एव निर्णयः ॥ अथ
काण्वमाध्यंदिनादिकात्यायनानां श्रावणयुक्ता श्रावणपूर्णमा केवलवाहस्तयुक्ता पंचमी केवलवा मुख्यकालः ॥ अ
तः केवलश्रावणे केवलहस्ते च तैर्न कार्यं ॥ श्रावणमासे विघ्नदोषे नाद्रपदगतपूर्णमापंचम्योः कार्यं ॥ तिथेः खंडत्वे
षः मुहूर्तं धिक्पे उत्तराषण्णमुहूर्तं नूनत्वे पूर्वा ग्राह्यादिः पूर्वोक्त एव निर्णयः ॥ अथ सामवेदिनां नाद्रपदं के
हस्तनक्षत्रमुख्यकालः ॥ संक्रांत्यादिदोषे तत्रासंभवे श्रावणमासे हस्तो ग्राह्य इति निर्णयसिंधुः ॥ अन्ये तु
नाद्रपदहस्ते दोषसंज्ञावे श्रावणयोर्णमास्यामुपाकर्म कृत्वा नाद्रपदस्य हस्तपर्यंतं न पठनीयं ततः परं पठनीयं

मित्याहुः॥ हस्तस्पर्शं उच्यते दिनद्वयपराह पूर्णव्याप्तौ अपराह हे कदेश स्पृशे वापरुदिन एवोपावर्त ॥ पूर्वदिन एवापराऽ
ह पूर्णव्याप्तौ पूर्वत्रैव ॥ सर्वत्र सामगाना मपराह स्पृशे वापरुदिन एवोपावर्त कालत्वे नोक्तैः पूर्वदिन एवापराह कदेश स्पृशे दिनद्वये
अपराह स्पृशे वापरुदिन एवोपावर्त ॥ येषां सामवेदिनां प्रातः संगवो कर्म कालत्वे नोक्तैः तेषां पूर्वत्रापराह व्याप्तिं सत्क्रा
रदिने संगवो ध्वं वर्तमानहस्तग्रहणं सिंहस्ते सूर्ये उपावर्त विधानं तु यदि श्रावणे हस्तः पूर्णमासासिंहस्ते सूर्ये नव
तिलदालत्रोपावर्तन कर्कटस्य तिसाभगानां श्रावणमासगतहस्तपर्वणो व्यवस्थापरं ॥ अन्यशारिनां सिंह
सुरवो विधिनिषेधो नास्ति ॥ अथर्वणवेदिनां तु श्रावणमासगतहस्तपर्वणो व्यवस्थापरं ॥ अन्यशारिनां सिंह
उ ओदयिकसंगव कालव्याप्तिपि नीतिरिति ग्राहेति ॥ सर्वशारिनां श्रावणमासगतहस्तपर्वणो व्यवस्थापरं ॥ तिथिरव
कालेषु ग्रहणसंक्रांत्या शोचादिदोषसंज्ञावनायां सर्वथा कर्मलोपप्राप्तौ शारवांतरोक्तकालानां ग्राह्यत्व

रोपणे चतुर्दशी ॥ पूर्वविध्या ग्राह्या ॥ एवं पूर्णमासपित्रिमुहूर्तसायानहव्याप्ता पूर्वविधेव ग्राह्या ॥ अष्टम्यादितिथ्यंतराण्य
पिपवित्रारोपणे प्रथमपरिष्ठे दोक्तसामान्यतिथिनिर्णयानुसारेणैत्यादि ॥ इति पिपवित्रारोपणविधिः ॥ अथो
पावर्तकालः ॥ तत्र बह्वचानां श्रावणं कृष्णपक्षे श्रावणनक्षत्रपंचमीहस्त इति कालत्रयं ॥ तत्र श्रावणं मुख्यकाल
स्तदलाभे पंचम्यादिः ॥ तथा च ॥ कालतत्त्वविवेचने संग्रहकारिकायां ॥ पर्वणि श्रावणे कार्यं ग्रहसंक्रांत्यदूषिते ॥
अधर्युजिबहुचैश्च कथंचित्तदसंज्ञवे ॥ तत्रैव हस्तपंचाम्यांतयोः केवलयोरपि ॥ तत्र दिनद्वये श्रावणसंज्ञेय
दिपूर्वं सूर्योदयमारभ्य प्रवृत्तं श्रावणं द्वितीयदिने सूर्योदयोत्तरं त्रिमुहूर्तं वर्तते तदा परदिने एवोपावर्तयति श्रावणे
प्राज्ञस्यात् ॥ यदि त्रिमुहूर्तं न्यूनं तदा पूर्वदिने एव संपूर्णव्याप्तेः ॥ यदि पूर्वदिने सूर्योदयेनास्ति परदिने सूर्योद
योत्तरं मुहूर्तद्वयं वर्तते तदा उत्तरदिने एव उत्तराषाढवेधनिषेधात् ॥ यदि परदिने मुहूर्तद्वयं न्यूनं पूर्वदिने चोत्तराषाढः

नृपमाष्टकादयत्रापि विद्यमाने ग्राह्यश्रवणदिनक्षत्रपर्वदितिथिस्थशरिरेषोपि दृश्यते ॥ नूतनोपनीतानां
 प्रथमोपावर्गमगुरुशुक्रास्तोदौ मलमास्तोदौ सिंहस्थे गुरोचनकार्यं ॥ द्वितीयाद्युपावर्गमनुजेतादावपि कार्यं ॥ मलमास्तो
 द्वितीयाद्यपि न कार्यं ॥ प्रथमोपावर्गमस्ति वाचनतां दीक्षादि कृत्वा कार्यं ॥ नूतनोपनीतानां श्रावणमासगतपंच
 हस्तश्रवणादिकाले गुरुशुक्रा ॥ ६ ॥ स्तदिप्रतिबंधेनोपावर्गमगुरुनावेभाद्रपदमासगतपंचमीश्रवणादयो ग्राह्याः
 ॥ मोंजीयलोपवीतं च न वदं ॥ चधारयेत् ॥ अजिनं कुरुस्त्रं च न वं वस्त्रं तथैव चेति ब्रह्मचारिणो विशेषः प्रति
 वर्षं ज्ञेयः ॥ उपावर्गमोत्सर्जने ब्रह्मचारि समावृत्तं गृहस्त्वानप्रस्थेः सर्वैः कर्तव्ये ॥ उत्सर्जनकालस्त्वेह प्रपंचते ॥
 उपावर्गमदिने यवेति वचनानुसारेण सर्वशिष्टानामिदानीमुपावर्गमदिने एवोत्सर्जने कर्मकृष्टानां चारेणैतन्नि
 र्णयस्यानुययोगात् ॥ एते उपावर्गमोत्सर्जने यद्यन्ये द्विजैः सह करोति तदा लौकिकेनोक्त्युक्तं ॥ यदेकः करोति

३१

तदा स्वगृह्याग्नौ कुर्यात् ॥ कृत्याय नैस्तु औपवसस्थानावेव होतव्यं न लौकिकाग्नौ ॥ बहुचादिः स्वयं चतुरवती
 बहुभिश्चतुरवति निरुपावर्गमदिक्कुर्वन्नेकस्यापि जापद्वयादेः पंचावति नः सत्वे तदनुरोधेन पंचावति मेव कुर्यात् ॥
 चतुरवतिनाम्पि पंचावति त्वस्यैकैक्ये को लोकात्तेषामपि कर्मवैगुण्यात् नावात् ॥ अकरणे दोषश्च
 वणेन प्रत्यक्षमेते कर्तव्ये ॥ क्वचित् पुस्तके निर्णयसिंहाचेतद्वरणे प्राजापत्यवृद्धमुपवासोवाप्रायश्चित्तं द्रव्य
 तेन सर्वत्र ॥ उपावर्गमोत्सर्जने योरपि ऋषिपूजनमुक्तं ॥ ऋष्यदितर्पणं तु उत्सर्जने एव ॥ अत्र विवाहोत्तरं तिलतर्प
 णेन दोषः ॥ अत्र संकल्प्य अधीतानां छंदसां प्राप्यायनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मूपावर्गमदिनेऽद्योत्सर्जनार्थं
 कर्मकुरिष्ये इति संकल्प्य ॥ उपावर्गमणितु अधीतानामध्ये मया नां छंदसां यातया मता निरासेनाप्यायन
 द्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं इति विशेषः ॥ अवशिष्टः सर्वेऽपि प्रयोगविशेषः ॥ स्वस्वगृह्यान्तरिण ज्ञेयः ॥

अत्र नदीनां रजो दोषो न ॥ त्रस्तादिदेवाऋष्यादीनां जले सान्निध्यं तेन स्नानात्सर्वदोषक्षयः ॥ ऋषिपूजनस्थानस्थितं
 तजलस्य त्रेन यानान्यां सर्वकामावप्तिः ॥ ॥ इति सर्वशारिवसाधारणनिर्णयः ॥ ॥ अथ रक्षाबंधनं ॥ अस्यामे
 वपौर्णमायां मद्रारहितायां त्रिमुहूर्ताधिके दयव्यपि न्यामपराण्ये प्रदोषे वा कार्यं ॥ उदये त्रिमुहूर्तं न्यूनत्वे पूर्वं
 धर्मद्रारहिते प्रदोषादिकले कार्यं ॥ इदं ग्रहणसंक्रांतिदिनेऽपि कर्तव्यं संक्रांतिस्तु ॥ येन बधो बलीराजादानवेद्रे
 महाबलः ॥ तेन त्वामिनिबध्नामिरक्षमाचलमालचलेति ॥ अत्रैव पूर्णमास्यग्रीवोत्पत्तिः ॥ ॥ श्रावण
 पूर्णमासकुलधर्मादौ त्रिमुहूर्तसायाह्न्याद्या पूर्वविधेयग्राह्या ॥ त्रिमुहूर्तं न्यूनत्वे परा ॥ अस्यामेव पूर्णमा
 स्यामाश्वलायनानां श्रावणकर्मसर्पबलिश्चरात्रा उक्तः ॥ तैत्तिरीयाणां तु सर्पबलिरेवोक्तः कस्यायनानां
 साभगानां च श्रावणकर्मसर्पबलीरावप्युक्ते ॥ श्रावणकर्मसर्पबल्याश्च यजिप्रत्यचरोहणादियवसंस्तु

मावश्यं ॥ तत्रापस्तंबबोधायनसाभगादीनां श्रावणनाद्रपदगतपंचमीपूर्णमादेरप्यविशेषेण ग्राह्यत्वे प्राप्ते ॥ न
 र्मदोत्तरदेशे ॥ ६ सिंहगते सूर्ये पंचम्यादेर्ग्रहणं ॥ नर्मदादिदक्षिणभागे कूर्कटस्थे सूर्ये श्रावणपंचम्यादेर्ग्रहणमिति
 व्यवस्थेति कौस्तुभे उक्तं ॥ तेन ऋग्वेदिनामपि सर्वथा कर्मलोपप्रसक्तौ पूर्णमासि सिंहसंक्रांतिस्थितिव्यवस्थायाः
 ग्राह्येति मम प्रतिनिति ॥ सर्वशारिवसिः श्रावणमासे मुख्यकाले पञ्चम्यानावेन त्रीत्याद्यौषधिप्रादुर्भावानावेति
 शोचादौ वा नाद्रपदश्रावणादौ कार्यं ॥ औषधिप्रादुर्भावानावेपि श्रावणमासे कार्यमिति कूर्कटदिमतं ॥ सर्वशारिव
 नां गृह्योक्तं मुख्यकाले निष्पत्तेदिने ग्रहणस्य संक्रांतिर्वासत्वे संक्रांतिरहिताः पंचम्यादयो ग्राह्याः ॥ ग्रहणाः
 संक्रांतिरहिताः पंचम्यादयो ग्राह्याः ॥ ग्रहणसंक्रांतियोगश्चाप्यकर्मसंबन्धि न्यहोरात्रे न विध्यन्मध्यरात्रात्पूर्वं
 मतीतमध्ये रात्रादूर्ध्वं चेति यामाष्टवे विद्यमानः श्रावणादिनक्षत्रपूर्णमादिति स्थस्योप्युपाकर्मदूषकः ॥ केचित्तु

अष्टमी ५८ अस्यं शुधायां संदेहो नास्ति द्वितीयकोट्यं नावात् ॥ सप्तमी २ अष्टमी ५५ अस्यं विधायां मय्यसंदेहः ॥ दिनां
 तरे अनावेन द्वितीयकोट्यं नावात् ॥ यददिनद्वये केवलं अष्टमी वर्तते तदा चत्वारः पक्षाः ॥ पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी १ य
 रे चरेव निशीथ व्यापिनी २ दिनद्वये पिनिशीथ व्यापिनी ३ दिनद्वये पिनिशीथ व्यापिनी नावात् ॥ रात्र्यर्थं निशीथ पदार्थः ४
 खूलं दृष्ट्या त्वष्टमो मूहूर्तः निशीथः ॥ तत्र पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी यथा ॥ सप्तमी ४२ अष्टमी ८२ ॥ अत्र सप्तमी ५
 ता पूर्वं विधौ वाष्टमुपोष्या ॥ उन्मय यथा वाष्टमी ६१ ॥ ४ इयं रुधाधिक्यं पूर्ववत् ॥ परे चरेव निशीथे यथा ॥ सप्तमी
 ४७ अष्टमी ४६ अत्र परे वाष्टमुपोष्या ॥ उन्मय त्रिनिशीथे यथा सप्तमी ४२ ॥ अष्टमी ४६ अत्रापि परे वाष्टमी
 ग्राह्या ॥ दिनद्वये निशीथ व्यापिनी नावे यथा ॥ सप्तमी ४७ ॥ अष्टमी ४२ अत्रापि परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ अत्र सर्व
 त्र सप्तमी युतायां रात्रिपूर्वार्धे वसने कलयांष्टम्यां सत्वे एव निशीथ व्यापित्वं नवमी कृतायां रात्र्युत्तरार्धे हि मा

य

ने सत्वे एवोत्तरत्र निशीथ व्यापित्वं ॥ सप्तमी दिने उत्तरभागे एव सत्वे नवमी युतदिने पूर्वभागे एव सत्वे च निशीथ व्या
 पित्वं पक्ष एव मंतव्यः ॥ एवं वक्ष्यमाणो रोहिण्युक्ताष्टम्या मयि ॥ पूर्वदिने एव निशीथेष्टमी
 रोहिण्यो योगः ॥ परदिने एव निशीथे योगः ॥ दिनद्वये निशीथे योग इति पक्षत्रयं ॥ पूर्वं चरेव निशीथे योगो यथा स
 प्तमी ४० ॥ तदिने कृत्तिका ५९ ॥ अष्टमी ४७ ॥ रोहिणी ४६ अत्र परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ दिनद्वये निशीथेष्टमी रोहि
 ण्यो योगो यथा ॥ सप्तमी ४२ ॥ कृत्तिका ४३ अष्टमी ४७ ॥ अत्र रोहिणी ४६ ॥ अत्र परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ अथ रोहि
 णी कृताष्टम्यामेव दिनद्वये पिनिशीथे रोहिणी योगो नावेव दुधा संभवति ॥ परे चरेव निशीथ व्यापिनी अष्ट
 मी परे चरेव निशीथे दन्त्यत्र रोहिणी कृतावेत्येकः पक्षः यथा सप्तमी ४७ ॥ अष्टमी ५० अष्टमी दिने कृ
 तिका ४५ ॥ अत्र पक्षे परे वाष्टमी ग्राह्या ॥ एतत्तुल्यं कृत्वा पूर्वं चरेव निशीथ व्यापिनी पूर्वं चरेव निशीथा

दन्यत्र रोहिणी युतेति पक्षे पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेपि निशीथादन्यत्र रोहिणी युतापरे करेन निशीथव्यापिनीति द्विती
यः पक्षः ॥ सप्तमी २८ तदिने रुतिका ३० अष्टमी २९ रोहिणी २८ अत्रापि परेव प्रात्यादिनद्वयेन निशीथादन्यत्र रोहिणी
युक्ता पूर्वकरेन निशीथव्यापिनीति ॥ ॥ तृतीयो यथा ॥ ॥ सप्तमी ॥ २५ ॥ रुतिका २६ अष्टमी २७ रोहिणी २८ ॥
अत्रापि परेव रोहिणी योगसाम्येपि पूर्वत्र सप्तमी विधत्वात् ॥ यथा वाष्टमी ६१ ॥ रुतिका ५० अत्र पूर्ववत्प्रात्या
॥ अहोरात्रद्वय रोहिणी योगसाम्येपि पूर्वस्याः श्रद्धात्वात् पूर्णव्याप्तेश्च ॥ दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनीपरेद्यु
रेन निशीथादन्यत्र रोहिणी युतेति च ० तुर्यः ॥ यथा सप्तमी २३ अष्टमी २२ रुतिका २१ अत्र परे वाष्टमी
॥ एवं दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनी पूर्वत्रैव निशीथादन्यत्र रोहिणी युतेति पंचमो यथा ॥ सप्तमी २१ तदि
ने रोहिणी २३ अष्टमी २२ ॥ अत्र पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेपि निशीथव्यापिनी दिनद्वयेति निशीथादन्य

नां स्वस्वकालेष्वकरणे प्राजापत्यं प्रायश्चित्तं कार्यं ॥ ननु कालान्तरे तदनुष्ठानं ॥ श्रवणं दिसंस्थाः पलानि तु मत्याम
पिकायाः ॥ प्रथमं प्रारंभस्तु न भवति ॥ अत्र यौगमासी अस्तमयप्रसृतिप्रवृत्तकर्मपर्याप्तकालव्यापिनी पूर्ववत्
तत्पूर्ववत्प्रात्या ॥ दिनद्वयेतत्सस्वबधस्य सत्वे सत्वे वापरेव प्रयोगस्तत्सस्वस्त्रेषु ज्ञेयः ॥ श्रावणं रुह्य
चतुर्थ्यां प्रारंभ्य रुह्य चतुर्थ्यां यावज्जीवमेकविंशतिवर्षाणि नाएकवर्षवासं कृत् चतुर्थ्यं ज्ञेयं ॥ अत्राक्षै
प्रतिवर्षं श्रावणं चतुर्थ्यामेव कार्यं ॥ अत्र चंद्रोदयव्याप्त्यातिथिनिर्णयः प्रथमपरिच्छेदे उक्तः ॥ सोद्यायनव्रत
प्रयोगः ॥ कौस्तुभादौ ज्ञेयः ॥ ॥ अथ जन्माष्टमी व्रतं ॥ ॥ तत्राष्टमी द्विविधा ॥ श्रद्धाविधा च ॥ दिवारा
त्रो वा सप्तमी योगरहिता यत्र दिने यावती तत्र तावती श्रद्धा ॥ सा पुनर्द्विविधा ॥ रोहिणी स्फुटरोहिणी
योगरहिता चेति ॥ तत्र रोहिणी योगरहिते केवलं अष्टमी नेदाः सप्तमी नाड्यः ॥ ५९ ॥ पलानि ॥ ५९ ॥ अष्ट

रोहिणी ॥ ५५ ॥ अष्टमी ४६ ॥ अत्र परैव विधायं निशीथोत्तरं रोहिणी योगस्याप्रयोजकत्वात् ॥ अत्र विस्तारेणोक्तानां बहुपः
 क्षाणं संक्षेपनिर्णयः ॥ संग्रहः पुरुषार्थचिंतामणौ ॥ अधुसमायां शुधनूनायां वा विधुसमायां विधुनूनायां वा केवलं ५
 म्यां संदेह एव नस्ति ॥ अधुधिकपि केवलं अष्टमी पूर्वैव ॥ विधुधिकात्तु पूर्वदिन एव निशीथव्याप्तौ पूर्वा ॥ दिनद्वयेपि नि
 शीथव्याप्ताव्याप्तौ वा परैरेवेति ॥ अथ रोहिणी योगे ॥ यदि अधुसमायां अधुनानां वा ईषदपि रोहिणी योगस्तदानसंदे
 हः ॥ अधुधिकायां पूर्वदिने दिनद्वयेपि वा रोहिणी योगे पूर्वैव ॥ अधुधिकायां कतरदिन एव रोहिणी योगे मूर्तः
 मात्राद्युत्तरेव विधुधिकायां पूर्वदिन एव निशीथोत्तरं पूर्वनिशीथे वा रोहिणी योगे परैरेवेति संक्षेपनिर्णयः संग्र
 हः ॥ एवं कौस्तुभदिनवीनग्रंथानुसृतमाधवमतानुसारेण जन्माष्टमी निर्णयिता ॥ अत्र केचित् केवलं अष्टमी
 जन्माष्टमी सेव रोहिणीयुता जयंती संज्ञेति जयंत्यष्टम्योर्ब्रतैव्यमाहुः ॥ अन्येतु जन्माष्टमी ब्रतं जयंती ब्र

था

तनिर्नरोहिणी योगाभावे जयंती ब्रतलेया जन्माष्टमी ब्रतमेव कार्यं ॥ यस्मिन् वर्षे जयंती सारथ्ययोगो जन्माष्टमीः
 तदा अंतर्भूतजयंती स्यादिति जयंती दिने निशीथैव कर्मकालेऽष्टम्याद्यभावेपि साकः स्यवचनापदितकर्मकाल
 व्याप्तिमादाय ब्रतद्वयं मपि जयंतीदिन एव तंत्रेणानुष्ठेयं ॥ ब्रतद्वयस्याप्यकरणे महादोषश्रवणेन फलश्रवणेन च नि
 र्यकम्यो नय रूपत्वात् ॥ नतु निशीथव्याप्तायां पूर्वाष्टम्यां जन्माष्टमी ब्रतं कृत्वा जयंती दिने पारणमनुष्ठेयं ॥ नि
 त्यब्रतलेपे प्रत्यवायापातदित्याहुः ॥ ॥ निर्णयसिंधौ तु उक्तरात्सामाधवमतमुपपाद्य हेमद्रिप्रते जन्माष्ट
 मी ब्रतमेव नित्यजयंती ब्रतंतु नित्यमपि कलियुगे लुप्तमिति केचिन्नातु तिष्ठंतीत्युक्त्वा स्वयमतेन यस्मिन् व
 र्षपूर्वदिने एव निशीथेऽष्टमी परदिने एव निशीथादन्यत्र जयंती सारथ्ययोगस्तत्रोपोषणद्वयं कार्यं ॥ ब्रत
 द्वयस्यापि नित्यत्वेनाकरणे दोषात् ॥ जयंती मष्टम्यंतर्नी वोक्तिस्तु पूर्वप्रतारणा मात्रमिति प्रतिपादितं ॥

ममत्तुकोस्तमादिनवीनपरिग्रहीतमाधवमत्तरीत्याजयं संतर्जवेनाष्टमात्रतानुष्ठानमेव युक्तं प्रतिनिति ॥ अत्र त्रेते
बुधसोमवारयोगः प्राशस्साधाय केनतुरोहिणीवन्निर्णीकः ॥ ॥ अथ द्वितीयदिने भोजनरूपपारणं व्रतांगं विहि
तं ॥ ॥ तत्काले निश्चिंत्यते ॥ ॥ केवलतिथ्यपवासे तिथ्यंतेन क्षत्रयुक्ततिथ्यपवासे उन्नयंते पारणं कार्यं ॥
यदि तिथिनक्षत्रयोरेकतरांतो दिने लभ्यते ॥ उन्नयंते स्म रात्रौ तदा द्विवैवान्यतरांतो पारणं ॥ यददिबो नैकस्याप्यंत
स्तदनिशीयादर्वाकूग्न्यंतरांतो उन्नयंते नापारणं ॥ यदा तु निशीयाव्यवहितपूर्वयक्षणे एकतरांतो उन्नयंते वा
तदनिशीयेपि पारणं कार्यं ॥ भोजनासंनवे पारणासंयत्यर्थं फलाद्याहारो विधेयः ॥ केचित्तु विषये निशी
ये पारणं न कार्यं ॥ ॥ किंतु ॥ ॥ उपवासात्तृतीये हि दिवा कार्यमित्याहुस्तन्नयुक्तं ॥ अत्र तत्काले एकतरां
तानवेपि उत्सवांते प्रातरेव देवपूजाविसर्जनादिरुत्वा पारणं कुर्यात् ॥ ॥ अथ संक्षेपेण व्रतविधिः ॥ ॥

त्रोहिणीयुतेति पद्येयथा ॥ सप्तमी २२ ॥ रुतिका २२ ॥ अष्टमी २३ ॥ रोहिणी २४ ॥ अत्र परैव ॥ दिनद्वयेपि नि
शीथव्यापिनी पूर्वधरेव निशीथादन्यत्रोहिणीयुतेति सप्तमोयथा ॥ सप्तमी २३ ॥ तद्दिने रोहिणी २४ ॥ अष्टमी २५
२२ ॥ अत्र परैवाष्टमी ग्राह्या ॥ अत्र पक्षे परे धरेव न यत्र वा निशीथदन्यत्रोहिणीयोगेपि परे वेति के म्लेयेन सि
ध्यं ॥ पूर्वधरेव निशीथव्यापिनी परे धरेव निशीथादन्यत्रोहिणीयुतेति चरमः पक्षः ॥ यथा सप्तमी ३० अष्ट
मी २५ तद्दिने रुतिका २५ यथा वाष्टमी ६० २ ॥ अष्टमी शेषदिने रुतिका ॥ अत्रोदाहरणद्वयेपि परैवाष्टमी
ग्राह्या ॥ स्वल्पस्यारोहिणीयोगस्य प्रशस्येन मूर्हर्तमात्राया अपि परस्या ग्राह्यतमा पूर्वत्र विद्यमाना यानि
शीथव्याप्तेरनादरात् ॥ सर्वपक्षेषु यदि परदिने मूर्हर्तन्यूना वर्तन्ते तदा सा न ग्राह्या ॥ किंतु पूर्ववेति पुरुषा
र्थविंता मणा युक्तं ॥ परे धरेव निशीथव्यापिनी पूर्वधरे निशीथादन्यत्रोहिणीयुता यथा ॥ सप्तमी २३ ॥

यां पीठांतरे वसुदेवदेवकी नंदयशोदां श्रीकृष्णारामचंडिका इति सप्तप्रतिमां स्थापयेत् ॥ एतावत्प्रतिमाकरणं शक्ते वसुदेवः
चंडिकांताः ॥ सप्तमायया चारंयथाशक्तिवाहत्वा ॥ अन्याः सर्वा यथायथं ध्यायेदिति नति ॥ त्रितीया सन्नप्राक्काले स्नात्वा
श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं सपरिवारं श्रीकृष्णपूजां करिष्य इति संकल्प्य ॥ न्यासान्तरं वदिषूजांतं नित्यं वत् ॥ यथं वसुं विन
राद्यै र्यत्ता ध्यायेत्तु देवकी ॥ श्रीकृष्णबालकं ध्यायेत्पर्यं के स्तनपायिनं ॥ श्रीवत्सवक्षसं शांतिं नीलोत्पलदलछविं ॥ सं
वाहयंती देवक्याः पदो ध्यायेत्तं तं श्रियं ॥ एवं ध्यात्वा देवक्ये नम इति देवकीमावाह्यमूलमं मंत्रेण पुरुषं स्तुतु
चावा श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीकृष्णमावाहयामिति आवाह्यमूलमं चावाह्यदेवक्ये वसुदेवाय यशोदायै नंदाय
श्रीकृष्णारामाय चंडिकायै इति नाम्ना वाह्यलिखितदिदेवताः सकलपरिवारदेवतान्येनम इत्यावाह्य ॥ मूले
नस्तुतु चावा अत्रावाहितदेवक्यदिपरिवारदेवतासहितं श्रीकृष्णाय नम इत्यासनपाद्यार्घ्याचमनीयान्यंगस्न

नानिदत्वायं चामृतस्नानं ते चंदनानुलेपयेत् ॥ शुद्धोदकमिषेकांते वस्त्रयज्ञोपवीतगंधपुष्पाणि धूपदीपौ च ॥ विश्वेश्व
राय विश्वाय तथा विभोद्वाय च ॥ विश्वस्य पतये तु न्यंगोविंदाय नमो नमः ॥ यज्ञेश्वराय देवाय तथा यज्ञोद्वाय च ॥ य
ज्ञानां पतये तथा गोविंदाय नमो नम इति मंत्राभ्यां मूलमंत्रादि समुच्चिन्यां दद्यात् ॥ जगन्नाथ नमस्तुभ्यं संसासनय
नाशनं ॥ जगदीश्वराय देवाय नूतानां पतये नम इति नैवेद्यं ॥ मूलमंत्रादिवं सर्वत्र संयोज्यं तां वृत्तदिनमस्तुर्या
प्रदिक्षिणा पुष्पांजल्यंतं कार्यं ॥ अथोद्यापनप्रकरणोक्तविधिना पूजा ॥ सायथा ॥ उक्तप्रकरणे ध्यानावाहने कृ
त्वा ॥ देवा ब्रह्मादेयो न्येन स्वरूपं न विदुस्तव ॥ अतस्त्वां पूजं श्रद्धामिमां तुरसंगवासिनं ॥ पुरुष एवेदं ॥ आस
नं ॥ अवतारसहस्राणि कुरोष्विषमधुस्तदन ॥ न ते संख्यावताराणां कश्चिज्जानाति तत्त्वतः ॥ एतावानस्येति
पाद्यं ॥ जात ४ वं सवधार्थाय मूषारोत्तारणाय च ॥ देवा च नां च हितार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ॥ कोरवानां विना

शायपांजवानां हिताय च ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं देवक्या सहितो हरे ॥ त्रिपादूर्ध्वं ॥ अर्घ्यं ॥ सुरासुरनरेशाय क्षीराक्षिशाय
 नाय च ॥ रुक्मिणीयवा सुदेवाय ददाम्या च मनः ॥ तस्मा ॥ आ चम ॥ नारायण नमस्ते स्तनरकार्णवतारक ॥ गंगोद्व
 समानीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां ॥ तत्पुरुषेण ह ॥ स्नानं ॥ पयोदधिघृतक्षौद्रशुक्लस्नानमस्तु मे ॥ तृप्यर्थं देवदेवेश गृह्यतां दे
 वकी स्नाने ॥ पंचामृतं ॥ शुद्धोदकस्नानमा चमनं ॥ क्षौमं च पट्टं सूत्राद्यमयानातां शुक्लं शुक्लं ॥ गृह्यतां देवदेवेश मया दत्तं
 सरोत्तम ॥ वस्त्रं ॥ नमः ॥ रुक्मिणीयदेवाय शंखचक्रधराय च ॥ ब्रह्मसूत्रजगन्नाथ गृहाण परमेश्वर ॥ तं यत्नं ॥ यज्ञोप
 ॥ नानागंधसमायुक्तं चंदनं चारु चर्चितं ॥ कुंकुमाक्षतैर्युक्तं गृह्यतां परमेश्वर ॥ तस्माद्य ॥ गंधं स ॥ पुष्पाणि यानि
 दिव्यानि पारिजाता इवानि च ॥ मालती केसरदीपानि पूजार्थं प्रतिगृह्यतां ॥ तस्मा ॥ पुष्पाणि ॥ ॥ अथंगपूजा ॥
 श्रीरुक्मिणीय नमः ॥ पादौ पूजयामि ॥ संवर्षणाय नमः ॥ गुल्फौ पू ॥ कलात्मने नमः ॥ जानूनी पू ॥ विश्वकर्मणे नमः ॥ जघ्ने

॥ ३६ ॥

॥ ॥ प्रातः कृतं नित्यं क्रियः प्रांजः सुखो देशादिसंकीर्त्यं तत्काले सप्तम्यादिसत्त्वेऽपि प्रधानमृताष्टमीमेव संकीर्त्यं श्रीरु
 क्मिणीयार्थं जन्माष्टमीव्रतं करिष्ये ॥ जयंती योगसत्त्वे जन्माष्टमीव्रतं जयंतीव्रतं च तत्रेण करिष्ये ॥ इति संवत्सरे
 त् ॥ ताम्रपात्रे जलं गृहीत्वा ॥ वासुदेवं समुद्दिश्य सर्वपापप्रशान्तये ॥ उपवासं करिष्यामीति रुक्मिणीयार्थं नमस्क
 र्यं ॥ अशुक्लौ तु फलानि नक्षयिष्यामीत्याद्यहः ॥ आजन्मभरणं यावद्यन्मया दुष्टं कृतं ॥ तत्प्रणाशाय गोविंद
 प्रसीद पुरुषोत्तमेति पात्रं संजलं क्षिपेत् ॥ ततः सुवर्णजितादिमयौ मृगमयो वा नित्यदिलिखित्वा वा प्रतिमाय
 थाकुलाचारं कर्यः ॥ ॥ तद्यथा ॥ ॥ पर्यं के प्रसूतं देवक्याः सतं पितृवंति श्रीरुक्मिणीप्रतिमां विधाय जयंती स
 त्वेत्वन्यदेवस्याऽसंगे द्वितीयां श्रीरुक्मिणीमूर्तिं निधाय पर्यं वसुदेवकां चरणसंवाहनपरा लक्ष्मीं निधाय नि
 त्यादौ खड्गधरं वसुदेवं नंदगोपीगोपान् लिरित्वा प्रदे शान्तेरे मंचके प्रसूतं वृन्धक्या सह यद्देशोदा प्रतिमा

स्कारान्॥ अथ राधस०॥ पूजातिवेदयेत्॥ सर्वेषां चारपूजा न समाप्ता॥ द्वादशांगुलिविस्तारं रोष्यमयं संडित्वादि॥ लिखितं
 तं वारोहिणीयुतं चंद्रं॥ सोमेश्वराय सोमाय तथा सोमोद्भाय च॥ सोमस्य पतये तुभ्यं नित्यं तुभ्यं सोमाय वै नमः॥ इति सं
 पूज्य सपुष्पकुशाचंदनतोयं शंखेनादाय॥ क्षीरोदार्णवसंभूतं अत्रिगोत्रसमृद्धं॥ ग्रहाणार्घ्यं शृंगारोहिण्यस
 हितो मम॥ ज्योत्स्नापते नमस्तुभ्यं ज्योतिषा पतये नमः॥ नमस्ते रोहिणीकांत अर्घ्यं नः प्रतिगृह्यतां॥ इति मंत्राः
 भ्यां चंद्रायार्घ्यं दद्यात्॥ ॥ ततः श्रीवृष्णायार्घ्यं दद्यात्॥ ॥ तत्र मंत्रः॥ ॥ जातः कुं सवधार्यो यभूमा रोत्तार
 णाय च॥ पांडवानां हितार्थाय धर्मसंस्थापनाय च॥ कौरवानां हितनाशाय दैत्यानां निधनाय च॥ ग्रहाणार्घ्यं मया द
 त्तं देवरक्ष्या सहितो हरे॥ ॥ इति ततः प्रार्थयेत्॥ ॥ त्रहिमां सर्वलोके नृहरे संसारसागरात्॥ त्रहिमां सर्व
 पापघ्नं दुःखशोकघ्नीं वावाह्रन्ते॥ सर्वलोके स्वरत्रा॥ हिंसां सर्वं तं मां न वार्णवे॥ त्रहिमां सर्वदुःखघ्नं रोगघ्नीं वार्णवे॥

॥३३॥

हरे॥ दुर्गतां स्त्रायसे विष्णो ये स्मरन्ति सकृत्सकृत्॥ त्रहिमां देवदेवेश त्वतो नान्योऽस्ति रक्षितः॥ यद्वा कुचनकोमारे यो
 यने यच्च वर्धयेत्॥ तत्पुण्यं वृद्धिमाया तु पापं दहहलाय धेति॥ ॥ अथ पूजानंतरं कथं॥ ॥ अग्निपुराणे॥ ॥ इत्येवं
 पूजयित्वा तु पुरुषसूक्तेः संवेष्टावेः॥ सूक्तावादित्रनिर्घोषैर्गन्तवदित्रमंगलैः॥ सूक्त्यान्निर्वचित्राभीतथाप्रेक्ष
 णैर्वैरपि॥ पूर्वतिहासैः पौराणैः क्षिपेतां शर्चरानुयेति॥ अत्र कथासंवेचित्रं देवनाथाकाव्यकृतं सूक्तानां प्रागुक्तेः पुराण
 कथनमंतं निबधानात्॥ प्रेक्षकानि नृत्यादीनि॥ तथा च वैदिकसूक्तकरणस्तुतिविशिष्टः॥ पौराणेतिहासमिश्रितो गीतनृत्यसं
 तदेशनाथाकाव्यप्रभवरवक्त्राकरणैः जागरे विप्रादि वर्णत्रयस्य विधीयते॥ शूद्रादीन् प्रतिहतां शूद्रा जागरस्य विधीयते
 योग्यत्वात्॥ वचनान्तरेण तु सूक्तदिहिनिगीतादि विशिष्टे वर्णचतुष्टयसाधारणो विधीयते॥ गोकुलसुजन्मलीला
 दिप्रवर्णोत्तरं वैष्णवैः परस्परं दध्यादितिः सेचनं कार्यं॥ दधि क्षीरं घृतां बुभुक्षुः आसिंचन्ते विलपंत इत्यादि भागवतव

चनेनतथाविधिकल्पनात्॥ अथमस्तुबोधुनामहाराष्ट्रेदेवोपासककालेतिव्यवहितइतिमेवमिति॥ एतत्सर्वं ब्रह्मैवमस्मिन्
 तदेवैः स्पष्टाकृतमस्तीतिनमस्त्यमस्त्यव्यवर्त्य॥ एतादृशकृत्यायुतो जागरोन्यत्ररामनवमेवमदस्यायुत्सवेधपूत्यः॥ पूजाज
 नारदिविशिष्टव्रतोत्सवसाम्यात्॥ महाराष्ट्रायेषुतथाचाराच्च॥ भगवत्प्रेमादिनाग्यज्ञालिनस्तपर्वणिस्वरुतान्वहमिः
 तिन्यायेनप्रत्यहमेवोक्तविधिकृत्योत्सवंकुर्वतातिनाति॥ ततो नवम्या ब्रह्मणान्नोजनदक्षिणाभिः संतोष्योक्तपारः
 णानिणतेकालेनोजनंकर्य॥ अस्त्येवजयंतीव्रतस्यसंवत्सरसाध्योप्रयोगः॥ ५ आचरणदृष्ट्याष्टमीमारुत्यप्रति
 मासंरुष्ट्याष्टम्यामस्तुविधिनापूजादिनूपः पुराणांतरेउक्तः॥ अत्रोद्यापानविधिग्रंथान्तरेदेव्यः॥ ॥ इतिजः
 आष्टमीनिर्णयोद्धेः॥ ॥ नमोमासस्यदर्शितुश्चिदर्शनसमाहरेत्॥ अथानंथा मासेदर्शवित्रियोज्याः
 पुनःपुनः॥ वैचित्राद्रमायां बुधर्नग्रहाणमाहुः॥ कुशाग्रमायवापूर्वाउत्तीराश्चसंकुंदकाः॥ गोधूमाब्राह्मणेमौज्या

पू०॥ विश्वेतेनमः॥ कठिंपू०॥ विश्ववेर्त्रेनमः॥ मेरुं०॥ पश्चिमाभाय०॥ तन्निं०॥ परमात्मनेनमः॥ हृदयंपू०॥ श्रीकंठा०
 कठंपू०॥ सर्वास्त्रधारिणेनमः॥ बाहू०॥ वाचस्यतये०॥ मुखंपू०॥ केशवायनमः॥ ललाटंपू०॥ सर्वात्मनेनमः॥ शिरःपू०
 जयामि॥ विश्वरूपिणेनमः॥ नारायणायनमः॥ सर्वांगपूजायामि॥ वनस्पतिर० यत्पुरुषं०॥ धूपं०॥ त्वंज्योतिःसर्वदे
 वानांतेजस्तेजसांपरं॥ आत्मज्योतिर्नमस्तुम्यदीपोयंप्रतिगृह्यतां॥ ब्राह्मणोस्य०॥ दीपं०॥ नानागंधसमायुक्तंनो
 क्षमोज्यंचतुर्विधं॥ त्रैवेद्यार्थमयादत्तंगृहाणपरमेस्वर॥ चंद्रमा०॥ त्रैवेद्यं०॥ आचमनं०॥ कुरोदूर्तनं॥ तांबूलंनैव
 पृष्ठं०॥ पूजापूलसमन्वितं॥ मुरववासकरंरम्यंप्रीतिदंप्रतिगृह्यतां॥ सौवर्णंरजतंताम्रंनानासलसमन्वितं॥ कर्म
 साधुणसिद्धयर्थंदक्षिणाप्रतिगृह्यतां॥ रंतापूलनारिकेलंतथेवाभ्यपूलानिच॥ पूजितोसिस्मरश्रेष्ठगृह्यतांवंसस्त
 दन॥ नाम्याआसी०॥ तीरांजनं०॥ यानिकानिच०॥ साप्रस्या०॥ प्रदक्षिणां०॥ यज्ञेनेत्यादिवेदमंत्रैः पुण्यांजलिंनम

पूजा मंत्राज्ञेयाः॥ ॥ अथ गणेश चतुर्थः॥ ॥ शुक्ल चतुर्थ्यां सिद्धि विनायक व्रतं॥ ॥ सामाध्याह्न्यापिनी ग्राह्या॥ दिन
 द्वये साहस्येनेमाध्याह्न्यापिनी च व्याप्तौ च पूर्वौ॥ दिन द्वये साम्येन वैषम्येन वैवृद्धे श्रव्यापि पूर्वौ च॥ वैषम्येण व्याप्तावधि
 कव्यापिनी चेत्परेति चेच्चित्॥ पूर्व दिने सर्वथा मध्याह्न्येन नास्तेव परदिने एव मध्याह्न्येन नास्ति ते देव पर॥ पूर्व दिने
 वृद्धेन मध्याह्न्यापिनी परदिने संपूर्ण मध्याह्न्यापिनी तदापि परे वा वं मासांतरे पि निर्णयः॥ इयं विनो न वारः
 योगे प्रशस्ता॥ अत्र चतुर्थ्यां चंद्रदर्शने मिथ्या भिदूराणां दोषसेन चतुर्थ्यामुदितस्य पंचम्यां दर्शनं विनायक व्रतं द
 नेपिन दोषाय॥ पूर्व दिन सायाह्न्यमारभ्य प्रवृत्तायां चतुर्थ्यां विनायक व्रतात्मानेपि पूर्व घरे न चंद्रदर्शने दोष इति
 सिध्यति॥ चतुर्थ्यामुदितस्य न दर्शनं मिति पक्षे तु अवशिष्ट पंचम्यां हर्तमात्र चतुर्थ दिने पि निषेधापत्तिः॥
 इदानीं वास्तव कृतरपक्षे अथेहा विनायक व्रत दिन एव चंद्रं न पश्यति॥ न तूदय काले चंद्रदर्शन काले वा चतु

॥४२॥

थः सत्त्वासत्त्वेनियमेनाश्रयंति॥ दर्शने जाते तद्दोषशान्तये॥ ॥ सिंहः प्रसेनमवधीर्लिंगे होजां बहुताहतः॥ शुक्ल
 मारकमारोदीस्तव स्तेषः श्रमंतवः॥ इति श्लोक जपः कार्यः॥ तत्र मृगमयदिमूर्ते प्राण प्रतिष्ठा पूर्ववृषोऽशोपचा
 रेः संपूज्ये वृमोदनेनैवेद्यं दत्त्वा समं ध्याएव विंशतिदूर्वा गृहीत्वा॥ गणोपायो मापुत्राया घनाशनाय विनोदश पुत्राय
 सर्वसिद्धिदाये वृदंताये नवलक्य मूषकवाहनाय कुमारगुरवे इति दशानि दूर्वयो द्वयं समर्प्या वशिष्ठामेकां दू
 र्वां मूक्तदशानामभिः समर्पयेत्॥ दशमोदकान्विप्राय दत्त्वा दशस्वयं भुज्जीतेति संक्षेपः॥ ॥ साद्रपदं कृपंच
 मी ऋषिपंचमी॥ ॥ सामाध्याह्न्यापिनी ग्राह्या॥ दिन द्वये मध्याह्न्यापिनी तदव्याप्तौ च पूर्वौ वा॥ अत्र ऋषी नू
 पूज इत्वा कर्षण रहितं मृज्जितं श्राद्धाहारं कुर्यात्॥ शुक्रेनाद्रपदेषु स्नानं नास्ति पूजनं॥ प्रातःनेपंचगव्य
 स्पृश श्वमेध फलादिभू॥ इयं सूर्य षष्ठी सप्तमी यता ग्राह्या॥ अस्यामेव स्वाभिवाक्ति चेय दर्शनात्तस्मिन् हत्यादिः

पापनाशः ॥ भाद्रपदशुक्लष्टमीदूर्वाष्टमीसापूर्वग्राह्यादयं ज्येष्ठा मूलक्षयतात्याज्य ॥ अत्रानेन च कृत्वापि ग्राह्या ॥ इदं दूर्वा
 पूजनत्रयं न्यायेन गस्येदयेन न ज्येष्ठं स्त्रीणां नित्यं ॥ अत्र ज्येष्ठा देवा पूजनत्रयं केवलं षष्ठी प्राधान्येन केवलं ज्येष्ठान
 क्षत्रप्राधान्येन चोक्तं ॥ तत्र दाक्षायणात्याः केवलं ज्येष्ठानक्षत्रा एव कुर्वन्ति ॥ तच्चानुराधाया मावाहनं ज्येष्ठायां पूजनं
 मूलेन विसर्जनमिति त्रिदिनं ज्ञेयं ॥ आवाहनं विसर्जनं दिनयोः पूजनं दिनानुरोधे निर्णयः ॥ तत्र यदा पूर्वदिने म
 ध्यामारभ्य प्रवृत्ता ज्येष्ठा द्वितीयदिने मध्याह्ने मध्याह्नात्पूर्वं वा समाप्यते तदा पूर्वदिने एव पूजनं ॥ यदा पूर्वदिने म
 ध्याह्ने चतुर्थं प्रवृत्ता परदिने मध्याह्ने समाप्ता ॥ तदा षष्ठी योगवशेन पूर्वापरा ग्राह्या ॥ उभयत्रा षष्ठी योगे पूर्ववत् ॥
 यदा पूर्वत्र मध्याह्नात् समाप्यते मध्याह्ने चतुर्थं प्रवृत्ता परदिने मध्याह्ने चतुर्थं पराणं हेतुना ॥ तदा षष्ठी योगे न वि
 विवधेरेव ॥ भाद्रपदशुक्लैकादश्यां द्वादश्यां वा पारणोत्तरं विष्णुपरिवर्तनोत्सवः ॥ तत्र श्रुतश्च मध्ये परिवर्तने

दशदशः सबस्वजाः ॥ विरिञ्चिनास होत्यनपरमेष्ठी निसर्गजा ॥ नुदसर्वाणि पापानि दर्शनं स्वस्ति करो भव ॥ एवमंत्रं सकृच्चार्यत
 तः पूर्वोत्तराभ्याम् ॥ हुपुट्कारेण मंत्रेण सह छित्वा समुधरेत् ॥ चतुर्निर्दण्डं विप्रस्य पवित्रं क्षत्रियादरे केवलं न्यूनं ॥ सर्वेषां वा न वेद्वा
 म्यापवित्रं ग्रंथितं नव ॥ इति श्रीगोश्रावणमसि निर्णयोद्देशः ॥ अथ भाद्रपदमासः ॥ तत्र वं न्यासं क्रान्तोपराः षोडश
 नाड्यः पुण्यकालाः ॥ भाद्रपदमासे एकान्तहारे त्रताधनारे वरग्यादिफलं ॥ अत्र मासे हृषीकेशप्रीत्यर्थं पायसगुडोदनलव
 णादेर्दानं ॥ भाद्रपदशुक्लतृतीयायां हरितालकं व्रतं ॥ तत्र महूर्तमात्रा ततो न्यूनं पियरा ग्राह्या ॥ यदा क्षयवशात् पर
 दिने नास्ति तदा द्वितीयायां ग्राह्या ॥ यदा तु शुक्लपक्षे कान्तदा पूर्वदिने षष्ठिघटि मितं मपित्यत्का परदिने स्वल्पपि
 चैथं श्रुतैव ग्राह्या ॥ गणयोगप्राज्ञा ॥ अत्र व्रतेन वा निश्चिनयोः पूजनं मयवासश्च स्त्रीणां नित्यं ॥ तत्र ॥
 मंदारमालांकुलिताकुलायैकपालमालांकुलितशेखराय ॥ दिव्यं वरायैकदिगंबरायै नमः ॥ शिवाय नमः ॥ शिवायैत्यादयः

चिन्तामणौ ॥ रात्रावपि निशीथे चरमपि योगो ग्राह्य इति निर्णयसिद्धः ॥ रात्रेयः प्रथमप्रहरयर्धतिथ्योः श्रवणयोगो ग्राह्यो न
 द्वितीयप्रहरादवित्यापरे ॥ अत्र चरपक्षेणैव युक्तोर्नति ॥ अत्र विष्णुः शंखचक्रयोगेन तद्वयोषोषणं तत्रेणेकादश्यामेव कृ-
 त्वा द्वादश्यां वक्ष्यमाणपारणं निर्णयानुसारेण पारणं कार्यं ॥ यदेतन्निष्कृष्टं शंखचक्रयोगो नास्ति तदा यदि शुद्धाधिक्याद्वा द-
 शीदिनद्वयेपि श्रवणयोगः पूर्वदिने चोदये श्रवणाभावेस्तदोत्तरैव ग्राह्य ॥ यदेतन्मयदिने सूर्योदये द्वादश्यां श्रवणयोगः
 सदा पूर्वैव ॥ विधाधिक्यायामपि परत्रैवोदये उदयोत्तरं वा श्रवणयोगो परैवेति निर्दिष्टं ॥ उक्तयत्र श्रवणयोगे उक्तविधि-
 विष्णुः शंखयोगे पूर्वा अन्यथा परैवेति ज्ञेयं ॥ एवं यत्रैकादशी श्रवणद्वादश्यां नैरन्तर्येणोपवासप्रतिस्तरात्तेनोपवा-
 सद्वयं कार्यं ॥ व्रतद्वयस्यपि नित्यत्वात् ॥ व्रतद्वयस्यैवोदयेनैव कालानपराह दोषः ॥ यस्तूपवासद्वयसमर्थत्वाद्वा
 दशी व्रतसंकल्प्यात्पूर्वचरित्रासामर्थ्यनिश्चितेति तेनैकादश्यां फलाहारं कृत्वा द्वादश्यां निरुत्तरानं कार्यं ॥ न चैकादशी

व्रतलेखः ॥ उपोष्य द्वादशीपुण्यां विष्णुः कुरुक्षेत्रसंयुक्तां ॥ एकादश्यां पुण्यं नरः प्राप्नोत्यसंशयं इति नारदोक्तेः ॥ ॥
 श्रवणेन युते चेत्याद्वादशी साहिबेष्टावे ॥ स्मार्तैश्चोषोषणायस्यात्यजेदेकादशी तदा ॥ इति माधवोक्तेः ॥ अत्रैका-
 दशीत्यागयदेन फलाहारो बाध्यते न तु नो जनैः ॥ यस्तूपवासद्वयमस्ति तत्रैकादशी व्रतसंकल्पः ॥ संकल्पोत्तरं
 च द्वितीयोपवाससामर्थ्यमनवत्तितदन्तेनैकादश्यां उपोष्य द्वादश्यां विष्णुः पूजनं कृत्वा पारणं कार्यं ॥ अत्र व्रतांग-
 पूजनं कृत्वा उपवाससमर्थ उपवासप्रतिनिधिरूपं विष्णुपूजनं न कुरिष्ये ॥ इति संकल्पः ॥ पुनः पूजनं कुर्यात् ॥ अत्र द्वा-
 दश्यां श्रवणयोगो नावेकादश्यां श्रवणयोगे तत्रैव श्रवणद्वादशी व्रतं कार्यं ॥ विधौ द्वादश्यां श्रवणयोगे तु ये वा तत्रैकाद-
 शी व्रतप्रतिस्तेषां तत्रेणोपवासद्वयसिद्धिः ॥ अन्येषां गृहीतश्रवणद्वादशी व्रतात्ताम्युपवासद्वयं ॥ अत्राशक्त-
 नांतु पूर्वदिपुलाहारपरे हि निरुत्तरानमिति नास्ति ॥ ॥ अथ पारणा ॥ ॥ उक्तयान्ते पारणं पुरव्यपक्षः ॥ ॥

अन्यतरांते गौणपक्षः ॥ तत्र विष्णुश्चंद्रवल्गुनावे त्रयोदश्याम् नयंते पारणं ॥ विष्णुश्चंद्रवल्गुयोगे तु पूर्वदिने तत्रैव
 कृतोपवासद्वयस्य परदिने श्रवणं कर्तव्यं ॥ द्वादश्याधिक्ये श्रवणमिति क्रम्य द्वादश्यां पारणं ॥ यदि च द्वादश्यापेक्षया श्रव
 णाधिक्यं पारणदिने न कर्तितदा एकादशी त्रितय पारणायां द्वादश्यां लंघने दोषोक्तेर्द्वादश्यामेव पारणं ॥ न च अन्यतरापे
 क्षा ॥ तत्र सति संभवे श्रवणमध्यभागं विंशत्यादि घटिकात्मकं त्यक्त्वा पारणं ॥ यथैकादशी ३० उत्तराषाढा २९ द्वादशी
 २५ श्रवण २९ अत्र पूर्वैश्च संज्ञे गौणपवासद्वयं कृत्वा परदिने श्रवणमध्यभागमवशिष्टं न वधटिकात्मकं त्यक्त्वा द्वादश्यां
 चरमे विंशति घटिकात्रये श्रवणनागे पारणं एव कर्तव्यं द्वादश्या एव ॥ एकादश्याः दशानां घटिकात्वे द्वादश्या अष्टनां
 १० घटिकात्वे द्वादशी श्रवणयोः पंचदशानां च विंशत्यानां घटिकात्वेन श्रवणमध्यभागत्यागे द्वादश्या लंघनाय तौ संगवका
 लं त्यक्त्वा मुहूर्तत्रयं तं सप्तममुहूर्तौ दौ वा क्रूरमाध्यनागे एव नोक्तव्यं ॥ अयं मध्यभागस्यागो भाद्रपदश्रवण

तीतवचमात्रे ॥ अविनक्तश्रवणमध्यभागयोगस्यैकादश्यां सत्वे तत्रैव द्वादश्यां सत्वे द्वादश्यामेवोपयत्नस्तत्र योगा
 भावे द्वादश्यामेवेत्यदिव्यवस्थान्ते या तत्र संख्यायां विष्णुसंपूज्य ॥ वासुदेवजगन्नाथप्राप्तये द्वादशी तव ॥ पार्थिवपरि
 वर्तस्व सुखं स्वर्गं स्वर्गं हिमाधवेति मंत्रेण प्रार्थयेत् ॥ अत्र श्रवणद्वादशी त्रितयं ॥ तत्र यत्र दिने मुहूर्तमात्रादिस्व
 ल्योपि द्वादश्याः श्रवणयोगस्तत्रोपोषणं ॥ उत्तराषाढा विध्य श्रवणनिषेधवाक्या नितुर्निर्मूलानि ॥ यदा पूर्वदिने एकाद
 शी विध्या द्वादशी परदिनेऽनुवर्तते दिनद्वयेऽपि च श्रवणयोगस्तदा पूर्वदिने एकादशी द्वादशी श्रवणेति त्रितयसं
 योगत्रयविष्णुश्चंद्रवल्गुयोगात् पूर्वोपोष्य ॥ अत्रोदाहरणं ॥ एकादशी १९ उत्तराषाढा ६ द्वादशी २० श्रवण १२
 यथाना एकादशी १९ उत्तराषाढा २५ द्वादशी २१ श्रवण १९ अत्र द्वितीयोदाहरणे एकादश्याः श्रवणयोगात् न विधिः
 श्रवणमुक्तद्वादशी स्यात् त्रिमात्रेण विष्णुश्चंद्रवल्गुयोगः ॥ द्विविधोऽयं योगो दिने वग्राह्यो नरात्राविति पुरुषार्थ

ला

र्थः॥ शशैकदश्यां श्रवणमावेदशमीविधैकदश्यामपि श्रवणयुक्तायां व्रतं॥ पूर्वदिना एव मध्याह्न्यापि नो द्वादशीपरदिने म
ध्याह्नादन्यत्र काले श्रवणयुक्ता तदा पूर्वैव॥ तिथिद्वयेपि श्रवणयोगानां वेद्वादश्यामेव मध्याह्न्यापि न्यात्रतं॥ दिनम
ध्याह्न्याप्तो तदव्याप्तौ चैकदशीयुक्ते वग्राह्या॥ पारणतु पूर्वोक्तरीत्या नयान्ते न्यतरांते वा कार्यं॥ अत्र मध्याह्ने नदी
संगमैस्त्रयोसौवर्णं वामनं संपूज्यार्घ्यं सौवर्णया त्रेण दद्यात्॥ ॥ तत्र पूजामंत्रः॥ ॥ देवेभ्यो वराय देवाय देवसंभूति
करिणे॥ प्र नवे सर्वदेवानां वामनाय नमो नमः॥ ॥ अर्घ्यमंत्रः॥ ॥ नमस्तैपमना नाय नमस्तै जलशायिने
तुभ्यमर्घ्यं प्रयच्छामि बालवामनरूपिणे॥ नमः॥ शार्ङ्गधनुर्वीणपाणये वामनाय च॥ यज्ञे नृवृक्षलदा त्रे च वाम
नाय नमो नमः॥ ततः पौर्णमासीति सपरिक्रं वामनं द्विजाय दद्यात्॥ वामनः प्रतिगृह्णात वामनो हं ददामि ते॥ वाम
नै सर्वतो भद्रं द्विजाय प्रतिपादये इति दानमंत्रः॥ अस्यामेव द्वादश्यां रात्रौ देवपूजां कृत्वा तत्रासनं वेदिवैवा

॥४५॥

वादधि व्रतं निवेद्य दानं कृत्वा दुग्धं व्रतं संकल्पं कुर्यात्॥ अत्र पयो व्रते पयोविकारस्य पायसादेः दुग्धपचितान्नस्य च वर्जनं॥ द
ध्यादेः पयोविकारस्यापि न वर्जनं॥ एवं दधि व्रते तक्रादेर्न वर्जनं॥ यत्र प्रसूताया गोदशदिने पुसंघिन्यां देव्यक्षीरनिषेधस्तत्र
क्षीरविकारस्य दधि तक्रादेः सर्वस्य वर्जनं॥ ॥ अथ माद्विषु चतुर्दश्यामिनं व्रतं॥ ॥ तत्रोदर्योत्रिमुहूर्तव्यापिनी च
तुर्दशी ग्राह्येति मुख्यः पक्षः॥ तदमावेदिमुहूर्ता ग्राह्येत्यनुक्त्यः॥ द्विमुहूर्तं न्यूना तु पूर्ववग्राह्या॥ दिनद्वये सूर्योदयव्यापि
संपूर्णत्वात् पूर्वैव॥ अत्र पूर्वाह्णे होमुख्यः कालः॥ तदमावेदमध्याह्नेऽपि॥ अत्र व्रते चतुर्दश्यां धियुते दोरके नंत पूजैवि
धिसंशुद्ध्यापनविधिश्च कौस्तुभादौ ज्ञेयः॥ पूजितदोरकनाशे तु गुरुरेत्वा तदनुज्ञया यथाशक्ति रुद्धादि प्रायश्चित्तं विधा
याद्येत्तरात् तमाज्येन द्वादशाक्षरवास्ते वमंत्रेण हुत्वा केशवादि चतुर्विंशतिनामभिः॥ सहस्रकृत्वा होमशेषं समाप्य॥ नूतनदोरके पू
र्ववत् पूजां नदि चरेत्॥ सूर्यस्पर्शमसंक्रमोत्तरं सप्तमदिने मासोस्तं प्रयति॥ सिंहसंक्रान्ते उत्तरमेकविंशतितमे दिने उदयमेति॥

नदि

तत्र वं न्यास

॥४६॥

138/5 (B) ✓

॥४६॥

द्वादशी त्रितयारणाभ्यामासांतरगतश्रवणानां विष्णुपरिवर्तनाभावात् ॥ यत्तु नाद्रे श्रवणमध्यवर्जनमात्रेण निषेधस्तद्विरुद्धं
 मा न्यमाना विष्णुश्चरुलयोगानां विषयश्रवणमध्यमात्रं त्यक्त्वा भुंजते ॥ नित्यश्रवणद्वादशी त्रितयमाहात्म्या न निज्ञां प्राप्ता एव
 ॥ अयं सर्वोपनिर्णयो मासांतरगतश्रवणद्वादशी त्रितयेषूक्तः श्रवणद्वादशी त्रितयेन दीसंगमस्नात्वा वृत्तरेखणं मयं जना
 र्दननामानं विष्णुसंपूज्य वस्त्रयज्ञोपवीतोपायन उच्छ्रितदि समर्प्योष्य पारणदिने दध्योदनयुतं वस्त्रं वैष्टितं जलपूर्णघटं च त्रि
 दिशः पूजितो स परिवारांतं प्रतिमां च दद्यात् ॥ तत्र मंत्रः ॥ नमो नमस्ते गोविंद बुधश्रवणसंज्ञिक ॥ अधो घसंस्त
 यं कृत्वा सर्वसौख्यप्रदो भवेति ॥ अथ वामनजयंती ॥ भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां श्रवणयुतायां मध्याह्ने वामनोत्प
 तिः ॥ अतो मध्याह्न्यापि नद्वादशी मध्याह्ने ततो न्यत्र काले च श्रवणयुता ग्राह्या ॥ उत यदिने श्रवणयोगो पूर्वैव ॥ स
 र्वथाद्वादश्याः श्रवणयोगानां वैकल्यद्वादश्यामेव श्रवणमसौ मध्याह्न्यापि नद्वादशी विहायेकद्वादशीमेव व्रतं कुर्यात्